

**POSLEDNJI KRALJEV VOJNIK
U OTADŽBINI**

VLADIMIR – VLADO – ŠIPČIĆ

Izdavač
Radoje Šipčić

Lektura i korektura
Prof. Dragana Zirojević

Štampa
INTEGRA, Beograd

Tiraž
1000 primeraka

- prvo izdanje -

ISBN 86-906363-0-7

Beograd, 2004.

*Izdavanje ove knjige su pomogli
Njegovo Kraljevsko Visočanstvo
Knez Aleksandar Pavlov Karađorđević
i Dragoslav - Miško Gojak
inženjer iz Pariza*

Knjiga je pisana na osnovu dokumentacije nekadašnje krvoločne Udbe do koje je autor došao sasvim slučajno. Kao izvor su poslužila i nepobitna kazivanja ljudi koji su živjeli i od kojih, neki još i danas žive u krajevima gdje su se odigrali ovi događaji, a koje će vam autor, koji je i sam preživio golgotu ovoga vremena, pokušati da prikaže mučenički život i patnju ostatka kraljeve vojske na tromeđi Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine poslije drugog svjetskog rata. Knjiga je posvećena ljudima ravnim lavovima, koji su se našli u neravnopravnoj borbi protiv desetina miliona komunističkih ugnjetača ljudskog prava i slobode. Posebno je posvećena Vladimiru Šipčiću, legendi srpskog naroda, koji je bio izuzetno omiljen kod bosanskih Srba kao oličenje pravde i slobode; čovjeku koji je ostao vjeran srpskoj tradiciji, vjeri, kralju i otadžbini do poslednje kapi svoje krvi. Vladimir je bio poslednji koji je ostao da se bori protiv najkrvoločnijeg diktatora dvadesetog vijeka, Josipa Broza i njegovog sadističko-komunističkog režima.

МНБ. БР. 944127

Vladimirovo djetinjstvo

Bratstvo Šipčića došlo je krajem sedamnaestog vijeka iz okoline Bileće u Malu Crnu Goru. Razlog njihovog dolaska u ovaj pusti i neprohodni kraj koji je bio pogodan isključivo za stočarstvo ostao je nepoznat. Od usjeva su jedino uspijevali ječam, krompir i ovas, a od stoke su držali ovce, koze, goveda i konje.

Teški životni uslovi, kao i u mnogim krajevima Crne Gore, primorali su mnoge iz bratstva da se, u potrazi za boljim životom, raseljavaju po svijetu. Talas te seobe trebao je da ponese i Vladimirovog djeda Iliju na Cetinje, gdje je trebao da služi kao perjanik kod kralja Nikole, ali kraljev izbor pade na Ilijinog mlađeg brata Dimitrija koji bijaše još gledniji i kršniji. Kod Ilije se rodiše tri sina: Mitar, Drago i Jovan. Mitar se oženi Vemijom Jojić iz Pive, koja mu 1924, nakon četiri godine jalovog braka rodi sina Vladimira. Njegovom rođenju se obradovala cijela porodica, a posebno stric Drago, koji u to vrijeme još nije imao muške djece. Vlada kao da je poslao sam Bog: nakon njega rađaju se djeca kod Mitra i njegove braće. Mitar je imao najviše djece: šest sinova i jednu kćerku. Kod Draga bijahu dva sina i tri kćeri, a kod Jovana sin i kćerka.

Iako je u ovom planinskom selu život bio težak i surov, Vladimir ga je lako podnosio jer je rastao u porodici u kojoj su vladali ljubav i sloga. I pored svih velikih obaveza, Vemija bi uvijek našla malo vremena da svog prvijenca Vladimira stavi na krilo i da mu priča o hajduku Baju Pivljaninu i kapetanu Vulu Adžiću i njihovim podvizima. Upijala je ova nevina djetinja duša svaku majčinu riječ, pa bi se, zanesen majčinih pričama, hvalio ostalim čobanima u planini time kako će i on jednog dana krenuti Bajovim i Vulovim stopama ako bude trebalo braniti srpski narod. Kao desetogodišnji dječak Vladimir bi, čuvajući ovce po Durmitoru i njegovim obroncima, često znao sjesti na visoke

Vladova majka - Vemija

kipine i satima posmatrati ljepotu svoga rodnog kraja. Vladova ljubav prema prirodi bila je tako velika da se prosto stapao sa njom, a bio je u stanju da tako vjerno oponaša neke životinje. Najviše je volio da imitira sovu, koja je skoro uvijek odgovarala na njegov zov. Već sa deset godina poznao je Durmitor i njegove kanjone bolje od ostalih seljaka. Još kao maloga, odlikovala ga je velika strast prema oružju. Tu njegovu privrženost oružju pothranjivao je i stric Drago, koji ga je još od malena učio gađanju iz puške i lovu. Sa četrnaest godina bio je najbolji strijelac u svome kraju, a znao je, kako kaže guslar, da pogodi »kroz prsten jabuku«. Koliko je bio dobar strijelac svjedoče i kazivanja starih seljaka iz ovoga kraja. Jednog toplog jesenjeg poslije podneva skupiše se na guvnu Šipčića seljaci i započеше razgovor, kad Ljubo Šipčić primjeti orla koji kružaše iznad sela i reče:

»Gledajte ljudi onog zulumčara; odnio mi je do sada deset kokoši! Vala, kad bi se našao dobar strijelac da ga ubije dao bih mu zadnje kilo duvana koje imam u kući.«

»Hoćeš li i meni dati ako ga ubijem?« - zapita Vladimir.

»Ja obećah pred ljudima, a ti znaš da je meni riječ važnija od svega! Ubij ga majčin sine pa ću ti još kilo dati čim budem imao priliku da ga nabavim!«

Za tren oka Vladimir otrča kući i uze pušku »moskovku«. Orao je još kružio iznad sela, kad Vladimir nanišani sa podzitka ispred kuće i opali. Čovjek bi rekao da se još ni pucanj nije čuo, kad se orlovo perje rasprši, a on, ogroman, pade taman blizu guvna. Svi bijahu začuđeni ovakvom Vladimirovom spretnošću, svi, izuzev strica Draga koji nije sumnjao u njegovo oko i ruku, a koji je bio najponosniji od svih.

Kao i svako seljačko dijete i Vladimir je još od malih nogu počeo da radi najteže fizičke poslove. Ocu je bio desna ruka prilikom sječe šume, oranja, koševine i drugih teških radova. Njegovoj plemenitosti nije bilo kraja: znao je ostaviti nepokošenu svoju livadu i priteći u pomoć domaćinstvima kod kojih nije bilo muške glave. Vidjevši da ni njega, kao ni njegove pretke, život u

ovom surovom kraju neće mnogo maziti, roditelji ga nagovaraju da nastavi školovanje u gimnaziji u Foči, čemu se Vlado odlučno usprotivio. Bio je ljubitelj pisane riječi, tako da je čitao sve što bi mu došlo pod ruku. Knjige je uglavnom pozajmljivao od seoskog učitelja, a ponekad bi mu ih nabavljao i stric Drago. Kroz epske pjesme je upoznao srpske junake, a posebno one sa Kosova, koje je onda uz strune gusala dizao iz mrtvih. Napamet je znao stihove iz »Gorskog vijenca«, tako da su ga prilikom seoskih skupova ljudi molili da im recituje. Sa ogromnim žarom i ljubavlju je recitovao »Posvetu prahu oca Srbije«, jer je u Karađorđu vidio junaka koji je srpski narod oslobodio tame. Maštao je da ode na Oplenac i pokloni se pred ovim velikim vitezom. Ove njegove snove o odlasku u bratsku Srbiju prekinuo je rat, koji mu je umjesto željenih putovanja nametnuo borbu za pravdu i slobodu. I u najtežim momentima znao je da bude duhovit: na zimskim prelima zametnuo bi šalu i unio među seljake dašak dobrog raspoloženja tako da bi oni u pojedinim momentima zaboravili i najveće brige.

Bio je privržen rodbini: koliko očevoj toliko i majčinoj. Kad bi odlazio u Pišče, odakle mu je majka bila rodnom, kod ujaka Mija Jojića, njegovi rođaci koji su bili i njegovi vršnjaci dočekivali bi ga sa velikom radošću. Išao je sa njima u planinu da čuva stada ovaca i koza. Na pašnjacima su se čobani iz pivskih sela često nadmetali u bacanju kamena sa ramena i skoku u vis. Tu Vladu nije bilo premca. Na ove njegove pobjede rođaci su bili jako ponosni, a ni čobanice nijesu bile ravnodušne: posmatrale su ga sa oduševljenjem, što je prouzrokovalo ljubomoru kod ostalih momaka koji su ga često izazivali na rvanje. I iz ovakvih mladalačkih okršaja on je, kao po običaju, izlazio kao pobjednik. Vladovim nestašlucima nikad nije bilo kraja: znao je krijući donijeti oružje sa Male Crne Gore i učiti rođake da pucaju. Ujak, koji nije volio da se mladi igraju sa oružjem, bi se ljutio i galamio zbog ovakvih njegovih postupaka. Od njegovih kritika bi zaštitu uvijek nalazio kod ujne Anđe i babe Lile koje su ga toliko voljele

da su bile spremne da se suprotstave bilo kome, pa čak i Miju koji bijaše jako strog.

Vladimir je sa šesnaest godina razmišljao kao zreo čovjek: briga o roditeljima, sestri i mlađoj braći bila mu je na prvom mjestu. Već tada je bio višičiji i razvijeniji od svojih vršnjaka. I ljepotom ga je Bog bio obdario: dva oka utisnuta ispod gustih crnih obrva imala su boju durmitorskih jezera, a posebnu draž njegovom uvijek nasmijanom licu davala je rupica na četvrtastoj bradi. Uredno očesljana plava, gusta kosa otkrivala je njegov jaki vrat, široka ramena i razvijena prsa.

Duhovna i fizička snaga, ljubav prema slobodi, pravdi i otadžbini povele su ovog planinskog dječaka u borbu protiv mračnih sila, koje su kao guba napale njegov narod. Prkosio je ovim pobješnjelim silama kao što su durmitorski borovi prkosili jakim vjetrovima koji su ih šibali decenijama. Prihvatio je da bude lučonoša srpskom narodu i podigne krst koji su oskrnavili komunistički bezbožnici.

Rodno selo Vlada Šipčića

Na padinama Durmitora jedne od najljepših planina balkanskog poluostrva, prostire se selo Mala Crna gora. Nalazi se na 1400, a katuni na preko 1600 metara nadmorske visine, između dva kanjona - Sušica ga odvaja od Pive i Pivskih sela, a kanjon rijeke Tare je međa sa sjevernim dijelom Crne Gore i Bosne. Selo, ovako ukliješteno između dubokih kanjona i visokog Durmitora, liči na pusto ostrvo, izgubljeno u divljini. U gornjem dijelu sela žive porodice Šipčići, Tomčići i Avramovići, a u donjem Dakići, Jankovići, Mumini i Baturani. Zime su ovdje oštre i duge, a snijeg napada i po nekoliko metara. U tom periodu, stanovnici su odsječeni od ostalog svijeta. Sa Durmitora se pruža čaroban pogled na sve strane. Dični Pirlitor i Jezera, postojbina vojvode Momčila, kanjon Tare koji se smatra, poslije Kolorada najljepšim kanjonom na svijetu i legendarna planina Ljubišnja, nadvila se iznad njega. Rijeka Piva i Pivske planine, bujni pašnjaci i sela nanizana kao đerdani su odnjihali vrsne junake.

UVOD

Krajem 1944. i početkom 1945. godine nakon pregovora izuzetno velikog broja ustaških vojnih formacija sa Brozom i njegovim komunistima, starim ustaškim saveznicima, donesena je odluka da se ujedine i da formiraju jednu armiju. Ovim dogovorom su, po naređenju komunističkog vrha na čijem čelu je bio Broz, bili amnestirani i najokoreliji ustaški koljači. Nije ovo prvi put da Broz saraduje sa njima i da ih štiti. On je dobro znao da su ove iste ustaše na najkrvoločniji način pobili na stotine hiljada srpske djece, žena i muškaraca. Brozu, zakletom

neprijatelju Srba i srpskog naroda, koji nije mogao da zaboravi poraz Austrije u prvom svjetskom ratu, gde je služio kao podnarednik, konačno se pružila prilika da im to krvavo vrati. Ove iste ustaše, sada novi partizani, pobili su na zvjerski način, u Hrvatskoj i Sloveniji, a posebno na Zidanom mostu nekoliko stotina hiljada četnika i njihovih porodica koji su tražili spas u Austriji i Italiji ispred pobješnjelih komunističko-ustaških trupa. Po završetku rata, veliki broj ustaških koljača, za koje se znalo da su se istakli po zločinima nad nedužnim srpskim življem, Broz postavlja na ključna mjesta. Ustaše zauzimaju izuzetno značajna mjesta u vojnim i policijskim vrhovima, a postavlja ih i kao svoje lične savjetnike. (Kuku tebi sada srpski narode!) Veliki srpski rodoljub Draža Mihailović ostaje u otadžbini sa više hiljada svojih boraca, pokušavajući da se organizuje i da pruži otpor ustaško-komunističkim banditima, koji su sistematski uništavali ispred sebe sve što je bilo vezano za Srbe i srpsku tradiciju. Uz generala Dražu, velikog rodoljuba, ostali su najhrabriji borci iz Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. U ovom teškom periodu druge polovine 1945. godine, general Draža se nalazio na teritoriji Zelengore, Foče, Kalinovika, Goražda, Rogatice, Pljevalja, Prijepolja, Priboja, Višegrada, Vardišta, Zlatibora i Užica. Razočarani mučkim hvatanjem generala Draže Mihajlovića 1946. godine četnici moralno posustaju i počinju grupno da se predavaju. Komunisti koriste ovaj momenat njihove pomutnje i neizvjesnosti i traže pregovore sa ostatkom četnika kojima obećavaju amnestiju. Poslije nekoliko nedjelja mukotrpnih pregovora četnici pristaju na predaju. Kod Pribojske banje predaje ih se osam i po hiljada. Već u narednih nekoliko dana pobijeno ih je pet i po hiljada iz Srbije, dok je sudbina tri hiljade četnika iz Crne Gore i Bosne i Hercegovine bila više nego tragična. Komunistički krvoloci su ih povelili prema Višegradu u koji ni jedan nije stigao živ. Pobijeni su na komunističko-ustaški zvjerski način: glave su im razbijali maljevima, a potom ih bacali u jame bezdanice. Ovim mladim ljudima, koji nijesu imali čak ni trideset godina, a među kojima je bilo i djece koja su ostala bez

roditelja, a koju su četnici spasili od ustaške kame, nikada se neće znati ni groba ni mramora. U ovim zvjerskim ubijanjima posebno su se isticali sandžački partizani, nekadašnje ustaše. Dio četnika koji se nije htio predati živio je po šumama i pećinama koje su se nalazile nedaleko od njihovih rodni krajeva. Njih su komunisti lakše pronalazili i obračunavali se sa njima, jer pojedinačno nijesu bili sposobni da pruže otpor. 1947. godine ostaje samo tridesetdevet dobro organizovanih boraca, spremnih da se i dalje suprotstavljaju komunističkom režimu. U samoodbrani su bili prinuđeni da ubijaju svoje progonitelje, a isto tako su se surovo obračunavali sa onima za koje su znali da su počinili zločine nad nedužnim srpskim narodom. Ovi prekaljeni ratnici bili su podijeljeni u više grupa. U Srbiji, na samoj granici sa Bosnom ostaje svega šest četnika pod komandom iskusnog kraljevog oficira Slobodana Popovića. U ovoj grupi su bili:

Samuel Racić
Gvozden Penezić
Staniša Raković
Radoslav Minić i
Dušan Rađenović

Na teritoriji Sarajeva, Pala, Trebevića, Jahorine, Treskavice, Milan planine, Kalinovika, doline Prace, Dobrog Polja, Uštiple, Romanije, Sokolca i Rogatice ostaje 14 boraca takođe podijeljenih u dvije grupe, pod vođstvom Ostoje Erina i Sava Derikonje.

Marko Veselinović
Mihajlo Veselinović
Jagoš Novović
Vasilije Pavlović
Đurko Rajić
Arsenije Petrušić
Sreten Erić
Dušan Trifković
Relja Milanović

Jovo Opačić
Veljo Mastilo i
Kalas

Najveća grupa koja je brojala devetnaest iskusnih boraca djelovala je uglavnom na području Crne Gore od Pljevalja do Berana, Bijelog Polja, Nikšića, Šavnika, Žabljaka i Durmitora. U Hercegovini i Bosni oko: Gacka, Nevesinja, Bileće, Trebinja, Zelengore, Foče, Goražda, Čajniča i Višegrada. Njom je komandavao Milan Matović, oficir kraljeve vojske, koji je odmah po izbijanju rata formirao fočansko-drinsku brigadu, a koja je spasila srpsko življe u ovom teškom ratnom periodu od ustaške kame. Milan je bio u ovo vrijeme komandant svih četnika u istočnoj Bosni i gore pomenutim predjelima. Sve grupe su održavale veze između sebe i podnosile godišnje izvještaje kapetanu Matoviću, izuzev u zimskim periodima kada su se povlačili u skloništa. Njegova tri glavna pomoćnika iz ove grupe su bili: Božo Bjelica, Srpko Medenica i Vladimir Šipčić. Ostali borci predvođeni ovim elitnim ratnicima su bili:

Blaško Jegdić
Vasilije Pejović
Pavle Ivanović
Radovan Pavlović
Vojin Pavlović
Ivan Šljukić
Drago Brašanac
Milija Vojinović
Milosav Popović
Dane Popović
Mirko Kovačević
Risto Danilović
Veljo Knežević
Stanimir Tasić
Boro Tasić

Ovaj ostatak kraljevih vojnika živio je u izuzetno teškim uslovima, posebno u zimskim periodima. Kao i u svim

planinskim krajevima i u ovom su zime bile surove i mnogo hladne, a trajale su jako dugo. Zime su uglavnom provodili u skloništima koje su morali sami da prave, kao i u pogodnim pećinama, po kanjonima i planinskim predjelima. Pećine po kanjonima su bile pogodnije od onih visoko u planinama zbog manje nadmorske visine i blaže klime. Pećine su morali prilagođavati normalnim životnim uslovima. Takve pećine uglavnom su se nalazile u kanjonima rijeka Drine, Lima, Tare i Prace. Progonjeni od strane krvoločnih komunista, ipak su uspijevali da krajem jeseni sprema bajte i zemunice u kojima su provodili zime. Najteža je bila izgradnja podzemnih skloništa. Pogodne terene su morali tražiti duboko u šumama, gdje je rijetko zalazila ljudska noga. Obično su ih kopali blizu izvora i potoka, kako bi imali vodu. Prilikom kopanja ovakvih skloništa morali su biti jako oprezni; nije smio da ostane nikakav trag koji bi mogao odati njihovo prisustvo na ovom terenu. Iskopanu zemlju su morali nositi u vrećama više kilometara, pa je onda istresati u jame ili rijeke. U ovakvim teškim životnim uslovima jedina sreća im je bila naklonjenost i vjernost Srba iz ovih krajeva, koji su bili spremni da im pomognu u najtežim momentima, čak i po cijenu života. Uglavnom su to bili Srbi koji su zapamtili zločine ustaša za vrijeme rata, a nijesu zaboravili ni komunistička ubijanja i punjenja jama bezdanica srpskim življem. Za njih su četnici bili posljednji tračak nade u borbi za slobodu protiv demonskog Brozovog rezima.

O njihovim patnjama saznao sam nešto više iz razgovora sa posljednjim kraljevim vojnikom Vladimirom Šipčićem, jer sam imao priliku da nekoliko dana provedem sa njim u njegovom rodnom kraju na Durmitoru u avgustu 1956. godine. Vrijeme smo uglavnom provodili u kanjonu Tare. Posmatrao sam ga jednog toplog poslijepodneva dok se kupao u bistroj rijeci. Nijesam mogao da vjerujem svojim očima: kada je izišao iz vode, stajao je kao pravi kolos, spartanske građe. Dok se oblačio, nijesam mogao a da mu ne iskažem moje divljenje pa mu rekoh:

»Vala Vlado, ti meni više ličiš na nekog vrhunskog sportistu nego na čovjeka kojeg progone i koji živi mučenickim životom.«
Zagleda se u mene svojim divnim, azurno plavim očima, a na njegovom suncem opaljenom licu pojavi se tužan kisjeli osmijeh.
»Da, reče mi, bavimo se mi sportom, na to nas nužda tjera. Nužda nas tjera da pravimo skloništa i bajte, a to je, vjeruj mi, krvnički posao. Evo vidi ove moje ruke: njima sam iskopao na tone i tone zemlje i kamena, i sve to prenio na mojim plećima po ko zna koliko kilometara dalje da ne bi oni krvoloci primjetili gdje nam se nalazi sklonište. Posjekao sam na desetine kubika drveta i sve to prenio iz jedne planine u drugu. Sad znaš brate kakav je moj sport! Eto tako ti mi čeličimo naša tijela!«

Pričao mi je tada da nikada ne provode zimu u većim grupama. Onda mi je objasnio da za to postoji određeni razlog: podijeljeni u više skloništa imali su veće šanse da prežive ukoliko ih otkriju njihovi progonitelji. Skloništa koja su bila dobro kamuflirana i snabdjevena služila su im više zima. U kasnu jesen, prije povlačenja u zimovnike ugovarali su sastanak za proljeće na određenom mjestu. Neki od njih su zime provodili kod svojih jataka ili rodbine, po štalama ili trapovima. Takva zimovanja su bila jako rizična s obzirom da je bilo poznato na kakav način je zločinacka Ozna vršila pretrese srpskih imanja na teritorijama po kojima su se kretali četnici. Rijetko su znali jedni drugima gdje zimuju. Bio je ovo njihov nepisani zakon donesen sa namjerom da očuva sigurnost svake grupe. Prilikom rastanka zaklinjali su se da ni jedan ne smije živ pasti u ruke komunističkim zvijerima. U proljeće kad su se sastajali na određenom mjestu morali su biti jako oprezni, jer nijesu znali šta ih vreba i da slučajno nije neki od njihovih pao u ruke komunistima i pod strašnim mukama odao mjesto sastanka.

Rastali smo se na sastavcima Tare i Sušice. On se uputio uz kanjon Sušice ka svom rodnom selu, a ja krenuh preko Tare prema selu Vranovini. Posmatrao sam Vlada dok je odmicao uz kanjon Sušice i zapitah se da li ću ga ikada više vidjeti. Nažalost, bio je to naš poslednji susret.

Vladova priča o natprirodnoj duhovnoj i fizičkoj snazi naše braće, o njihovom stradanju i patnjama ostala mi je urezana u srcu do dana današnjeg, te se osjećam dužnim da vam prenesem dio ovoga kazivanja.

*

Dugi zimski periodi za četnike su bili pravi košmar. Odsječeni od vanjskog svijeta u svojim hladnim skloništima, žudjeli su za prvim sunčanim danima. Proljeće im je dolazilo kao drugo rođenje.

Vlado je to ispoljio sa puno duha u jednoj od svojih pjesama.

NADAJU SE PROLJEĆU

Planine i gore staće,
Cvrka ptica, Evo bujne zore.
Snijeg se topi vodama, tmina,
Kobne valove pronosi Drina.
Iz sata u sat, biva veća,
Pronosi otpatke raznog drveća.

Kukavica jasno milinu budi,
na njivama oru neumorni ljudi.
Čuje se janje kako majku zove,
A ševa pjeva svoje pjesme nove
Razni glasovi, sada romori,
Pa čini ti se da trava Govori
„Pod Šator“

Šuma zelene boje,
dugo je kucalo srdašće moje
Tako je bila na njemu tuga,
Mila je priroda zelena luga.
Gledajuć planine i ravne luke,

Joj proljeće moje pruži mi ruke.
U njedra me stavi, šarena svoja,
To su bila prava od vjekova tvoja.
Nejakog kriješ, po tebi luta,
Nesita zvijer da ga ne proguta.
Mnogoj si Majci ustovila suze,
Koda joj čedo u zaštitu uze.

Planina gusta i nema ništa
Ostade mladost u vječna lovišla.
To će biti brale dokumenti pravi,
ostaće groblje u zelenoj travi.

V. Šipčić

Slučaj na Trsi

Vijest o napadu Švaba i njihovih saveznika na otadžbinu i bombardovanje Beograda unijela je veliku pometnju i neizvjesnost među stanovništvom oduvijek slobodarskog durmitorskog kraja. Narod se okupljao po kućama, gdje su se uz ognjišta vodile duge rasprave i nagađanja, jer niko nije znao šta se ustvari dešava u zemlji. Oni koji su imali oružja spremali su se za eventualnu odbranu otadžbine. Dok su jedni polagali veliku nadu u bratsku Rusiju, drugi su pričali da su Švabe i Rusi zajedno, te da su između sebe sklopili nekakav pakleni ugovor o podjeli Evrope. Kolale su priče da su Rusi već odavno ubacili neku demonsku, boljševičku sektu i špijune u Jugoslaviju i da ovi ubijaju sve koji neće da im se priklone. Ova misteriozna sekta je imala, po tadašnjim kazivanjima, veze sa vješticama i đavolom, a njihov simbol je bila krvava zvijezda sastavljena od pet kraka. Rušili su crkve i krstove, a narod omađijali činima kojima se rijetko ko mogao oduprijeti. Ljude koji su vjerovali u Boga i svoju tradiciju i ljubili časni krst nijesu mogli povesti ovom

stranputicom i od njih napraviti sluge koje će im se bespogovorno potčinjavati. Ubijali su ih i uništavali u korijenu. Po selima je vladao takav strah, da je svako sumnjao u svakoga i zazirao čak i od svojih bližnjih. Imalo se čega i bojati: još prije samoga napada na zemlju u mnogim crkvama po selima Crne Gore nalaženi su obješeni ili zaklani popovi. Dolazak italijanske vojske i njihova okupacija Crne Gore nije teško padala stanovnicima durmitorskog kraja. 1941 godine Italijani su zauzeli žandarmerijske stanice na njenom području i uspostavili svoju administraciju. Vojska se po selima zadržala vrlo kratko, tako da su tamo ostali samo karabinjeri i finansi. Na Trsi, u ovom planinskom pivskom selu ostalo ih je tridesetak. U sela su odlazili samo ako su ih seljaci pozivali. Iako okupatorska vojska, bili su jako korektni i ukoliko je trebalo pružali su pomoć seljacima. Imali su dobrog ljekara i dobro snabdjevenu ambulantu koji su bili na raspolaganju tamošnjem stanovništvu. Liječenje i ljekovi su bili besplatni. U ovim krajevima gdje su ljudi umirali od običnih upala ili gripa, bez doktora i ljekova mnogi su smatrali dolazak Italijana pravim Božijim djelom. Mada su Italijani, stari crnogorski prijatelji, bili pacifičan okupator, Crna Gora se nije mogla pomiriti sa svojim podređenim položajem. Ovaj narod koji je slobodu cijenio više od svega, predvođen Bajom Stanišićem, kraljevim oficirom, trinaestog jula podiže ustanak sa namjerom da protjera okupatora. Na poziv da se digne ustanak, koji komunisti kasnije pripisuju sebi, odaziv je bio dosta veliki. Trebalo je napasti sve karaule po Crnoj Gori, a okupatora zarobiti i razoružati. Tako je 23. Jula 1941. godine napadnuta na Trsi kula Jkanovića u kojoj su bili stacionirani italijanski karabinjeri. Ustanika je bilo oko dvije - tri stotine iz pivskih sela i Male Crne Gore. Opsadu su predvodili Obrad Cicmil i još nekoliko samozvanih komandanata. Kada su Italijani vidjeli da su opkoljeni, kroz prozor su istakli bijelu zastavu u znak predaje. Oko kule je bio brisani prostor, a veliki broj ustanika koji bijahu zauzeli busije nijesu imali hrabrosti da priđu kuli i da ih razoružaju. Samozvani vođa nije se usudio da da primjer

ustanicima i prvi pođe prema kuli. Ovo mukotrpno iščekivanje prekinu mladić, skoro dijete. Prvi istupi iz mase i sa puškom u ruci uputi se prema kuli. Bio je to Vladimir Šipčić, stasit i odvažan momak. Odmah za njim pođe i Spasoje Dakić, komšija iz istog sela, koji bijaše nešto stariji. Osmijehнули su se jedan drugome, a onda, kao po komandi, prišli gomili kamenja. Izabraše po jedan veliki kamen i počese puzeći da ih valjaju ispred sebe, te su se tako, donekle zaštićeni, približavali kuli Jokanovića. Svi su ih posmatrali sa divljenjem i čuđenjem u isto vrijeme, ali niko nije imao hrabrosti da im se pridruži. Tek što počese valjati kamenje vrata na kuli se otvoriše. Na vratima se pojavio komandir karabinjera sa podignutim rukama. Njih dvojica se digoše i uputiše prema njemu. Spasoje mu oduze pištolj i dade znak da spusti ruke. Vlado već bijaše ušao u kulu. Za nekoliko sekundi pojavi se vani: u obje ruke je držao po teški mitraljez. Odmah za njim izlazili su karabinjeri sa podignutim rukama. Kada Spasoje dade znak ostalima da priđu nastade graja; trčali su sa svih strana kao maniti. Italijanski komandir postroji u dva reda, uz zid zgrade dvadeset i devet zarobljenika, među kojima bijahu jedan doktor, dva bolničara i dva finansa. Karabinjerski komandir stade mirno i pozdravi ih. Neki od ustanika odmah utrčaše u kulu da ukradu što se ukrasti može. Spasoje na njemačkom razgovaraše nešto sa italijanskim oficijom. Govorio je njemački dosta dobro, jer ga je učio u gimnaziji u Foči koju je napustio pred samu maturu radi tuče sa trojicom muslimana koji su uznemiravali jednu srpsku gimnazijalku. Vlado je slušao Spasojev razgovor sa oficijom, te iako ništa nije razumio, zadivljeno mu reče:

»Vidi, vidi, ama nijesam znao da govoriš žabarskim jezikom!«,
»Nije ovo žabarski nego švapski!«, reče mu Spasoje udarajući ga prijateljski po potiljku.

Ostali počese da se guraju da priđu Spasoju i Vladi. Čestitali su im na hrabrosti.

»Hvala vam braćo na čestitanju, oglasi se Spasoje, ovo je naša prva pobjeda bez ispaljenog metka. Ja i Vlado smo uzeli po jednu

uspomenu.«, te u isti mah pokazашe obojica pištolje koje su oduzeli od Italijana.

»Mi ćemo braćo po pištolj, a vi, ko šta može!«

U tom trenutku je došlo do jednog teškog incidenta između Vlada i Spasoja sa jedne i samozvanih vođa sa druge strane. Priđe im Josif Malović i poče da vrišti kao manit na obojicu:

»Šta vi mislite? Mislite da možete da radite šta hoćete?! Nema nikakvog prisvajanja! Sve što se oduzme od neprijatelja od sada je narodna imovina, zato vam naređujem da odmah predate oduzeto oružje! O diobi plijena će odlučivati narodna vlast!«

Vlado ga odgurnu lijevom rukom a u desnoj mu se odjednom stvori pištolj:

»Dođi majčine sine da mi ga uzmeš, ako imaš muda! Ko si ti, krpelju jedan, da ti ga moram vratiti?! Da ti ga nije slučajno ćaća oteo na bojnom polju?! O tebi neću ni da govorim; vidjeli smo danas tvoju hrabrost! Silan si junak, nema priče!«

Vlado, ljut kao ris, uputi se prema njemu sa namjerom da ga udari, ali se ljudi umiješaše i spriječiše krvoproliće. Svađa bi još trajala da je ne prekide prodoran glas Obrada Cicmila koji se čuo sa prozora kule:

»Drugovi Durmitorci, slušajte šta ću vam reći ja, vaš komšija, rođak i prijatelj: ne bi trebalo da se svađamo na dan naše prve pobjede nad okupatorom. Šipčiću i Dakiću, htio bih da vam čestitam na hrabrosti, ali morate da znate da ovo više nijesu ratovi kao oni što su se vodili protiv Turaka: od danas nema ličnog plijena! Nego, naređujem vam da vratite oružje i da prekinete sa tom komedijom!«

Ne bijaše još ni govor završio, kad se iz mase začu Anto Jokanović:

»A ma šta se ti kurčiš gore sa prozora Obrade Cicmile?! Koji si ti kurac da tako govoriš?! Gdje su ti bila muda da pođeš prvi na Italijane, pa da kao veliki junak daš primjer ostalima?! Lijepo je od tebe Obrade što si sa sobom doveo ovoliko drugova, ali sam i ja, danas, kao rodoljub i kraljev vojnik doveo dosta naše braće. Mislim da ne treba da zaboravimo našu tradiciju i običaje koje su

naši preci uvijek poštovali. Svi znamo da je po našim starim običajima junacima pripadalo oružje oteto od neprijatelja. Nećeš valjda ti da mijenjaš našu staru vitešku tradiciju! Čuo sam od poštenih ljudi da ti i tvoje pristalice vodite nekakvu đavolju, sramnu politiku. To je ista politika onih razbojnika i pljačkaša koji pobiše na milione nevinog naroda u bratskoj Rusiji. Kod pravih rodoljuba ideal je odbrana otadžbine i slobode.«

»Tako je Anto Jokanoviću!« - povikaše iz mase.

Tada se Anto okrenu prema ljudima, pa im reče:

»Braćo Durmitorci, ovo je tek početak naše borbe i ne bi trebali da se dijelimo po taborima. Svaki pošten čovjek treba da se bori za kralja i otadžbinu. Da je kralj sada ovdje, on bi sigurno dozvolio da ova naša dva hrabra brata zadrže oružje.«

»Ma koji kralj? Kralj ti nije više u Beogradu; Izvuk'o guzicu i pobjegao iz zemlje«, reče Cicmil.

Cicmil zausti nešto da kaže, kad ga prekide neki bogalj koji bijaše stao ispred Jokanovića. Bio je to Spasoje Šarac iz Nedajnog. Mali, kratkih i krivih nogu, povi glavu na stranu i poče da vrišti. Nastade žagor, nije se više znalo ko sa kime govori. U tom trenutku neko iz mase reče:

»A ma ljudi šta vam je? Pustite da čujemo šta će nam reći ovaj vitez kojeg kokoši kljucaju u guzicu!«

Ove riječi izazvaše smijeh kod prisutnih.

»Brate Nikoviću, nemoj ga tako ponižavati!«, dobaci Ante smijući se. Tada bogalj viknu iz svega glasa:

»Nema više ni kralja ni kraljevine; mi smo danas ovdje da se borimo za socijalizam i komunizam. Neće više biti kulaka! Kad pobijemo ovu gamad svi ćemo živjeti istim životom: dolaskom komunizma neće više biti bogatih. Oduzećemo im sve što imaju i podijeliti našim siromašnim drugovima koji znaju da cijene komunističke ideale i pravu borbu protiv kapitalista. Primijenimo metode našeg druga Staljina koji se obračunao sa ruskom buržoazijom i u potpunosti je satri'o.«

Dok je ovo govorio oči mu bijahu zakrvavile, a pjena mu izbijaše na usta. Bio je van sebe od zanosa. Taman je htio još nešto da

kaže, kad ga neko ščepa za tur i vrat i podiže od zemlje. U tom priskoči Spasoje Dakić sa namjerom da spriječi zlo, jer su neki od prisutnih repetirali puške. Tada on reče:

»Nemoj brate Dušane. Vala ste vi Nikovići svi isti: nagli i prijeki! Znam da ne volite nepravdu, ali zar da glibaš ruke ovom balegom! Ostavi ovu pogan od Šarca da šije kotule, mi imamo preča posla! Nije meni do pištolja, ja ću ga vratiti, a znam i da će me Vlado poslušati, samo da ne bi došlo do svađe među brastvima.«

Dušan poslušao Spasoja i spusti Šarca, ali ne baš mnogo nježno tako da ovaj ipak dobro tresnu od zemlju. Vlado i Spasoje baciše pištolje ispred sebe. Josif Malović ih pokupi i nesta u masi. Dok se ova scena odvijala mnogi bijahu zaboravili na zarobljenike. Tada neko iz mase povika:

»Ljudi, ovo je sramota: eno vežu Italijane, a oni se predali.«

»Ko ih smije vezati kad su se predali?«, viknu Vladimir Šipčić i prvi se progura do zatvorenika koji bijahu skoro svi svezani, te odgurnu i udari šamar jednome koji vezivaše italijanskog doktora. Odmah poslije njega stigoše Spasoje Dakić, Anto Jokanović i Dušan Niković i usprotiviše se vezivanju:

»Šta to radite gorski kukavci? Ko vam je to naredio?« - upita Anto.

»Ostavite ljude na miru; nijesu oni kriminalci nego ratni zarobljenici! Zna li, lude jedne, da postoji ženevska konvencija koja se tiče ratnih zarobljenika. Pošto su se predali ne smije da im fali dlaka sa glave, zato ih odmah odvezujte!«

»Ne smijemo, tako su nam naredili Miljan Gagović i Obrad Cicmil« - reče jedan od njih.

Iza njihovih, leđa se začu grubi glas Miljana Gagovića koji bijaše okružen Cicmilom, Malovićem, Perom Žarkovićem, Radivojem Dakićem, Četkom Baturanom i uz njih bijaše još stotinak njihovih pristalica sa uperenim puškama:

»Nema odvezivanja! Nemojte vi ništa da se brinete za ovu bandu; znamo mi šta treba da radimo sa njima. Po direktivama komunističke partije mi smo pozvali narod na ustanak. Mi imamo

određena naređenja iz naših vrhova šta da radimo, zato se vi ne miješajte u ovo!«

Neko iz mase upita:

»A ma pobogu Miljane, da nijesi slučajno dobio naređenje iz Moskve, od Staljina?«

Iako je situacija bila prilično napeta većina se zasmija. Bijaše tu gorštaka koji nijesu razumjeli ovo političko prepucavanje. Iz mase istupi nekoliko staraca, nekadašnjih austro-ugarskih zarobljenika i počese moliti Miljana Gagovića i Obrada Cicmila da odvežu Italijane jer su se korektno odnosili prema njima za vrijeme okupacije. Ova dvojica bijahu neumoljivi i drsko rekoše starcima da se vuku svojim kućama i pripaze stoku. Sa prozora kule sa kojeg je govorio Cicmil sada se začu glas Anta Jokanovića:

»Narode i ja sam kao i vi došao da istjeram okupatora iz zemlje. Svi znate da nama Italijani nijesu nikakvo zlo učinili, te smatram da pošto nijesu davali otpora i ljudski su se predali, sa njima se treba ljudski postupati. Ali, vidim da takvog mišljenja nijesu neki koji umjesto svoje otadžbine brane neke bjelosvjetske ideale. Ja, kao i svaki pravi Srbin neizmjereno cijenim slobodu koju sam jedino osjetio za vrijeme naše divne kraljevine. Zakleo sam se časnom krstu, srpskoj crkvi i našim svetinjama na vjernost, te se od danas razdvaja moj put sa nekrstom, komunistima i bezbožnicima. Ko je moga mišljenja neka pođe za mnom.«

U masi nastade pometnja: narod poče da se dijeli. Anto se uputi prema Milogori i još jednom povika:

»Za mnom ko je Srbin i srpskoga roda!« Za njim odmah krenuše Vladimir Šipčić, Spasoje Dakić, Dušan Niković i još stotinak istomišljenika. Išli su polako putem prema Milogori. Jedno vrijeme niko ništa nije progovarao. Kad se latiše brda i guste bukove šume, Anto poče da psuje:

»Majku im njihovu sektašku, govna komunistička! Šteta što nas danas ne bi više, pa da im otmemo zarobljenike i sigurno ih sprovedemo do Žabljaka. Braćo moja, bojim se velikog zla. Ovi komunistički zlotvori će svojom politikom i obećanjima zatrovati

narod. Nadao sam se pravom ustanku i borbi, a ne diobi na tabore.«

Iznenada upita neko od Jokanovića:

»Boga ti Vlado, htjede li ti stvarno ubiti onu mrcinu kad poteže pištolj?«

»Nijesam mu mislio valjda zube brojati!« - odgovori Vlado ljutito.

»Pa kukavče crni, znaš li da bi danas bilo krvi do koljena da si ga mlatnuo!« - dodade neko od prisutnih.

»Znam ja to; ali samo da su me pustili bilo bi: kome opanci, a kome obojci. Ne bih im se ja tako lako dao: borio bih se do poslednjeg metka. Uostalom, zar bi bila šteta ubiti onu pogan?« - zapita Vladimir.

»Žao mi je što me makar ne pustiše da ga dobro isprebijam. Znao sam da bi mi Spasoje čuvao leđa i da me niko ne bi mogao udariti ispodmukla.«

Na ove Vladove riječi umiješa se Dušan Niković:

»Što to tako bolan govoriš? Mogu ti se zakleti u Boga da te ni ja ni moji Nikovići ne bi ostavili na cjedilu. A znajući Anta i njegove Jokanoviće ni od njih te niko ne bi izdao.«

»Bravo Dušane, u pravu si!« - povikaše Jokanovići svi u isti glas. Tako kroz razgovor stigoše u Milogoru. Prije nego se rastaše na raskrsnici koja vodi za Nikoviće i Nedajno, Anto im skrenu pažnju da se paze i da ne vjeruju komunistima. Od tada su Vlado i Spasoje bili nerazdvojni, a njihova mržnja prema komunistima je bila toliko velika, da su do poslednje kapi svoje krvi ostali najveći protivnici ove zločinačko-utopijske sekte.

Pod vođstvom Spasoja Šarca, Josifa Malovića i nekoliko njihovih istomišljenika, italijanski vojnici su pobijeni i bačeni u jame iz kojih su se i nakon nekoliko dana čuli jauci ovih nesretnika. Prije nego što su ih pobili, vojnici su molili za milost, ali Šarac i Malović bijahu neumoljivi. Šarac je bio van sebe, vikao je iz sveg glasa:

»Bando talijanska, kapitalistički kurvini sinovi, zapamtiće nas svijet kad nam dođu braća Rusi. Prije nego osvojimo Rim, Beč i

Berlin, obračunaćemo se sa kraljevim pristalicama u našoj zemlji. Srušićemo im crkve i natjerati ih da umjesto krsta i ikona ljube petokraku.«
Komunisti durmitorskog kraja proslavili su se ovim zločinom, a u ove iste jame su nakon godinu dana pobacali tijela 142 italijanska zarobljenika.

Vida - žena Draga Šipčića

Žrtva komunističkog terora Tomo Dakić (desno)

Vladimir Šipčić bježi sa strijeljanja

U proljeće 1941. godine u selo Mala Crna Gora, visoko na Durmitoru, iznenada se pojavi neki bogalj, nakaza kakvu mještani ovoga sela nikada prije ne vidješe. Bio je malog rasta; ruke mu bijahu nesrazmjerne sa tijelom, a mala stopala iskrivljena prema vani. Sa velike glave uglavljene između uskih ramena, iza debelih naočara sijevali su pakleni pogledi. Usne mu bijahu debele i okembešene, a koža lica bijaše tako smežurana da je prije ličio na demona nego na ljudsko biće. Došao je u selo, kod majke Radoja Dakića-Brke, kasnije proglašenog za narodnog heroja i jednog od poznatih partizanskih krvoloka u Crnoj Gori koji je zajedno sa Dilasom i njihovom crvenom partizanskom bandom ubijao, klaio, vješao i bačao u jame na hiljade srpskih rodoljuba. U selu se bio pronio glas da je to neki Brkov drug, siromah i da ga je ovaj doveo u selo da ne umre od gladi, kao i da pomogne Brkovojoj majki oko poljskih radova. Seljacima se predstavljao kao Janko, a kada bi ga neko pitao odakle je došao odgovarao bi mu:
»Dolazim iz mjesta u kojem je panj probio maglu!«

Pošto je izgledao dosta staro u selu ga prozvaše čiča Janko. Čiča Janko nije bio niko drugi nego po zlu čuveni komunistički kolovođa Mošo Pijada, čovjek demonskog porijekla, čovjek koji je u ovo vrijeme bio Brozova desna ruka. Mošo ostaje u selu sve do kraja aprila 1942. godine i za to vrijeme kuje planove za uništenje srpskog naroda. U početku su ga ljudi izbjegavali, djeca su ga se plašila, a majke su se bojale uroka. Malo po malo i ovi gorštaci se privikoše na ovo čudoviste. Mnogi su ga, iz sažaljenja, svraćali na šolju mlijeka ili kafu. Međutim, bilo je i onih koji prema njemu nijesu imali nikakvog sažaljenja i koji su prema njemu gajili veliku antipatiju. Iako su teško živjeli, ovi plemeniti ljudi su pokušavali da ga najedu i napiju, baš kao i svakog siromaha koji bi se zadesio u njihovom selu, ne znajući da im ovaj ubogi čičica tajno sprema najveću nesreću u istoriji njihovog postanka. U selu su samo nekolike osobe znale njegov pravi

identitet. Dole (mali), Radovan, Radivoje i Luka Dakić, zatim Četko Baturan i Dušan Tomčić slijepo su ga služili i bezpogovorno izvršavali sva njegova naređenja. Ova petorica su mu bila veza sa ostalim komunističkim grupama na području Crne Gore. Tako je Mošo Pijada tkao svoju paklenu mrežu u ovom malom durmitorskom selu. Bio je organizator napada na Pljevlja, koji se završio katastrofalno, sa ogromnim ljudskim žrtvama. Mošo je osjećao veliku mržnju prema Spasoju i Momčilu Dakiću kao i prema Vladimiru Šipčiću, jer su se suprostavili ubijanju italijanskih zarobljenika na Trsi. Mrzio ih je zato što su bili za dinastiju i kralja Petra, mrzio ih je zato što je znao da od njih ne može da napravi svoje slugе. Kako je misteriozno došao u selo, tako je u aprilu 1942. godine misteriozno nestao iz njega.

Poslije pete ofanzive 1943. godine skoro svi seljaci koji su se do tada nalazili u četnicima ili u partizanima vraćaju se u selo. Nekoliko mjeseci je vladao mir u ovim krajevima; ljudi su počeli sa izgradnjom kuća i koliba koje su bile popaljene, a trudili su se da sprema štogod i za zimnicu. U ovom periodu narod je bio toliko zaokupljen svojim problemima da nije imao vremena da se bavi politikom. U jesen 1943. godine, kada su se seljaci bili sprtlljali iz katuna, situacija počinje da se komplikuje. Počinje da se osjeća političko djelovanje na obje strane. I četnici i partizani se bore da zadobiju što više pristalica. Na Maloj Crnoj Gori seoski komunisti tajno rade na organizovanju svojih simpatizera, dok su četnici, na čelu sa Spasojem Dakićem javno proklamirali povratak kralja i pozivali narod da im se pridruži. Komunisti su radili užurbano, jednom nedjeljno su se sastajali bilo u kućama bilo po dolinama, a njihovim sastancima prisustvovali su i komunisti iz Pive i Jezera. Početkom oktobra Mošo Pijada, koji je sada djelovao iz Boana pozvao je komuniste iz durmitorskog kraja sa ciljem da im da dalja uputstva. Komunisti sa Male Crne Gore rekoše Mošu da je zakazan vrlo značajan sastanak u kuli Jankovića sa delegatima iz Pive i Jezera. Prije nego se rastadoše, Mošo im podvuče da se sastanak ne smije

održati u kuli, a onda im dade imena svih koje treba pobiti u selu. Na spisku su bili Spasoje, Tomo, Bogdan, Đuro i Momčilo Dakić iz donjeg sela, Drago i Vladimir Šipčić iz gornjeg. Insistirao je da se prvo likvidiraju Spasoje i Momčilo Dakić, Drago i Vladimir Šipčić, jer su oni najveći buntovnici u njihovom kraju. Mošo, van sebe od bijesa počе da vrišti:

»Koliko puta je ta stoka pred narodom pljuvala na komuniste! Drugarice partizanke nazivali su kurvama, a nas komuniste bjelosvjetskim 'oštaplerima i lopovima. To nam moraju krvavo platiti! Kad vide kako smo se obračunali sa ovima, shvatiće narod da sa nama nema šale! Za jednog ubijenog komunistu skidaćemo po deset glava, bili krivi ili pravi, pa neka vide sa kim imaju posla. Dajem vam odriješene ruke: radite kako najbolje znate i umijete. Uklanajte sve za koje mislite da nam nijesu naklonjeni: vi najbolje poznajete vaše seljake!«

Po Mošovom naređenju sastanak je održan jedne hladne oktobarske noć i na livadi koja se nalazila na pola puta između donjeg i gornjeg sela. Očekivani delegati iz Jezera se nijesu pojavljivali, dok su Pivljani, Petar Kecojević i Krsto Šarac prisustvovali ovom važnom sastanku. Jezerski komunisti su bili opravdano odsutni: dobili su naređenje od Moša da noću tajno pređu preko Štuoca i da pucaju u grupu komunista sa namjerom da nekoga od njih ubiju, tako da bi kasnije imali povoda za odmazdu nad nedužnim ljudima iz ovog sela. Četvorica iskusnih partizanskih dželata bili su određeni za ovaj pakleni poduhvat. Pavle Pekić, Ilija Kaljević, Kosta Đurđić i Josif Malović. Zaštićeni noćnom tamom, neopaženo su stigli u Malu Crnu Goru. Međutim, za ovaj sastanak saznaje Spasoje Dakić koji na Lučevom brdu okuplja oko sebe grupu ljudi i izlaže im plan za diverziju ovog sastanka. Komuniste je trebalo po svaku cijenu zaplašiti i rastjerati i spriječiti održavanje ovog sastanka. Spasoje im je naredio da ne smiju pucati u masu, jer iako komunisti, oni su njihova braća i komšije. Spasojeva grupa, raspoređena po dvojkama iznad kanjona Sušice, tek je bila zauzela borbene položaje kad se sa suprotne strane prolomio plotun. Prvo što su

pomislili bilo je da su komunisti saznali za njihov plan, te ih gađaju. Nijesu dugo čekali da im uzvrate iz mitraljeza i nekoliko pušaka, prije no se razidoše. U selima nastade panika; narod koji nije znao šta se dešava samo se bojao povratka Švaba i Bugara. Sjutradan po selima se već pronio glas da je poginuo Krsto Šarac, a da je Luka Dakić teško ranjen i da se vjerovatno neće izvući. Komunisti su ipak uspjeli da ostvare svoj zločinački plan i da ovaj nečuveni masakr pripišu svojim neistomišljenicima. Samo tri dana nakon ovog zločina, selo je opkolila partizanska vojska, ne dozvoljavajući nikome da iziđe iz njega. Počinje se sa pretresom kuća; svi muškarci koji nijesu bili saglasni sa komunističkom ideologijom bivaju zlostavljani i ispitivani. Od njih tridesetak koji su bili privedeni, trinaest je sprovedeno u žabljacki zatvor. Štala Rada Šarovića, velikog srpskog rodoljuba bila je pretvorena u zatvor. Ovdje se našao i značajan broj intelektualaca i imućnih ljudi koji su bili izloženi stravičnim poniženjima i mukama. Slobodan duh i zdravo ljudsko rasuđivanje komunistima nijesu odgovarali, tako da je bilo nužno surovo se obračunati sa onima koji predstavljaju opasnost njihovom učenju. Komunističkim razvratnicima bio je potreban naivni, neuki narod i društveni šljam kojem je bilo lako nametnuti utopijske ideje i od njega napraviti nemilosrdnog dželata. U ovom zatvoru je svaku noć ubijano po desetine ljudi: odvodili su ih u šumu, hladnokrvno ih ubijali i potom ih bacali u mnogobrojne krečane koje su zagrtali zemljom i kamenjem da bi prikrili tragove svojih monstruoznih djela. Suđenja nije bilo, a o životu zatvorenika odlučivala je grupica krvožednih fanatika. Najkrvoločniji među njima su bili Pavle Pekić, Spasoje Šarac, Josif Malović, Ilija Kaljević, Joko Vojinović, Vojin Andesilić, Radoman Dacić, Kosta Đurđić i Jagoš Vuković. Prilikom mučenja primjenjivali su metode na kojima bi im pozavidjeli ustaše i gestapovci. Novopridošli zatvorenici sa Male Crne Gore bijahu smješteni u prepunoj magazi. Odmah su bili stavljeni na strašne muke. Među zatvorenicima nijesu bili Spasoje i Momčilo Dakić koji su prethodni dan otišli u Grdijevice, sa druge strane Tare. Prvo su na

ispitivanje povelu Toma i Đura Dakića koje su skinuli gole, vezali im ruke i noge i onda počeli da ih gaze teškim vojničkim bakandžama po cijelom tijelu. Malović je tako udarao Toma da mu je lice bilo potpuno obliveno krvlju, a nos potpuno smrskan. Ovo mu nije bilo dovoljno, nego je iz sve snage gazio ovo već izmučeno i izlomljeno tijelo koje je nepomično ležalo na podu. Tomo dođe sebi i počne da povraće krv. Tada ga preuze Spasoje Šarac koji, van sebe od bijesa počne da ga udara nogama i da urla: »Majku ti jebem četnicku! Platićeš mi Krsta! Uništiću vas sve do poslednjeg!«

Tomo se ponovo onesvjesti što ovoga još više naljuti:

»Vješajte! 'Oću da ga derem!« - vrištao je na svoje pomoćnike.

Vezanog za noge ovi ga brzo podigoše i pričvrstise visoko za gredu. Posuše ga kantom hladne vode, pa čim ovaj dođe sebi oni počese sa ispitivanjem. Kaljević i Đurđić su ga udarali debelim drenovim toljagama od kojih je koža pucala, a krv koja se slivala iz otvorenih rana bojila je vlažni patos.

Sa drugog kraja prostorije čuli su se jauci Đura Dakića nad kojim su se krvnički izživljavali Pavle Pekić, Joko Vojinović i Vojin Andesilić. Ležao je na podu, skoro nesvjestan. Vidjevši da iz njega ne mogu da izvuku ni jednu jedinu riječ, oni narediše svojim pomoćnicima da im donesu lijevak i kantu vode. Vojinović takvom snagom gurnu Đuru limeni lijevak u usta iz kojih šiknu krv pomiješana sa komadima polomljenih zuba. Andesilić, već dobro uvježban usipao je hladnu vodu u lijevak. Đuro se trzao sa ono malo snage koje mu je preostalo, ali mu je Josif Malović čvrsto držao glavu, tako da su mu svi napori bili uzaludni. Počeo je da se nadima tako da je, pošto su ovi izručili cijelu kantu vode u njega pao u nesvjest. Počese da ga gaze po stomaku: iz njegovih poluotvorenih usta počne da kulja voda pomiješana sa krvlju. Udariše mu nekoliko šamara da bi došao sebi, a onda počese da ga tjeraju da prizna da je prisustvovao ubistvu Krsta Šarca i Luke Dakića. Odmahivao je glavom, nije htio da prizna tuđe zlodjelo. Malović vidno iznerviran naredi:

»Kucajte čavle pod nokte tom kurvinom četnickom sinu! Pjevaće kao ptičica!«

Radoman Dacić mu ukuca nekoliko čavala pod nokte na nogama. Trzao se od bolova, a kao kroz maglu je vidio Jagoša Vukovića koji mu je sjedio na koljenima. Đuro počeo da ječi, a Šarac misleći da je ovaj konačno odlučio da progovori, kleknu iznad njega. Đuro ga pljunu. Spasojevo lice i zelena kapa sa koje se smiješila petokraka bijahu umrljani krvlju. Malović kad vide da je ovaj ponizio druga Spasoja, pa samim tim i komunizam, zaleće se i udari ga iz sve snage nogom u glavu. Od siline udarca lobanja puknu na dva dijela. Pavle Pekić se zasmija iz svega glasa, pružajući ruku Maloviću da mu čestita, na udarcu. Spasoje naredi Iliji Kecojeviću da Đurovo tijelo bače u jednu od krečana.

»Šta ćemo sa Tomom?« - upita Kecojević.

»Neka ga Mile Ćosović sa još nekim baci onako golog dolje u magazu, među ostale zatvorenike. Neka vide ostali šta ih čeka ako ne budu sarađivali sa nama!«

Oko četiri sata ujutru vratiše Toma u magazu. Prvi mu priđe brat Bogdan a onda i ostali zatvorenici. Bio je potpuno izobličen: lice mu je bilo potpuno crno od modrica, a sa golog, izmučenog tijela zjapile su duboke rane. Neko od zatvorenika donese šinjel te ga zamotaše, da se ne smrzne. Uzalud su ga pitali za Đura; nije mogao da im odgovori. Pretpostavljali su da su ga ovi zlikovci ubili. Bijesan i tužan, Drago Šipčić počeo da viče iz sveg glasa:

»O komunisti, Mošova kopiladi, majku vam jebem banditsku! Dabogda vam se trag utro! Šta ovo radite od poštenih ljudi?«

Sa smijehom ispred magaze stražar mu odgovori:

»Samo ti psuj i brbljaj! Ubrzo će i na tebe doći red, pa ćemo onda da vidimo hoćeš li biti brz i oštar na jeziku!«

Zatvorenici nijesu dobijali hranu već dva dana, tako da su njihovi najbliži bili prinuđeni da im donose šta su i koliko su imali.

Jednog jutra vrata zatvora se otvoriše. Ilija Kecojević, Mile Ćosović i Jagoš Vuković prozvaše Jevrema Mumina, kojem potom svezaše ruke i odvedoše na ispitivanje. Uvedoše ga u prostoriju u kojoj bijahu Pekić, Malović, Šarac i Vojinović sa još

nekolika pomoćnika. Zavezaše ga za obje ruke, a onda ga kao Isusa pričvrstiše za dvije kuke tako da je nogama jedva dodirivao patos. Prvi mu priđe Joku Vojinović i opali mu nekoliko šamara. Onda Josif Malović uze drenovaču i počeo da šiba. Jevrem je vrištao koliko je mogao tako da su ostali zatvorenici, koji su dobro čuli ove jauke mislili da ga gore živog deru. Dok su se ova trojica izivljavala, Šarac i Pekić su nešto pisali svaki za svojim stolom. Nijesu obraćali pažnju na Jevrema. U jednom trenutku Šarac podiže glavu sa papira i upita ga:

»Reci nam Mumine ko je sve bio ono veče kad nam one ljude pobiste?«

Jevrem odgovori da o tome ništa ne zna i da on nije učestvovao u tome. Spasoje izbezumljen skoči ispred njega i udari ga nogom u mošnje tako da ovaj od bola pade u nesvjest. Šarac, ne primjećujući da je ovaj u nesvjesti nastavi bjesomučno da ga udara ponavljajući:

»Govori, govori ko je sve pucao onu noć!«

Ostaviše ga da visi jedno vrijeme dok su oni popili kafu i rakiju, a onda Malović naredi da se na njega prospe kanta hladne vode kako bi što prije došao k sebi. Kada na njega sasušu drugu kantu Jevrem se osvjesti i počeo da ječi od bolova. Tada Malović reče Joku Vojinoviću:

»Sada ga ti preuzmi!«

Joko, vičan mučenju, zavrnu mu mošnje koliko je mogao. Bolovi bijahu neizdrživi, tako da nesrećnik ponovo pade u nesvjest. Ova scena se ponavljala više puta dok Muminu naposljetku ne reče:

»Samo mi odvežite ruke i spustite me dolje pa ću vam sve reći.«

Spuštiše ga i posadiše na stolicu ispred Šarca. Tada Jevrem, iako nije bio sa Spasojem i ostalima priznade da su svi privedeni učestvovali one kobne večeri u napadu na komuniste. Malović koji mu je bio iza leđa udari ga drenovačom po glavi sa koje ponovo siknu krv:

»Govori ko je još bio!«

Izmučen batinama on je potvrdno odgovarao na sva njihova pitanja. Nije bio svjestan šta govori. Poslije sat vremena zapisnik

je bio gotov. Jevrem ga potpisa, a onda ga onako isprebijanog sa praga gurnuše u magaz u kojoj se osjećao miris ustajale krvi. Predveče se na vratima magaze pojaviše Kaljević i Čosović sa dvojicom vojnika i prozvaše Vladimira Šipčića. Drago, njegov stric se ispriječi ispred njih i reče:

»Dok sam ja živ nećete ga voditi odavde!«

Vojnici sa bajonetima odmah pokušaše da odgurnu Draga koji ni u jednom jedinom trenutku nije uzmakao pred oštrim sječivima. Tada Kaljević izvadi pištolj i prisloni mu ga na slijepočnicu:

»Nazad četnička bando ili ću ti ovog trenutka prosuti mozak!«

Draga ni ovo nije moglo spriječiti, te se Vladimir umiješa:

»Ćiko, izmakni se molim te. Idem na ispitivanje, pa šta! Ti znaš da mi nemamo veze sa onim što se desilo u selu!«

Drago ga poslušao, ali je ljutito škripao zubima jer je znao na kakve će ga muke ovi staviti.

Vladimir je dobro znao šta ga čeka; ruku vezanih na leđima uvedoše ga u prostoriju na sred koje se nalazilo veliko, drveno bure puno vode, a oko kojeg su bili raspoređeni dželatni spremni da izvršavaju sva naređenja. Na samom ulasku Malović ga iz sve snage udari toljagom po glavi; plavu kosu obli mlada, još uvijek vrela krv koja kao potok poteče niz ovo mlado, lijepo lice. Dvojica ga šćepase za noge i gurnuše u bure sa vodom. Nakon nekoliko trenutaka Vladimir počeo da se koprca te ga tada izvukoše. Neko mu postavi pitanje:

»Reci, majku ti jebem četničku, ko je sve bio one večeri?«

»Odakle ja znam? Ja nijesam bio tamo!« - slaga Vladimir.

Malović ga ponovo udari preko njegovih širokih pleća tako da drenovača puče. Onda ga ponovo gurnuše u bure; odmah se počeo koprcati na šta ovi nijesu reagovali. On se onda opusti i omlitavi: izgledalo je da je mrtav. Izvukoše ga i baciše pored bureta. Vlado je simulirao da je u nesvjesti jer je mislio da će na taj način barem donekle ublažiti muke koje mu predstoje. Svaki mišić na njegovom tijelu bijaše miran, kao kod mrtvacu i zaista bi čovjek pomislio da je mrtav. Onda priđe Šarac i udari ga nogom u

rebra od čega Vladimir najzad počeo da se pomjera i uvija kao zmija.

»Vežite ga i objesite za kuku! Batinanje počinje!«

Šarac i Malović su ga tukli toljagama što je ovaj podnosio bez jauka, iako je znao da će ga, ako se ovako nastavi ubiti. Ponovo je pribjegao staroj taktici: simuliranju nesvjesti ili smrti. Posuše po njemu nekolike kante vode; ovo mu je u početku prijalo jer mu je ublažavalo bolove, ali onda od hladnoće počeo da ga obuzima blaga jeza koja je prodirala do polomljenih rebara.

»Izgleda Josife da si dotukao onim poslednjim udarcem po glavi ovo četničko govno!« - ču Vlado dobro poznati glas Spasoja Šarca.

»Vala, nije neka šteta a?« - reče Malović ironično.

Misleći da je mrtav ili u dubokoj nesvjesti, Vladimira ostaviše da visi, a umorni mučitelji odoše u drugi kraj ove velike prostorije da se odmore uz čašicu rakije. Poslije pola sata neko mu priđe i udari mu nekolika šamara pa reče:

»Ili je još u nesvjesti ili je mrtav!«

»Odnosite ta govna dolje, tamo im je svima mjesto! Nadam se da će biti sposoban, ako je živ, da ode do čečara sa onim njegovim naduvenim stricem, pa da ih obojicu mlatnemo!«

Vlada vratiše u magaz u, a onda pozvaše na saslušanje Bogdana Dakića.

Drago vidjevši u kakvom mu je stanju sinovac, misleći da je mrtav zakuka iz svega glasa i plačući privi Vladimira uz sebe. Ovaj mu tada šapnu na uvo:

"Ne kukaj ćiko, nijesam mrtav samo se pretvaram. Smrzoh se! Skidaj ovu mokru odjeću sa mene i zamotaj me u šinjel.«

Drago je legao pored njega. Vladimir mu ispriča da je čuo da su njih dvojica osuđeni na strijeljanje. Iako ga je svaki dio tijela bolio prespavao je ostatak noći. Tišinu ove hladne oktobarske noći remetili su jauci i kukanje Bogdana Dakića. Negdje pred zoru jauci su prestali, ali Bogdana nijesu doveli među ostale zatvorenike.

Oko devet sati izjutra vrata magaze se otvoriše: ispred nje su čekale porodice zatočenika sa spremljenim zavežljajima hrane. Žene, majke i sestre u crnini uplašenim pogledom tražile su nekog od svojih. Počeše sa prozivkom zatvorenika koji su dolazili do praga i primali hranu. Prozvaše i Draga Šipčića koji bijaše na kraju magaze. Rukama je krčio put prema izlazu: u masi koja bijaše ispred zatvora nije vidio nikoga od svojih. Stražar mu dade zavežljaj sa hranom, a on, začuđen upita:

»Ko mi je ovo donio?«

»A ko bi četniku mogao donijeti nego četnik?! Donijela ti familija Minja i Laka Karadžića, onih četnika koje smo pobili!« - odgovori jedan od stražara.

Cijelo poslijepodne Vlado i Drago su smišljali kako da pobjegnu. Jedina mogućnost je bila da kada ih povedu na strijeljanje pokušaju da se spase bjekstvom. Nijesu imali šta da izgube, smrt im je i onako bila za petama. Onda Vlado reče da zna kako se najlakše mogu izvući ruke iz veza, te mu poče objašnjavati:

»Sve zavisi kako ih držiš prilikom vezivanja: da li ih držiš naprijed ili pozadi.«

Onda se dogovoriše da se jedan, kada odveže ruke nakašlje dva puta i da onda sačeka dok i drugi uradi isto.

U neko zlo doba noći vrata na magazii se otvoriše i stražar pozva Vlada i Draga na ispitivanje. Potom udoše trojica sa puškama, a jedan od njih držao je konop. Najprije su vezali Vladove ruke otpozadi, a onda istim konopom vezaše Dragove ruke sprijeda, tako da idu jedan za drugim. Povedoše ih prema Crnom jezeru. Napolju je bila mjesečina, izgledalo je da sviće zora. Sa Dragove desne i lijeve strane bio je po jedan sprovodnik. Vlado je išao otprilike na metar ispred Draga. Polako su se kretali putem prema jezeru, kad se Vlado nakašlja dva puta, kako se bijahu dogovorili. Poslije nekoliko trenutaka nakašlja se i Drago, iako još uvijek nije bio odvezao ruke jer mu je jedino bilo važno da se Vlado spasi. Tada Vlado kao munja potrča prema gori. Vidjevši da Vladimir bježi, Drago vezanim rukama munjevito udari sprovodnika sa desne strane, pa onda onoga sa lijeve, koji pade

kao pokošen. Poče da trči za Vladimirom koji već bijaše odmakao nekih pedeset metara. Zaboravivši na konopac koji mu je još uvijek bio na rukama i koji se vukao po zemlji, Drago ga nagazi i pade. On onda brzo ustade, pokupi konopac i nastavi dalje. Njihovi sprovodnici bijahu došli sebe, otvoriše vatru iz oružja. Vlado već bijaše prilično odmakao i uputi se prema šumi iz koje se začu partizanski mitraljez. Jedini izlaz je bio vratiti se desnom stranom doline koja je bila pregrađena visokim parmacima. Vlado se zaleti prema parmacima koji su bili visočiji nego što je mislio: uspio je da ih preskoči, ali mu se lijevi opanak i kraj šinjela zakačiše za šiljak i osta da visi obješen. Drago se, vidjevši kako mu se sinovac uzaludno koprcu pokušavajući da se oslobodi zaletio i svojim snažnim tijelom udario u parmake koji pukoše istog trena. Ponovo počese da bježe; progonitelji su im već bili blizu.

U Žabljaku je već bila data uzbuna i vojska je krenula za bjeguncima. Situacija je sada bila mnogo opasnija: razbješnjela horda vojnika pratila ih je u stopu, tako da je bilo malo vjerovatno da će im pobjeći.

U jednom trenutku Vlado primjeti da ga stric više ne prati i pomisli da su ga ubili. Vрати se unazad i poče da zove strica koji mu se, kao iz daljine odazva:

»Upao sam u krečanu!«

Vlado je pokušao da izvuče strica, ali su mu zlikovci već bili toliko blizu da nije imao dovoljno vremena. Onda je začuo strica koji ga je molio:

»Bježi, makar se ti spasi! Molim te da osvetiš moju krv i krv svih onih koje ova đubrad pobiše!«

»Evo ih ovdje!« - začu se neki glas nedaleko od njih.

U posljednjem trenutku Vladimir se odvoji od strica i poče da bježi, a niz lice mu potekoše potoci suza, jer je znao da nikada više neće vidjeti najmilije stvorenje na zemlji.

Čim se dokopao šume on potraži gustu borovu kleku u kojoj bi se mogao malo odmoriti. Negdje u daljini čuli su se glasovi progonitelja i lavež uznemirenih pasa.

Progonitelji su odustali od toga da ga traže po šumi, ali su iz komande dobili naređenje da čim svane nastave potragu. Tako je i bilo: stiglo je pojačanje iz Žabljaka i potjera je nastavljena. Jedna od patrola našla je Draga u krečani. Ubrzo se tu pojavio Malović, Šarac i Vojinović koji ga počеше udarati kundacima po glavi, iskaljujući na taj način bijes što je Vladimir uspio da im pobjegne. Vezanim rukama Drago je štitio glavu, sve dok mu ih nijesu polomili. Vrištala su ova trojica od zadovoljstva, nastavljajući da ga bjesomučno udaraju. Na svaki njihov udarac Drago im je psovao Tita, Moša, petokraku i kurve partizanke. Poslije nekog vremena izvukli su ga iz krečane: lobanja mu je bila pukla, a desno oko iskočilo iz nje. Stavio ga na pokrovac i četiri vojnika ga odnesoše u pravcu Žabljaka i zakopaše ga negdje, tako da njegovi nikada nijesu saznali gdje počivaju kosti ovog nesretnika.

Pošto se malo odmorio, Vlado se uputi ka svome selu. U toku noći je došao skoro do samog vrha Štuoca odakle je imao pregled nad putem koji je vodio prema Žabljaku. Počelo je da sviće; morao se dobro sakriti jer je vojska bila zaposjela okolna brda, držeci pod kontrolom put koji je vodio prema Maloj Crnoj Gori. Nije prošlo puno vremena, kad u daljini spazi dvije žene kako mu se približavaju strmim putem. Poznade majku Vemiju i strinu Vidu, koje su na leđima nosile torbe sa hranom i čistom odjećom. Kad su mu bile dovoljno blizu on poče da im zvižduće, razgrćući sa sebe gusto granje. One stadoše kao ukopane. On im tiho reče: »Sjedite tobože da se odmorite!«

Onda im Vladimir ispriča šta se desilo i savjetova majci da se vrati kući, a strini da ode do zatvora da vidi šta se desilo sa Dragom.

Onda se on obrati majki:

»Imam pušku ispod sijena i nekoliko bombe, pa ti čim stigneš to mi odnesi iznad kanjona i stavi u škrip.«

Njih dvije se rastadoše; svaka ode na svoju stranu: Vemija prema selu, a Vida prema Žabljaku.

Brzim korakom je išla prema Žabljaku, kad je na Poljani sretoše neki ljudi i rekoše joj da je Drago poginuo, a Vladimir pobjegao. Vida ipak produži prema zatvoru ispred kojeg se bijahu sjatile žene koje su donijele hranu svojim. Ona se onda obrati jednom stražaru govoreći mu da je donijela malo hrane mužu i sinovcu. Tada je ovaj posla kod Pekića, Šarca i Malovića koji, kada je vidješe skočiše sa stolica kao opaljeni i rekoše joj:

»Kurvo četnička, nemaš ti ovdje šta da tražiš! Oni koje ti tražiš nijesu ovdje! A sad' marš odavde da te naše oči više ne gledaju!« Vida se srca punog tuge uputi, istim putem kojim je i došla, prema svome selu. Najprije je trebalo obavijestiti Vladimira koji je čekao da čuje o tome šta se desilo sa Dragom. Čim je stigla do Vladimira ona mu kroz suze ispriča kako su je otjerali iz Žabljaka i kako joj je neka Karadžićka rekla da je Drago ubijen.

Vida onda nastavi put, a Vladimir odluči da se još iste noći prebaci do kanjona Sušice. Našao je oružje, hranu i odjeću na određenom mjestu koju mu majka bijaše ostavila. Iste noći nastavi put prema Tari, sa nadom da će tamo naći Spasoja i ostale četnike.

Već bijahu prošla tri dana od Vladovog bjekstva, kad se u selu pojaviše Radoman Dacić, Jagoš Vuković i Ilija Kecojević: došli su da konfiskuju imovinu Draga i Mitra Šipčića, da uzmu sve što se moglo uzeti. Mitra, Vladovog oca, zavezaše i povedoše u onaj kobni žabljacki zatvor, koji je postao simbol mučenja i smrti u ovom kraju. Tamo je proveo nedjelju dana bez hrane i vode, a danonoćno je bio izložen stravičnim mukama. Ovi zlikovci su na njemu iskaljivali svoj bijes i svoju nazovu moć; tukli su nevinog čovjeka misleći da se tako mogu osvetiti Vladu, koji ih je ponovo nadmudrio. Kada su vidjeli da je na umoru, poručuju familiji da dođe po njega. Došla je Vemija sa jednim Mitrovim rođakom, Vučićem, te ga onako, skoro mrtva, stavio na pozajmljena konja i potjeraše prema selu. Mitrovo lice bijaše izobličeno od udaraca, a obje ruke iščašene u ramenima. Skoro svaka koščica u njegovom tijelu bila je slomljena. Nedjelju dana je bio u bunilu, ne prepoznajući ni ženu ni djecu; nedjelju dana se njegova

pravedna duša dijelila sa životom, ostavljajući naposljetku svoj dom bez čvrste, poštene, domaćinske ruke.

U zloglasnom žabljačkom zatvoru, komunističke krvoločne zveri su pobile na stotine rodoljuba kojima se ne zna ni groba ni mramora, kao što se ne zna ni Dragu Šipčiću, Đuru, Bogdanu i Tomu Dakiću.

Po našim selima najbolji, i najpriznati komunisti su bili, koji su zatvarali stoku u manastire i crkve, pišali po krstovima i pljuvali po ikonama.

U Vukuši

Pamtio je Durmitor još od početka rata stradanja četničkih porodica, jauke pretučenih staraca i plač gladne djece. Spas od gladi i sigurne smrti neki su nalazili u šumama, dok su se drugi, koji za to bijahu sposobni latili oružja i prišli kraljevoj vojsci. Strah se ljudima uvukao u kosti: oni imućniji, koji se nijesu slagali sa ovom sramnom politikom sa razlogom su strahovali za svoj, kao i za živote svojih najbližih. Vemija Šipčić, u komunističkim krugovima poznata kao »četnička majka«, bojala se za život svog brata Mija, koji se bavio trgovinom stoke i koji bijaše jako bogat. Jednog dana ona poslala svog četrnaestogodišnjeg sina Mihajila u Pišče, da vidi da li joj je brat živ i zdrav. Mihajilo tek bijaše prešao kanjon, kad ga na samom brdu u selu Nedajnom presreće partizanska straža. Partizani, pod komandom Janka Tadića bijahu zaposjeli Nedajno, Milogoru i Trsu, dok su četnici zauzeli sela iznad kanjona Tare, zatim Nikoviće, Crkvičko polje i sva sela do Šćepan polja. Dječaka odvedoše u kuću nekog Žarkovića u kojoj bijaše smještena komanda. Tada Janko Tadić naredi da se dječaku da puška i da ide sa njima da se bori. Pokušavao je Mihajilo da se odbrani

govoreći da ne zna da puca i da će mu se majka brinuti ako se brzo ne vrati, kad Tadić ljutito reče:

»Ako ne kreneš sa nama znači da si četnik i petokolonaš! Znaš li ti šta mi radimo sa takvima? Mi to odmah koljemo! A sad marš napolje! Ej, ako neće sa nama, povedite ga dolje u brijeg i mlatnite!« dobaci on hladnokrvno stražaru koji je sprovodio Mihajila.

Dječak vidjevši da sa ovima nema šale, te da će ga sigurno ubiti ako ne pođe sa njima, klimnu glavom u znak pristanka. Doniješe mu pušku »talijanku« i nešto metaka. Tek što mu je dadoše, začu se naređenje da odmah krenu u napad na četnike koji bijahu u donjoj Pivi. Malobrojni i iscrpljeni četnici počеше da se povlače prema Šćepan polju. Okuraženi njihovim povlačenjem, partizani krenuše za njima. Četnici, koji su očekivali ovakav njihov potez, pustiše ih da zađu duboko na teritoriju, pa ih onda zasušu snažnom paljbom. Ovi, iznenađeni, počese panično da se povlače. Jedan dio partizana bijaše odsječen i prinuđen da se preda. Zarobljene, koji nijesu bili vezani, dovedoše pred zgradu komande. Uvodili su po petoricu i kratko ih ispitivali: one koji nijesu imali krvi na rukama su oslobađali, dok su partizanske dželate odvodili niz Taru i ubijali. Mihajila među posljednjima dovedoše pred zgradu.

»Otkud ti crni kukavče danas ovdje, među ovom bagrom?« - upita ga Spasoje Dakić koji stajaše na ulazu.

Mihajila kao da sunce ogrija kad ugleda svoga komšiju. Odmah upita za brata Vladimira. Spasoje mu reče da je na drugoj strani Tare i da će brzo doći sa njegovim sinovcem Momčilom. On još ne bijaše završio sa pričom o tome kako je dospio među partizane, kad se pojavio Momčilo i Vladimir. Njih dvojica su se začudili kad su ga vidjeli. Prvo se izljubi sa njima, a onda i njima ispriča kako se našao na Šćepan polju i kakvo je stanje u selu: narod umire od gladi jer partizani nose iz kuća sve što se može ponijeti, a sve one koji im pruže otpor kažnjavaju posebnim metodama. Vlado ga je molio da se vrati kući, ubjeđivajući ga da još uvijek nije stasao za vojsku, te da će biti od veće koristi ako

ostane uz majku, sestru i braću, ali se Mihajilo usprotivi njegovom predlogu i reče:

»Brate, od danas me više niko ne može odvojiti od tebe: ako treba da se gine, bolje da ginemo zajedno!«

Vidjevši da ga ne može odvratiti od ove odluke, Vlado nađe njegovu pušku među oduzetim oružjem i dade mu je:

»Pa nek' ti je sa srećom: od danas si najmlađi vojnik u drinskoj brigadi!«

Spasoje je istog dana poveo svoju leteću grupu u Grdijevice sa ciljem da se obračunaju sa partizanima koji su počeli da nadiru sa Ljubišnje prema Vranovini, Čelebićima, Vukuši i jednom dijelu teritorije prema Foči. Spasojeva leteća grupa je bila u sklopu drinsko-fočanske brigade kojom je komandovao Milan Matović, kapetan kraljeve vojske. U sklopu ove brigade bila je još jedna ovakva grupa, koja je djelovala na lijevoj strani Drine, od Miljevine do Kalinovika, a kojom je komandovao Boro Blagojević. Prozvali su ih letećim, jer su njihovi hrabri borci za kratko vrijeme stizali tamo gdje je trebalo brzo djelovati. Milan Matović je imao povjerenja u komandante letećih grupa, uprkos jednom nemilom događaju iz 1942. godine koji se ticao Spasoja Dakića. Naime, Dakić je dobio zadatak da dočeka englesku misiju, koju je predvodio pukovnik Aterton, a koja je trebala da se spusti padobranima u Grdijevice i da ih potom poveže sa brigadom Milutina Jelovca koja je operisala na teritoriji Pljevalja. Četnici su uzaludno očekivali Engleze oko zapaljenih vatri koje su trebale da označe mjesto gdje mogu da se spuste. Noć im je izgledala kao vječnost: ova misija koja je trebala da svijetu prenese da se četnici bore na pravoj strani, nije se pojavila. Nakon nekoliko dana tijela Engleza su pronađena u kanjonu Čehotine, tačnije u Tatarevini, a za ovaj masakr partizani su optuzili četnike. Spasoje Dakić biva uhapšen od strane četnika i sproveden u Kolašin, pod optužbom da je odgovoran za ovaj zločin. U zatvoru je bio skoro četiri mjeseca i vjerovatno bi bio osuđen na smrt, da spletom srećnih okolnosti Jelovac kod Pljevalja nije zarobio grupu partizana iz brigade Milana

Mršovića. Jedan od zarobljenika, koga dovedoše na ispitivanje, reče Jelovcu:

»Ja sam nevin. Nikada nijesam htio u partizane, nego sam pošao umjesto maloljetnog brata kojeg su htjeli silom da mobilišu.«

»A jesi li koga ubio?« - upita ga Jelovac.

»Ne da ja znam. Može biti da je koje zrno u borbi zalutalo pa zakačilo nekoga: ratna sreća.«

»Ipak ćemo te ubiti: borio si se protiv nas i kralja!« - dobaci neko od četnika.

»Ako tako postupate sa nevinim ljudima, vi ste onda gori i krvoločniji od partizana!« - odgovori mu ovaj hrabro.

»A šta to ti pribacuješ partizanima?« - upita ga Jelovac.

»Imam šta: ubijaju zbog jedne riječi. Krvoloci su to, ne gledaju je li žena ili dijete: u svakom vide neprijatelja. Obučeni u četničke uniforme pobili su veliki broj nevinog muslimanskog naroda, a sve sa ciljem da vas ovi omrznu. Tako su prije tri mjeseca namamili Engleze, a onda ih pobili kao mrave. I ovo su pripisali četnicima.«

Jelovac je bio iznenađen njegovom pričom. Naredi da mu daju stolicu, a onda ovaj počne da priča u detalje kako su partizani uhvatili šifrovani dogovor između Engleza i četnika, kako su presvučeni u četničke uniforme namamili Engleze koje su najprije opljačkali, a onda ih hladnokrvno ubijali. Uzimali su im sve što su imali: počev od cigareta i čokolade, pa do zlatnih funti namijenjenih četnicima. Partizani su smišljeno pustili jednog od njih da bježi u pravcu njihovih jedinica koje su bile situirane nedaleko odatle. Sve ovo je urađeno sa ciljem da se četnici prikazu kao izdajnici i svirepi koljači. Eto, samo da znate da vam je i Engleska okrenula leđa.«

»U pravu si, reče mu Jelovac. Partizani su kurvini sinovi, krvoloci i pokvarenjaci. Slobodan si. Ako hoćeš da nam se pridružiš bilo bi nam drago, ali ako želiš da se vratiš kući, znaj da ti to niko neće zamjeriti.«

Jelovac istog dana poslao kurira u Kolašin, te Spasoje bi oslobođen i ponovo preuze komandu nad svojom grupom.

Krajem 1944. godine partizani potpomognuti ustašama razbijaju četničke jedinice na manje vojne formacije. Leteća grupa Spasoja Dakića koja je nekada brojala tridesetak boraca bila je prepolovljena: ostalo ih je svega petnaest, ako bi se tu mogla uračunati i tri dječaka. Brojno nadmoćniji, partizani su iz dana u dan zauzimali teritorije koje je Spasoje branio sa svojim hrabrim borcima. U jednoj borbi koja se odigrala krajem 1944. godine u Meštrovcu i Slatini četnici su uspjeli da natjeraju partizane u paničan bijeg. Tom prilikom gine nekoliko četničkih boraca, među kojima i Drago Sava Dakić, jedan od najhrabrijih. Njega je mučki, s leđa ubio Vlajko Vuković, nekadašnji četnik, nastojeći da na taj način lakše zadobije povjerenje partizana čija je moć rasla iz dana u dan. Poslije ovog mučkog ubistva, prilazi partizanima. Dragovo tijelo su Vladimir Šipčić, Jakov Mumin i Slavko Šain prenijeli iz Meštrovca u zaseok Grab i tamo ga sahranili. Na ovom terenu su se svakodnevno vodile žestoke borbe između malog broja četnika i dva partizanska bataljona kojima su komandovali Mileta Zečević i Gavro Soković, a čiji je zadatak bio da po svaku cijenu unište odred Spasoja Dakića.

Bio je januar 1945. godine. Snijeg koji je danima padao otežavao je kretanje vojske po ovim gudurama. Partizani su uglavnom bili zauzeli okolna sela, tako da su četnici morali da traže skloništa duboko u šumama. Grupa od njih petnaest se nalazila u jednoj uvali u Vukuši. Samo je nekoliko seljaka znalo da se u ovoj divljini krije Spasoje sa svojim borcima. Iako je bilo jako hladno, nijesu smjeli naložiti vatru, jer su tako rizikovali da budu otkriveni. Spavali su na smrznutoj zemlji umotani u šinjele. Jedne večeri Vladimir očisti snijeg pored bukove izvale i reče bratu Mihajilu da legne uz njega jer će im tako obojici biti toplije. Sakriše glave ispod debele tkanine i zaspāše. Pred samu zoru Vladimir probudi Mihajila. Zgrnuše sa sebe snijeg koji bijaše napadao preko noći, te mu Vlado šapatom reče:
»Brzo obuj suve čarape i rezervne opanke«, a što i sam učini.

Probudi Spasoja i zatraži Jakovljevu »Zorku«. Zorka je bio njihov naziv za teški njemački mitraljez od kojeg se Jakov Mumin nije odvajao.

»Šta ti je? Jesi li poludio?« - upita ga Spasoje.

»Možda, reče mu Vlado, budan sam već dva sata. Mislim da su u blizini, osjetio sam ih. Imam nekakav gadan predosjećaj, mora da će se nešto loše desiti. Probudi ostale, a ja odoh gore, na brdo, da vidim da nijesu sa one strane, u uvali. Jedino odozgo mogu da nam priđu sa one strane. Možda nas je neko izdao!«

Prije nego što je krenuo reče Mihajilu:

»Ne razdvajaj se od Momčila: znaš da te voli kao brata i da si uz njega najsigurniji; za mene nemoj da brineš, ja ću se sigurno vratiti. Uz brdo ću ići unatraske: ako budem morao da napravim diverziju nek misle da sam krenuo za vama.«

Prebaci tri redenika municije preko prsa, a četvrti uvrže u mitraljez i pođe. Ispred njega se nalazilo brdo zvano Kadija, obraslo gustom bukovom i jelovom šumom. Uz brdo je išao unatraske; prtio je snijeg sitnim koracima. Trag koji je ostavljao za sobom izgledao je kao da je tuda prošlo više osoba. Spasoje i Mihajilo su ga netremice gledali, sve dok im se nije izgubio iz vida u gustoj šumi. Prvo što je Vladimir vidio kada se popeo na brdo, bila je kolona partizana koja se protezala cijelom dužinom uvale. Prvi vojnici su bili udaljeni samo stotinak metara od njega, tako da nije imao vremena da javi svojim da su partizani u blizini. Zaklonjen iza debelog jelovog stabla, iz stojećeg položaja osu mitraljezom po njima. Dolje u dolini; četnici čim začuše štektanje mitraljeza poskakaše i potegoše oružje. Spasoje im naredi da pokupe svoje stvari i da odmah krenu prema Grdijevićima jer se tako dogovorio sa Vladimirom. Zaklonjeni šumom, bez straha su se kretali, sve dok ne dođoše na jednu čistinu. Pred njima se pružala velika ledina, na kojoj su nekolike bukve pokrivene snijegom izgledale kao zloslutne aveti. Ovo im je bio jedini put ka gustoj šumi koja se nalazila sa druge strane kanjona. čim su prvi kročili na ledinu, zasu ih snažna mitraljeska paljba sa okolnih krševa. Planina je ječala kao ranjeni lav, a od

snažne buke snijeg je padao sa grana oslobađajući ih silnog tereta. Kotlina je izgledala kao pravi pakao iz kojeg niko ne može izvući živu glavu. I pored ove strašne ure pred očima, Spasoje odlučuje da sa svojim prede preko čistine. Bilo je pravo čudo da nijesu svi izginuli. Jakov je bio lakše ranjen. Imao je sreće ovaj gorski vuk: zrno koje se odbilo od korice njegove kame samo ga je okrznulo po kuku. Momčilo i Mihajilo, koji bijahu zaostali u šumi, odlučise da se pritaje jedno vrijeme sa nadom da će partizani prekinuti sa paljbom. Tako i bi: poslije nekoliko minuta oko njih zavlada tišina. Na drugoj strani Vukuše još uvijek se vodila borba između Vlada, koji je ostao da im pruži odstupnicu, i partizana. Momčilo reče Mihajilu:

»Ja idem prvi. Kad dođem do poslednje bukve, daću ti znak da kreneš, pa trči najbrže što možeš.«

Jedva da je pretrčao nekoliko metara, kad se sa lijeve strane brda oglasi partizanski mitraljez. Zbog jake vatre koja ga je zasipala, Momčilo nije uspio da dotrči do određenog mjesta, nego se sakri iza bukve koja je bila na samom kraju ove paklene čistine. Momčilo tada dade znak Mihajilu da krene, onda iskoči iz zaklona i iz stojećeg stava osu rafal prema partizanima koji na kratko prekinuše paljbu. Mihajilo kao munja prortča pored njega i nađe zaklon iza prvog stabla u šumi. Bili su svega nekoliko metara jedan od drugoga. Mihajilo zapuca prema mitraljescu koji ih je bez prestanka gađao. Momčilo potrča prema njemu. U jednom momentu poče da posrće, ali je junački išao naprijed, jer ga je svega nekoliko koraka dijelilo od zaklona. Čim stiže do Mihajila ispusti iz ruke mitraljez i sjede u prtinu kuda bijahu prošli Spasoje i ostali. Snijeg oko njega je bio obojen krvlju, a ispod srpske šajkače izbijale su krupne graške znoja.

»Brate Mićo, ubiše me ova Mošova kopilad!«

Mitraljesko zrno ga je pogodilo u lijevu ruku, prošlo kroz pluća i izašlo kroz desnu mišicu. Mihajilu ncopisiva tuga obuze srce; sa žalošću je gledao ovog kolosa koji bijaše bespomoćan, a koji ga je više puta spasio na bojištu. Mihajilo je plakao jer je bio svjestan da u ovoj bijeloj divljini ne može da mu pomogne.

»Prestani da plačeš« - reče mu Momčilo, škripeći zubima od bolova. Dođi, pomoz mi! Oduzi moj mitraljez gore, pa ga stavi iza čečara da ga ne vide naši krvnici i ne zaboravi da navučesh oprugu jer ja za to neću imati snage.«

Mihajilo bez pogovora poslušao Momčila koji nije mogao da ustane, nego na koljenima dopuza do mitraljeza. Iza sebe je ostavljao krvavi trag, a njegovo uvijek rumeno lice bijaše bijelo kao snijeg.

»Mićo, sad trči i reci Spasoju da sam ranjen.«

Mihajilo je plačući trčao uz brdo nadajući se da će stići Spasoja i ispričati mu šta se dogodilo. Plakao je bez prestanka, jer je znao da Momčilu više nema pomoći. Trčao je koliko su ga noge nosile, sve dok nije stigao do jednog proplanka gdje njihova četiri borca bijahu posjedala na jedno oboreno stablo. Kroz plač i zadihan, jedva ih upita za Spasoja, a ovi mu odgovoriše da je sa ostalima otišao prema Grdijevićima, a da je njih ostavio da ih sačekaju. Mihajilo taman zausti da kaže šta se dogodilo sa Momčilom, kad odjednom odjeknu jaka eksplozija koja podiže snijeg. Mihajilo je nepomično ležao, nije znao šta se dešava. U jednom trenutku, iako ošamućen, osjeti da ga je neko šćepao za vrat i podigao iz snijega. Skoro ogluvio od eksplozije, ipak je razumio riječi čovjeka koji ga je držao:

»Drugovi, evo jednog malog četnika! Još je živ!«

Bili su to partizani iz bataljona Milete Zečevića, koji su ih bili opkolili, dok je Vladimir uspio da zadrži onaj drugi, koji je bio pod komandom Gavra Sokovića. Prvo što je Mihajilo vidio bilo je beživotno tijelo Jovana iz Pjevaca. Onda se zapita šta se dogodilo sa Ljubom Cicmilom i Ivanom Ivanovićem koji su bili sa njim u trenutku eksplozije. On i Nenad Božović bijahu zarobljeni. Priđe im jedan omanji četrdesetogodišnjak sa velikom petokrakom na kapi, te im obojici udari po šamar, psujući im četničku majku i onoga za koga se bore. Onda naredi da ih odvedu dolje u potok i da ih ubiju. Dok su ih vodili prema potoku, Mihajilo vide kako ispred njih dvojica vuku Jovanovo mrtvo tijelo koje je ostavljalo dubok krvavi trag u snijegu i onda

ga baciše u potok. Njih dvojicu gurnuše u hladnu vodu koja im je dopirala do pojasa. Mihajilo nije osjećao ni tugu ni strah što se oprašta od svog mladog života: svaki osjećaj u njemu bijaše otupio. Iščekivanje smrtonosnog rafala prekide glas sa druge strane potoka:

»Ej mali četniče, koliko imaš godina?!« - upita čovjek na bijelom konju.

»Četnaest« - reče Mihajilo kao za sebe.

»Izađi iz potoka i dođi ovamo!«

Mihajilo je pokušavao da iziđe, ali mu nije polazilo za rukom jer se snijeg uz obalu potoka bio zamrznuo, pa mu neko od vojnika pruži pušku i izvuče ga iz vode.

»Da ga vežemo družo komesare?« - reče jedan od njih.

»Što da vežeš dijete kad je bez oružja?! Vodite ga što prije gore u selo, u nečiju kuću da se ogrije, ako stigne živ ovako mokat«, a zatim potjera konja stranačke i nestade u šumi.

Još ne bijahu krenuli kad zagrmje mašinka; Mihajilo se okrenu i viđe Nenada Božovića kako mrtav pade u potok.

Mraz je bio tako veliki da je snijeg škripao pod nogama, a do sela je trebao dobar sat hoda. Mokra odjeća na Mihajilu je počela da mrzne, a od vode koja je curila iz šinjela stvarale su se ledenice koje su se lomile pri hodu. Pantalone su postale tako krute da je jedva savijao noge. Drhtao je cijelim tijelom misleći da nikada neće stići u selo. Uvedoše ga u prvu kuću na koju su naišli. Bila je to kuća nekog Topalovića, u kojoj zatekoše samo jednu staricu kojoj rekoše:

»Drugarice, komesar nam je naredio da ovog četnika ostavimo kod tebe da se ogrije. On će doći malo kasnije da vidi šta će sa njim.«

Čim iziđoše, starica priđe Mihajilu koji stajaše još uvijek kod vrata, te ga povede iza šporeta u kome je pucketala dobra vatra.

"Uuu, svlači se nesretniče, na tebi je sve smrзло! Crno dijete, oboljećeš od tuberkuloze!«

Starica mu donese suknene pantalone, vanjelu, košulju i vunene čarape poderane na petama.

»'Ajde ne stidi se nego svaljaj to sa sebe, a ja ću izići dok se ti obučeš.« Čim ona iziđe, on za tren oka skinu sve sa sebe i obuče odjeću koja je po svoj prilici pripadala nekom krupnom čovjeku. Smiješno je djelovala ova velika odjeća na ovom sitnom dječaku, ali mu je jako prijala toplota poderanih čarapa, dugačka vanjela i široke, podvrnute pantalone. Poče da vješa svoju mokru odjeću na kanap iznad šporeta, kad starica uđe noseći drva u naručju:

»Sjedi i grij se, a ja ću to povješati.« - reče mu spuštajući drva ispred šporeta. Sjedio je na drvenoj klupi i kroz prepuklu ploču na šporetu posmatrao nemirni plamen vatre. Toplota mu je prijala kao nikad ranije, polako je prodirala do svakog dijela njegovog smrznutog tijela. Dok je starica nešto radila po kući, Mihajilo je ćutke posmatrao plamen koji je liskao napuklu ploču šporeta. Misli ga odnijese bratu Vladimiru koji ostade sam da ih štiti na Kadiji i upita se da li će izvući živu glavu. Od pukotine na šporetu vidi potok i Nenada Božovića kako pada u njega. Kad plamen lizne ploču pričinjava mu se Momčilovo blijedo lice koji ostade sam dolje u Vukuši. Šta je sa ostalima? Od ploče mu se pričinjava ona kobna čistina. Vidi Spasoja i ostale kako pognuti trče preko nje pod jakom partizanskom vatrom. Odjednom to više nije ona čistina, nego livada ispred njihove trošne kolibe u katunu. Vidi sestru Vidosavu, prebacila grablje preko ramena, prolazi pored njega i ne gleda ga. Tri mala brata bosu sjede na pragu sa po komadićem ječmenog hljeba. Vidi majku Vemiju kako prislonjena uz ćert krajem svoje crne ubradače briše oznojeno lice.

»Majko, majko evo me, došao sam!« - viče on iz sveg glasa, ali ga majka, zagledana u daljinu niti vidi niti čuje. Koliba postaje sve manja i manja i najzad nestade. Neko ga blago potapša po ramenu. On se okrenu i vidje staricu koja ga je nježnim dodirom ruke vratila u stvarnost. Gledala ga je začuđeno, pa ga upita:

»Da nijesi zaslabio crni kukavče? Ima kvarat vremena kako mrmljaš i plačeš. Evo sam ti donijela da nešto založiš.« - pa mu dade komad hljeba sa kajmakom i sjede kraj njega. Poče ga blago milovati po glavi i drhtavim glasom mu reče:

»Ne boj se dijete, zamoliću ja ovog njihovog glavnog da ti oproste.«

Mihajilo još ne bijaše pojeo hljeb, kad u kuću udoše dva partizana.

»Dobar dan djeco! Jeste li se smrzli po ovome kijametu?« - upita ih starica ustajući zajedno sa Mihajilom.

»Dobar dan! Kako nam je ovaj mali? Je li se odkravio?« Mihajilo nije progovarao, zalogaj mu bijaše zastao u grlu. Poznade čovjeka koji mu je spasio život i jeza mu prođe tijelo.

»Sjedite, šta se dižete?!« - reče im skidajući šinjel koji objesi na čiviluk iza vrata. Obojica sjedoše na klupu sa druge strane šporeta, stavljajući ruke iznad njega da ih ogriju.

»Sinko!« - obrati mu se starica stavljajući drva u šporet, »zamolila bih te kao svoje dijete da oprostiš ovome malome. Šta on zna nesretnik ko je ko; možda je i od ove nesretne gladi zalutao.«

»Ne boj se strina, ništa mu se neće desiti.« - odgovori on, stavljajući joj ruku na rame. Mihajilo je još uvijek stajao.

»Sjedi mali i završi to što jedeš!« - reče mu ovaj sa osmijehom. Tada starica poče da ga blagosilja:

»Bog neka te čuva tvojoj sretnoj majci kad si joj takav! Pristaviću vam ćikoriju, jer Boga mi nemamo prave kave.«

Sva sretna starica ustade i pomilova po glavi Mihajila koji je uplašeno gledao ispred sebe.

»Mali, podigni glavu da malo popričamo! Ja sam Božo Jović, politički komesar bataljona, a ovo je moj zamjenik. Sad nam fino ispričaj ko si i odakle si i odakle ti tako mali u četnicima.«

Mihajilo se okuraži i poče da priča kako je dospio među partizane, a potom među četnike. Izostavi da mu je brat u četnicima i da je najviše zbog toga dobrovoljno pošao sa njima.

»Pa ti si već iskusan borac« - reče mu Jović, »a nama trebaju takvi mladi ljudi. Mali, od danas si u nasoj armiji! Najprije ćeš se brinuti o mome konju, pa ćemo kasnije vidjeti šta ćemo. Samo ću ti ja naređivati, a ako budeš poslušan dobro će ti biti sa nama. Šta misliš mali, a? Slažeš li se?«

Mihajilo samo klimnu glavom u znak odobravanja; ne izusti ni jednu jedinu riječ.

Čim je izišao na Kadiju Vladimir zauze busiju da bi pružio odstupnicu ovoj šaci kraljevih vojnika, koji su se zbog sramne izdaje našli uklješteni između dva bataljona krvožednih komunističkih zvijeri. Dugo je tukao po bataljonu Gavra Sokovića kome nije dao, sve dok je imao dovoljno municije, da pređe preko Kadije u kotlinu. Kad vide da mu ponestaje municije, ostavi pola redenika prekinu paljbu i poče da se povlači prtinom koju je prethodno bio napravio. Čim je naišao na prve guste čečare Vladimir skoči sa prtine i sakri se ispod njih. Nakon nekoliko minuta bataljon Gavra Sokovića je prošao ovuda, prateći stope koje su vodile dolje u kotlinu, ne sumnjajući da bi neko imao toliko hrabrosti da ostane na istom mjestu sa kojeg ih je gađao. Kad je bio siguran da su krvnici otišli, Vladimir se uputio prema selu Grab, da se kod Pera Dakića raspito da li on nešto zna o ostalim četnicima. Mислеći da je teren čist, partizani su dosta bezbrižno sišli niz Kadiju prateći četničku prtinu. U svom zaklonu čekao ih je Momčilo Dakić. Imao je još samo toliko snage da povuče obarač mitraljeza i da skupo proda svoj život. Pobio je i ranio veliki broj Brozove vojske i potom mrtav klonuo na mitraljez.

Poslednji rafal Momčila Dakića

Misteriozna pogibija Spasoja Dakića u kanjonu Tare

Poslije rasula Spasojeve grupe u Vukuši, Vlado se uputio u Tatarevinu gde se pripojio generalnom komandantu drinske brigade Milanu Matoviću. Ostali četnici iz ove grupe koji nijesu izginuli, bili su pohvatani a veliki broj se dobrovoljno predao. Spasoje nije htio da napusti teritoriju Čelebića, radi žene Mileve koja je bila odavde rodom, a sa kojom je imao dvoje djece. Spasoje je imao jednu pećinu u kanjonu Tare ispod Grdijevića, za koju nije znalo samo nekoliko osoba. Rajko Gagović koji je bio u to vrijeme komandant Udbe i milicije na teritoriji fočanskog regiona odlazi u nikšićki zatvor i oslobađa R.M. nekadašnjeg četnika iz Spasojeve leteće grupe koji se bio predao. R.M. je bio prvi Spasojev komšija. Zadatak mu je bio da uspostavi vezu sa Spasojem i da ga ubije. R.M. dolazi u selo Grab kod Pera Dakića - Spasojevog rođaka. R.M. moli Pera da ga sastavi sa Spasojem, jer je uspio da pobjegne iz zatvora. Pero ne sumnjajući u R.M. ga povezuje sa Spasojem. Poslije tri dana R.M. se gubi svaki trag, a krvoločna Udbe objavljuje da je Spasoje ubijen od strane svojih rođaka Pera i Laka, koje Gagovići ubijaju bez ikakvog suđenja. Ovo je bila osveta Gagovića za Brata Branka koji je poginuo godinu dana ranije od strane četnika. Za ovo sramno djelo Gagovići R.M. propulsiraju u komunističku karijeru. Iako nepismen, ali odan ideji boljševika, dostiže visoki položaj u društvu?

(Dragi čitaoci, oprostićete mi što nijesam dao puno ime i prezime R.M. jer me zamolio čovjek i njegov rođak koji mi je dao ove podatke.)

Onaj koji nije ubio imućnijeg rođaka i komšiju, koji nije ošpijo oca ili brata, maltretirao sestru i majku, kod komunista nije imao mjesta.

Šipčić u svome selu 1947. godine

Milan Matović je zajedno sa svojih pet boraca zimu 1947. godine proveo u jednom podzemnom skloništu u blizini Miljevine, na lijevoj obali rijeke Drine. Sa njim su bili Vladimir Šipčić, Pavle Ivanović, Vasilije Pejović i Radovan i Vojin Pavlović. U dugom zimskom periodu Vladimir je danonoćno razmišljao o svojoj porodici kao i o kumovskim, komšijskim i rođačkim porodicama koje su komunistički zločinci pobili ili rastjerali sa svojih ognjišta. Sjeća se štale Šarovića u Žabljaku i muka na koje su ga stavljali; ne može zaboraviti stričevu i očevu smrt, a ni smrt ostalih, od čijih jauka je odzvanjao Durmitor. Sjeća se svojih mučitelja kojima je jedino on uspio da umakne. »Osveta! Sve te krvopije treba pobiti! Moraju da plate svaku prolivenu kap krvi!«

Napravio je spisak onih koje je trebalo likvidirati: na Maloj Crnoj Gori trebalo je ubiti sedmoricu, u Pivi trinaesticu, a na Žabljaku i Jezerima osamnaesticu. Spisak bi bio mnogo širi da je na njega stavio sve zločince iz ovog kraja, ali su se na njemu našli samo oni čiji su zločini bili najteži.

Dolaskom proljeća Milanova grupa se razilazi u različitim pravcima, u zavisnosti od toga gdje su i kada trebali da djeluju. Šipčić, Ivanović i Pejović su trebali da se prebace na desnu obalu Drine, kako bi se povezali sa Bjelicom, Medenicom i Popovićem. Po prethodnom dogovoru nadoše se 14. aprila na planini Kovač. Preniješe im poruku kapetana Matovića da svi treba da se sastanu između Rogatice i Uštirače, na njima poznatom mjestu, kao i da je Matović sa dvojicom Pavlovića otišao na Romaniju da se sastane sa četničkim komandantima Derikonjom, Opaćicom i Erinom. Popović je sa svojom grupom krenuo prema Priboju i Užicama, sa ciljem da se poveže sa grupama iz Srbije. Za Đurđevdan već svi bijahu na dogovorenom mjestu, oko kapetana Matovića koji im dade precizna uputstva o tome gdje i kako da djeluju. Bjelica, Medenica, Popović i Šipčić uputiše se prema

desnoj obali Drine. Matović je krenuo prema Kalinoviku i Foči, dok su se romanijski četnici, pod vodstvom Derikonje, Opačića, Erina i Kalasa uputili ka planinskim masivima u okolini Sarajeva, Sokolca, Rogatice, Olova i drugih mjesta.

Vrijeme je prolazilo, a Vladimira nije napustala ideja o osveti. U Vijogori, negdje početkom juna, on ispriča Bjelici i Medenici svoje namjere i reče kako želi što prije da ode na Durmitor i obračuna se sa onima koji su zavili u crno toliko domova po njegovom kraju.

»Imaš li koliko tih gadova da pobiješ?« - upita ga Bjelica.

»Evo pogledaj spisak.« - reče mu Vlado, pružajući mu mali džepni blok. Bjelica čita, vrti glavom, a onda ga daje Srpku Medenici koji ga prelista i onda kroz smjeh reče Vladu:

»Da bi pobio sve ove zlikovce trebaće ti najmanje pet godina! Nego, imam ja bolji predlog: da odemo svi sa tobom, pa da zajedno pobijemo ta komunistička govna. Podijeljeni u tri grupe, sve ih možemo pobiti za jedan dan. Božo, slažeš li se?«

Božo potvrdno klimnu glavom, a onda se Boro Tasić obrati Vladimiru:

»Zar si ti, brate Vlado, htio sam da se svetiš tvojim krvnicima? Nijesu oni samo tvoji krvnici; oni su krvnici i tvojoj braći koja su uvijek uz tebe! Oni su krvnici srpskom narodu koji svakodnevno uništavaju, pa to onda nije samo tvoja borba, nego je to borba svih nas. Zajedno, rame uz rame idemo za srpstvo, jer imamo za šta da se borimo i za šta da ginemo!«

Još iste večeri pošli su u pravcu planine Ljubišnje podijeljeni u više grupa. Sastanak su zakazali u Velikoj Kosi, iznad sela Vranovine koje se nalazilo iznad kanjona rijeke Tare. Već narednog dana sva četrnaestorica bijahu na dogovorenom mjestu, sa kojeg se Vladovo selo vidjelo kao na dlanu. Sunce, na zalasku, bojilo je i nebo i obronke planine nekom neobičnom crvenom bojom, tako da se izdaleka sticao utisak da je planina okupana krvlju. Pejović zapanjeno reče:

»Pogledajte braćo ono čudo! Nadam se da je ono znak utrvenja ne samo durmitorskih komunista, nego svih komunista na svijetu!«

Vlado izvadi iz džepa tri komada hartije na kojima bijahu imena zlikovaca, te jedan zadrža za sebe, a ostala dva dade Srpku i Božu. »Braćo, razmišljao sam o tome kako bi bilo najbolje da reagujemo: ja ću uzeti Žabljak i Jezera jer ih tamo ima najviše; Božo neka uzme Pivu, a ti Srpku uzmi moje selo.«

On ponovo izvadi blokčić sa rasporedom boraca, i onda pročitao na glas ko će sa kime:

»Ja ću uzeti Šljukića, Vojinovića, Kovačevića, Ivanovića i Pejovića, a ti Srpku dvojicu Tasića i Kneževića. Božo, ti ćeš ići sa Danilovićem, Brašancom i Jegdićem. Počećeš od Nedajnog, pa pošto će Srpku brzo završiti u mome selu, on će se prebaciti preko kanjona Sušice da ti pomogne.«

Preko noći su prešli kanjon rijeke Tare, a onda sakriveni u gustoj borovoj šumi, ispod Lučevog brda, nedaleko od kuće Stevana Dakića čekali da se razdani. Negdje pred zoru Vlado se prišunja do tora, znajući da će Stevan doći da otvori ovce. Nije dugo čekao sakriven iza neke gomile kamenja u blizini tora, kad se vrata na kući otvoriše i na njima se pojavi Stevan sa ženom koja je nosila dva kabla za mužu ovaca. Uputiše se ka toru. Vlado im se javi krikom sove i pokaza prstom prema kanjonu. Stevan samo klimnu glavom, stavljajući mu do znanja da ga je vidio, pa onda uđe u tor da nagoni ovce na strugu. Vlado se otkotrlja ispod međe i za tren oka vrati se svojim u brijeg. Čim pomuzoše ovce, Stevan ih potjera u kanjon da bi neprimjetno mogao da se sastane sa Vladom. Kad su se sreli obojica zaplakaše, a onda ga Vlado brišući rukavom lice predstavi ostalima, koji su dobro poznavali njegovog pokojnog brata Spasoja, pa ga upita:

»Kako ti je familija Stevane?«

»A, živo se moj Vlado« - odgovori mu on brišući oči svojim težačkim dlanovima punih žuljeva.

»A znaš li kako su moji Stevane? Evo prođe skoro godina da ih nijesam vidio.«

»Živi su, toliko znam, a za ostalo ti ne mogu reći. Sa Vemijom nikako da se sretmem u četiri oka. Zabranile su nam ove krvopije da idemo jedni kod drugih. A i kada se vidimo na nekom pogrebu ili skupu ne možemo ni riječ progovoriti, a da špijuni ne načule uši da čuju šta pričamo.«

Vlado mu tada ispriča zbog čega su došli i kako će zločinci krvavo da plate za sve ono što su učinili. Stevan sjede, izvadi kutiju duvana iz suknenog kaputa i poče da mota cigar zabrinuto vrteći glavom:

»Ne znam braćo šta da vam kažem?! I ja sam htio stotinu puta da pomlatim ovu paščad u selu pa da vam se pridružim. Nego, došla su druga vremena. Onda braćo, nijesam više ni mlad, a moram da mislim i na ostatak familije. Pitate me da li ih treba pobiti? Ja vam to ne bih savjetovao, ali vi radite kako mislite da je najbolje. Vlado, prije nego bilo šta uradite, pođi da vidiš majku; ona je žena od savjeta i znaće koje je najbolje rešenje. Ovo ti govorim kao bratu i komšiji. Ja sad odoh, a vi dobro razmislite o ovome.«

Negdje oko podne Stevan se vratio u kanjon noseći im hranu i flašu rakije, pa im onda reče da će oko ponoći biti skuvan jedan brav i da ne zaborave da dođu po njega.

Noć je bila pala, kad Vlado reče ostalima:

»Ja i Božo idemo u gornje selo da se vidim sa majkom, a vi ne zaboravite da oko ponoći odete za meso kod Stevana. Nemojte se brinuti za nas, mi ćemo se vratiti sutra več.«

Njih dvojica krenuše oprezno brdima iznad kanjona Sušice, tako da poslije sat vremena bijahu u selu. Vlado objasni Božu da je selo pusto u ljetnjem periodu radi usjeva i trave jer svi stanovnici isprtljavaju u katun i ostaju tamo do u kasnu jesen. Smjestiše se u gustu bukovinu, zvanu sjutreska, u blizini puta koji vodi prema katunu. Prespavali su ostatak noći, a onda su ujutru iz guste šume osmatrali put. Uglavnom su prolazile žene sa djecom. Vlado je čekao da se pojavi neko kome se sigurno može javiti. Oko osam sati pojavili se dva dječaka od desetak godina: bijahu bos, obučeni u neke dronjke pune zakrpa. Krenuše prečicom kroz šumu i prodoše na svega nekoliko koraka od njih.

»Ovo su moji Šipčiči! Moj brat Žarko i naš rođak Komlen. Zajedno su još od malih nogu!« - reče Vladimir ushićeno.

»Pa što im se ne javi?« - upita Božo.

»Sačekaćemo da se vrate, a i bojim se da Komlen ne kaže kome za nas. Moram biti oprezan sa njim jer su mu oca ubili četnici.«

»Je li bio komunista?« - upita Božo.

»Ma kakav komunista!« - reče mu Vlado. »Izgubi glavu radi jedne obične, crvene vanjele. U aprilu '43 dođoše četnici Pavla Đurišica u selo i pokucaše na njegova vrata, pitajući ga da im pokaže put za Tepca. Đole iziđe; imao je na sebi crvenu vanjelu i crnu kabanicu i kako je bio bolestan reče im da im on ne može pomoći i da se obrate nekom drugom. Tada mu jedan od četnika reče:

»Jesi li to obukao tu crvenu vanjelu za partizane? Da su te oni pitali da im pokažeš put, sigurno bi posao!«

Đole poče da se brani:

»Pomogao bih vam ljudi, ali ne mogu, bolestan sam!«

Kako pričaju, tada mu je prišao jedan oficir Pavla Đurišica i udario mu šamar, a Đole mu je bez razmišljanja vratio istom mjerom: udario ga je tako jako da mu je šubara pala sa glave. On onda poče da bježi, ali ga već poslije nekoliko metara pokosi četnički rafal.«

Vlado uzdahnu, a oči mu se napuniše suzama:

»Bio je to pravi junak, moj pokojni čiko Đole. Nije volio nepravdu, a bio je nesretnik tvrdoglav kako samo to mi Šipčiči znamo biti. Sirota strina Petruša osta sama sa dva sirjaka. Više bih volio da sam nju jutros vidio nego ovu djecu. Ona ti je, moj Božo, kao kamen stanac! Njoj bih se mogao slobodno javiti, tako sam radio i ranije kad sam dolazio da vidim svoje. I pored svoje velike sirotinje uvijek mi je donosila hranu. Kad sam bio mali uvijek mi je govorila da sam ja njeno dijete, a ne Vemijino; uvijek me voljela kao svoje dijete, a nije mi ni rođena strina.«

»To su prave strine i prave Srpkinja!« - odgovori Božo.

Poslije pola sata vidješe Žarka kako sam ide kroz šumu noseći na leđima drvenu bremenicu za vodu. Vlado iziđe na usku, strmu

stazu i stade ispred njega. Žarko mu se odmah baci u zagrljaj, žmirkajući od radosti svojim krupnim, dječijim očima.

»Jesi li sam? Gdje ti je Komlen?« - upita ga Vlado.

»Otišao je u donje selo kod ujaka Milana, odgovori mu Žarko ponovo ga grleći. Ja moram odmah da se vratim, da donesem vode. 'Ajde prvo da se upoznaš sa Božom Bjelicom, pa ćeš onda ići.«

Žarko im obojici ispriča šta se dešava u selu, šta se priča o četnicima i kako se ponašaju ostali seljaci prema njima. Onda im je ispričao kako ih komunisti tuku i maltretiraju i kako im često iz kuće odnose svu hranu koju imaju. Vlado zagrlji brata, poljubi ga i reče mu:

»A sad polako idi, da neko nešto ne posumnja i reci majki da, ako ikako može, dođe večeras na našu Stolinu.«

Gledali su Žarka kako sa bremenicom na ramenu ide prema katinu sve dok im se nije izgubio iz vida.

Sunce skoro bijaše zašlo kad Vemija stiže na Stolinu. Prvo obide žito koje je još bilo malo, a onda dobro osmotri ima li koga u blizini i tek se onda uputi prema boru koji bijaše ispod samog brda.

»Božo, evo moje majke!« - reče Vlado sav sretan kad je ugledao. Njih dvoje se izljubiše, a on je onda upozna sa Božom koji joj poljubi ruku u znak dubokog poštovanja.

»Kako ste? Kako živite?« - upita je Vlado.

»A kako... Živo se dijete moje, a to je sada najvažnije.«

»Žarko mi reče da vas ovi pogani Brozovi banditi muče« - dodade Vlado.

Vemija se zagleda u pivske planine iza kojih sunce ne bijaše potpuno zašlo, ostavljajući iza sebe veliki crveni trag. Onda, kao da se probudi iz dubokog sna poče da priča:

»E djeco moja, došlo je zlo i pasije vrijeme za pošten narod. Nikad nije bilo gore u našim krajevima. Ovi krvoloci rade šta im je volja. U Boga ne vjeruju niti ga se boje, a zakon je u njihovim rukama. Muče ovaj jadni narod kao da je stoka. Da vam ne pričam šta rade sa četničkim familijama: mi nemamo nikakva

ljudska prava. Čak i kad se sa nekim sretne na putu moramo da se sklanjamo u stranu, jer moramo da pustimo ovu silu da prođe. Udba i milicija nas vode u zatvor kad im je milo i bez ikakvog razloga. Drže nas u tamnicama bez hrane i bez vode po nekoliko dana, a kad nam i donesu komad hljeba tvrđi je od kamena, pa se ne može jesti. Bog ih veliki posjekao! Nikada nas ne zaobiđu... Jesenas, tek se bijasmo spuštali iz katuna, kad banu Miloš Dakić i prevrnu sve po kući ne bi li našao nešto da ponese. Otvori Vidosavin djevojački sanduk i uze joj vezene košulje, vjerovatno da ih da sestrama... Sva dokumenta i slike baci u vatru, a kad ga je Vidosava počela moliti da joj makar ostavi očevu sliku on joj reče da učuti inače će nas sve pobiti. Taman je krenuo preko praga noseći naš mlin za kavu, kad banu Petruša i reče:

»Vemija, došla sam po onaj moj mlin za kavu!«

Ja joj rekoh da ga je Miloš ponio, te mu ga ona istrgnu iz ruku i reče mu:

»Možes nositi Vemijino, ali moje ne!« Taman sam mislila da će nas ostaviti na miru, kad malo poslije ovoga dođoše Miloš Dakić i Ilija Kecojević sa milicijom u našu kuću. Sve pretresoše i odniješe iz nje! Ama odniješe mi i pasji kolac ispred kuće! Počerasa i steonu kravu iz magaze, no veliki Bog je dao te je ostalo još nekoliko plemenitih ljudi i dobrih komšija. Mido Tomčić se zagna u miliciju iznad naše kuće i ote im kravu. Reče im da je njegova i da je drži u našoj magaziji jer u njegovoj nema mjesta. Zlikovci jedino bijahu zaboravili pedeset kila ovsa, te smo to morali na pola pržiti i tući u brašno, jer mlini bijahu zaledili. Od tog smo hljeba živjeli cijelu zimu! A Bog veliki dade da nam se krava otelila, pa smo imali i mlijeka. Proljetos, čim se snijeg otopio, ja i Žarko smo išli na Pišče kod Mija. Dao nam je nešto namirnica i dosta žita, tako da smo imali i brašna i za usjev. Imala bih još brašna dok mi žito ne sazrije, nego naiđoše krvnici prije nekoliko dana: Mile Čosović i Aleksa Rović sa milicijom. Iskupiše mi sve iz kolibe: ama i pečen hljeb, još vruć odniješe govoreći mi:

»Jesi li ga spremila četnicima kučko!« Eto kako ti živimo dijete moje kad ti majka danas ne mogaše donijeti komad hljeba ni guku sira da založiš.«

Božo je od bijesa škripao zubima, a suze mu potekoše niz obraze, te u pola glasa reče:

»Neće ni oni zadugo, oca im njihovog krvničkog! Sve ih treba pobiti! Baš zato smo i došli! Došlo nas je četrnaest i svi smo spremni da se obračunamo sa njima onako kako dolikuje. Zato nam ti sad reci da nijesmo nekoga preskočili ili zaboravili.« - te joj on pročita imena sa spiska za likvidaciju.

Vemija ih je čudno pogledala, skoro iznenađeno, a onda protrlja čelo lijevom rukom i počeo tiho da govori:

»Znam ja Vladimire da te bole očine i stričeve rane, da te bole rane kumovske i rodačke. A misliš li sine da samo tebe bole? Misliš li dijete da nas ne bole? A bole, sine bole, srce nam se para, svima nama koji izgubismo svoje najmilije na pravdi Boga. Mnogo je prolivene krvi, previše je plača i naricanja. Po selima se neprestano čuju kuknjava i tužbalice, a svaka druga kuća ostala na udovici sa sirotnom djecom. Ima nas udovica više nego crnih čavki! Sine moj, buljući su siročadi ostali po durmitorskom kraju. Pa ako mislite djeco da nema dovoljno udovica i sirotinje, vi krenite partizanskim putem pa ubijajte, samo ako vam to duša može podnijeti. Zlikovaca ima toliko da ne bi mogli da stanu na taj vas spisak. Doći će dan kada će oni platiti Bogu za sva svoja zlodjela.«

»Majko, reci nam makar one koji su najgori!«

»Koje najgore?« - reče im Vemija. »Ne zna se koji je gori od kojeg! Sve ću vam reći djeco moja, ako ste baš odlučili da napravite toliki pokolj. Samo mi obećajte da ćete mi ispuniti jednu želju prije nego što počnete sa osvetom.«

»Hoćemo majko!« - rekoše obojica u isti glas.

»Imam dvije boce gasa za lampu; sakrila sam ih u telečar da ih zulumčari ne odnesu. Ja ću sa mojom sirotinjom ući u kolibu, a vi pospite gas po njoj, pa je onda zapalite tako da svi izgorimo. Kad to obavite onda slobodno radite šta ste naumili! Onda ubijajte

koga hoćete, samo da to moje oči ne gledaju. Pa zar da vas narod upoređuje sa poganim komunistima?! Ni jedan pošten čovjek vam neće zamjeriti ako morate da ubijate da biste spasili svoj život. Molim te Vladimire, vratite se odakle ste i došli! Ogubalo te mlijeko kojim sam te zadojila ako ubiješ nekoga iz našeg kraja! Božo dijete, ti si stariji i razumniji: vratite se na drugu stranu Tare. Tamo ste sigurniji. Neka vas veliki Bog sve čuva. Izdržaću ja. Bog će pomoći sirotinji. A ovi što nas muče neka se ne nadaju dobru. I njihova će dogoreti jednog dana! Kajaće se zbog ovoga što rade, ali im kajanje neće pomoći. Moj Vladimire sjeti se i čuvenog Nikole Bojovića koji oprostio krv svoje majke.«

Vlado zagrlji majku, izljubi je i reče:

»Neka bude kako ti kažeš majko moja dobra!«

Već se bilo smračilo kad se rastadoše. Vemija oprezno iziđe u katin. U praznoj kolibi je dočekaše bosonoga djeca ljubeći je i grleći. I pored toga što je znala da je komunisti još za dugo vremena neće ostaviti na miru, bila je srećna što je sin poslušao.

Pošto su se rastali sa Vemijom, Vladimir i Božo se uputiše ka Lučevom brdu gdje su ih čekali ostali četnici. Dok su išli prema brdu, Božo upita Vladimira:

»Zašto je majka Vemija pomenula Nikolu Bojovića?«

Tada mu Vladimir objasni da je Nikoli Bojoviću na kućnom pragu Gojko Danilović, partizan, ubio majku. Gojko je tada imao sedamnaest godina, i poslije šest mjeseci od ovog događaja četnici bijahu zarobili dosta partizana među kojima bijaše i Gojko. Odmah su ga doveli pred Nikolu koji je tada bio komandant durmitorske četničke brigade. Kada je Nikola vidio kako je ovaj mlad upitao ga je da li je on ubio njegovu majku. Gojko, zadojen mržnjom prema četnicima kuražno mu je odgovorio da jeste i samo zato što je bila četnička majka. Nikola mu je oprostio i rekao svojim da mu vrata pušku i da može slobodno da ide. Na rastanku Nikola mu reče:

»Gojko Daniloviću, dabogda ti ta puška kojom si ubio svoju majku iznijela džigarice do ovo doba godine! Neka tvoja majka tuguje za tobom kao što ja tugujem za mojom majkom!«

Poslije šest mjeseci Gojko, koji je već postao politički komesar na Maloj Crnoj Gori okupio je ljude iz sela da im održi govor. Bio se naslonio na pušku i govorio kako narod treba u što većem broju da priđe komunistima. Tada je neko od djece koja su se tu igrala povukao obarač: puška je opalila i Gojko je pao mrtav. Stigla ga je Božja kazna.

Taman Vlado bijaše završio sa pričom kad stigoše kod ostalih četnika kojima saopštiše da su odustali od osвете i da već sjutra trebaju da krenu na njihove stare terene.

Stevan Dakić

Petruša – žena Đola Šipčića

Pogibija Velja Kneževića i drugih boraca

Jesen 1949. godine bila je jako hladna; danima su padale hladne, dosadne kiše, a kotline i planine su stalno bile pod gustom maglom. Ovakvo vrijeme unosilo je strah u dušu čovjeka, a na samu pomisao da zađe u ovu divljinu podilazila ga je jeza. I pored magle i jako niskih temperatura za ovo doba godine, ova sablazna prostranstva bila su puna naoružanih ljudi. Brozovi najamnici su se razmiljeli po ovim prostorima tražeći jednu malu grupu četnika koja je pokušavala da se izbori za svoj opstanak. U selu Kamen, nedaleko od Čajniča, tek što mrak bijaše pao pojavi se grupa naoružanih udbaša i uputi se prema obližnjim kućama. Zaustaviše se pred kućom sekretara mjesne odbrane i pozvaše ga da pođe sa njima da pokupe što više ljudi iz sela: trebalo im je pojačanje jer su otkrili četnike u jednoj pećini. Poslije pola sata iz Kamena krenu naoružana kolona od pedeset osoba. U šumi oko pećine vojske, milicije i civila bilo je preko četiri stotine. Bili su prilično udaljeni od pećine jer nijesu htjeli da rizikuju i krenu na njih bez pojačanja. Jednu pećinu duboko u šumi četnici su pretvorili u privremeno sklonište. Tu ih bijaše šestorica: Bjelica, Šipčić, Medenica, Kovačević, Knežević i Danilović. Grijali su se uz vatru, čak i ne pomišljajući da mogu biti otkriveni budući da je sklonište bilo duboko u šumi, a i magla im je pružala izvjesnu zaštitu. Slučajno ih je otkrio neki šumokradica koji je odmah obavjestio Udbu. Bijahu ih opkolili sa svih strana. Za to vrijeme četnici su razgovarali o uobičajnom proljećnom sastanku ne pretpostavljajući da su sa svih strana okruženi svojim progoniteljima. Njihov razgovor prekide tutanj uplašene srne. Šipčić stavi prst na usta u znak tišine i zabrinuto reče:

»Ima nekoga u blizini!«

»Kako znaš?« - upita ga Medenica.

»Pa vidje li kako srna kao luda protrča. Neko je uplašio, a osjećam i miris duvana. Ja odoh da izvidim teren, a vi budite

spremni!« - reče im i izgubi se u gustoj šumi prekrivenoj maglom.

Išao je oprezno; znao je da ga i pucketanje grane pod nogom može izdati. Malo kasnije začu korake ljudi koji su prolazili kroz šumu. Odmah se vratio da obavijesti ostale, te se podijeliše u dvije grupe: Bjelica, Šipčić i Knežević pođoše u pravcu Kamena, a Medenica sa Kovačevićem i Danilovićem na suprotnu stranu. Prva trojica se popeše na brdo iznad pećine gdje nađoše dobar zaklon. Odjednom se začu štekatanje mitraljeza i eksplozije bombi iz pravca u kojem su bili Medenica i ostala dvojica. Poče pravi rat. Bjelica predloži da krenu, ali ga Šipčić zaustavi:

»Sačekaćemo malo! Izenadićemo ih pošto nijesu daleko, čujem im korake.«

Tako je i bilo: zlikovci izroniše iz magle na nekih petnaestak koraka od njih, a ova trojica onda kao po dogovoru baciše po bombu i potom osuše iz oružja. Ispred njih su ležala mrtva i ranjena tijela krvožednih udbaša preko čijih su tijela krenuli u proboj. Šuma je bila puna njihovih neprijatelja koji su bili iznenađeni i zbunjeni žestokom vatrom. Knežević je bio u sredini sa mitraljezom u rukama, dok su mu Šipčić i Bjelica bili sa desne i lijeve strane. Uspjeli su da se probiju i spuste u valu. Iza njih su zviždali kuršumi i zabijali se u tvrda stabla. Bili su sišli u dno vale. Veljo uvuče novi redenik u mitraljez i krenu uz brdo sa kojeg ih dočeka plotun kojem se nijesu nadali. Knežević posrnu i pade, a Bjelica i Šipčić se baciše na mokru zemlju i osuše iz mašinki na neprijatelja. Šipčić dopuza do Velja Kneževića, vide da je mrtav i da mu je glava bila skoro raznesena, uze njegov mitraljez i osu kraći rafal prema ovima koji su ih gađali. Pošto nijesu mogli proći ovuda, vratiše se nazad što im nije ni malo odgovaralo; Šipčić je zabacio svoju mašinku preko leđa a Veljov mitraljez je nosio u rukama. Strcali su u potok i krenuli nizvodno: Šipčić je išao prvi. Bili su iznenađeni jer nikoga nije bilo ispred njih. Rastadoše se poslije nekoliko kilometara, tužni zbog Veljove smrti i zabrinuti nad sudbinom ostalih četnika. Bjelica je pošao u Ožulj, a Šipčić se uputio prema kanjonu Drine.

Drago Brašanac
(1950g)

Sredinom marta 1950. godine na terenima oko Višegrada, Goražda, Čajniča i Pljevalja snijeg bijaše okopnio, te četnici počеше da izlaze iz svojih skloništa. Vlado Šipčić, Srpko Medenica, Pavle Ivanović i Drago Brašanac bijahu u Štakorini. Jedne noći, na putu prema Durmitoru, morali su preći hladnu i nabujalu rijeku Čehotinu. Mjesto na kojem su gazili rijeku bilo je prilično pusto, tako da se nijesu nadali susretu sa komunistima. Odjeću i oružje držali su iznad glave i sigurnim korakom prelazili jedan po jedan. Tek što su pregazili rijeku i počeli da se oblače i obuvaju, kad iz žbunja koje bijaše udaljeno nekih desetak metara od njih počеше da pucaju udbaši. Medenica, Šipčić i Ivanović su sjedeli i obuvali se, a Brašanac je stajao i oblačio se pošto je zadnji prešao. Drago pade kao pokošen, a Šipčić se prvi snađe i uzvratil paljbu. Medenica potrča prema njima i baci bombu; tri krvoloka bijahu mrtvi, a Dragova smrt osvećena. Htjeli su da sahrane Draga, ali ih je u tome spriječila paljba sa druge strane Čehotine. Morali su da bježe i da traže spas u gustoj šumi.

Dane Popović

Početakom ljeta 1950. godine, blizu Gornjih Krajčinovića, dok je jedne kišne noći prelazio potok Pobraćenicu, gine Dane Popović koji upada u komunističko-ustašku zasjedu. Sam i teško ranjen, on uzvraća vatru, ali nije imao nikakvih izgleda da savlada brojno nadmoćnijeg neprijatelja.

Milosav Popović

Avgust 1950. godine: zloslutna noć se već odavno bila spustila na planinu Štakorinu u kojoj se vodila bitka za opstanak između nekoliko kraljeva vojnika i njihovih neprijatelja. Popović, Šipčić,

Tasić i Bjelica vodili su bezizglednu borbu protiv komunista koji bijahu preplavili cijelu planinu. U ovoj neravnopravnoj borbi Milosav biva teško ranjen. Tasić i Bjelica davaju odstupnicu Šipčiću koji ga, ranjenog, nosi prema šumi koja im je tada bila jedini spas. Ubrzo poslije toga Milosav, ranjen u grudi ispusti dušu. Zatrpali su ga kamenjem i granjem, nedaleko od jednog potoka nadajući se da će se vratiti kasnije da ga sahrane kako dolikuje. Već sledećeg dana Udba pronalazi njegovo beživotno tijelo koje odnosi u nepoznatom pravcu.

Stanimir Tasić

U selu Zenica, nedaleko od Pljevalja četnici su imali jednog svog čovjeka koji im je pomagao i obavještavao ih o situaciji na terenu. U januaru 1950. godine Udba ga hapsi i odvodi u Pljevlja, gdje umire nakon dva mjeseca, poslije strahovitih muka ne odajući dobro sakriveno četničko sklonište. Krajem marta, razjareni što ne mogu ući u trag ostatku kraljeve vojske, udbaši postavljaju zasjedu u kući i štali njegove udovice.

Negdje početkom ljeta Božo Bjelica, Boro Tasić, Risto Danilović i Stanimir Tasić, ne znajući da je ubijen u pljevaljskom zatvoru i da im je postavljena zasjeda u njegovoj kući, krenuše noću kod svoga jataka. Tek što se bijahu približili zgradama kad ih zapljusnu jaka paljba. Danilović je bio lakše ranjen u desnu slabinu, dok je Stanimiru Tasiću mitraljez izrešetao grudi i njegovo tijelo prikovao za crnu zemlju. Jaka vatra ih je primorala da se povuku i ostave mrtvog Stanimira njegovim dželatima.

Pogibija Milije Vojinovića

Avgust 1951. godine Vojinović je bio sa grupom Milana Matovića na području Foče i Goražda. Bjelica, koji je bio u blizini Zlatibora, ga je tamo poslao jer je trebalo promjeniti sklonište jer je ovo, na desnoj strani Lima postalo nesigurno.

Milija je od prvih dana rata služio u višegradskoj brigadi pod komandom Dragiše Vasiljevića. Bio je neustrašiv borac; njega i njegovu leteću grupu dobro su zapamtili i partizani i ustaše. Krajem avgusta napušta grupu Milana Matovića i odlazi na područje Priboja gdje su trebali da ga čekaju Bjelica i ostali. Na putu između Krajčinovića i Rutošica upao je u zasjedu. Dok je pio vodu sa jednog izvora komunisti ga zasuše iz daljine jakom paljbom. Nije imao vremena da potegne oružje: prvi rafali ga oboriše na vlažnu zemlju koju orosi topla junačka krv.

Smrt Ostoja Erin i Vasilija Pavlovića (1953g)

Poslije zime provedene na Jahorini Ostoja Erin, Vasilije Pavlović i Jagoš Novović krenuše prema Kalinoviku i Foči sa namjerom da se povežu sa četnicima Milana Matovića. Odlučili su da se sledeće zime ne vraćaju na područje Jahorine i Romanije budući da je u ovim oblastima njihovom opstanku prijetila veća opasnost. Zato Erin odlučuje da ostane u okolini Miljevine i počinje sa intenzivnim traženjem mjesta na kojem bi mogao napraviti siguran zimovnik. Vasilije i Jagoš su produžili su kanjonom Drine u potrazi za Matovićevim četnicima.

Poslije nedjelju dana vratili su se Vasilije Pavlović i Jagoš Novović sa Vladimirom Šipčićem kod Erina. Šipčić je došao po naređenju Milana Matovića sa namjerom da im otkrije jedno njihovo staro sklonište u kojem su proveli nekolicke zime prije nego što su napravili sklonište u drinskim stijenama, a koje je bilo prilično sigurno. Šipčić im je pomogao da se snabdiju najpotrebnijim stvarima, budući da je ovdje poznavao puno ljudi koji su bili spremni da mu uvijek priteknu u pomoć. Poslije mjesec dana, kada je sklonište bilo opremljeno najosnovnijim stvarima, Šipčić i Novović odlaze na Durmitor jer je Šipčić htio da se javi svojoj porodici sa kojom se nije vidio već dugo vremena a Pavlović i Erin ostaju u skloništu.

Krajem juna neki čovjek iz okoline Miljevine pošao je u planinu da traži koze koje su se izgubile. Prođe pored neke stijene obrasle mahovinom i okružene gustim šibljem. Vide na stijeni tragove gareži što mu je odmah izgledalo čudno te priđe da se bolje uvjeri o čemu se radi. Vidio je neku šupljinu koja je bila ispod stijene, te odmah otrča da obavjesti Udbu o ovom čudnom pronalasku. Noć se bila spustila nad planinom, a vojska i milicija iz Foče već bijaše opkolila ovaj teren. Pavlović i Erin su pod okriljem noć i izašli iz skloništa i krenuli prema dolini Drine da se sastanu sa Matovićem i ostalim četnicima. Tek što su izašli kad na njih osuše plotune sa svih strana. Ostoja Erin odmah gine nemajući vremena da potegne oružje. Ovaj veliki srpski rodoljub borio se od početka rata, a posebno se istakao u bitkama za oslobođenje Goražda i Rogatice od ustaša. Za neizmjernu hrabrost u borbi za Rogaticu odlikovan je zlatnom medaljom Obilića koju mu je lično uručio general Draža Mihajlović, a od strane njegovog veličanstva kralja Petra II. Poslije osam godina neprekidne borbe konačno su Titovi sledbenici uspjeli da likvidiraju ovog velikog srpskog junaka koji je nesebično štiti potlačeni srpski narod u Bosni od nepodnošljivog komunističkog terora. Pavlović kad vide da Ostoja pade pokošen potrča glavom bez obzira kroz обруč koji su napravili njihovi krvnici. Sa Božjom milošću uspio je da pobjegne odavde, odakle ni ptica na krilima nije mogla živa izići. Iako teško ranjen uspio je da nakon dva dana dođe u jedno selo blizu Broda. Sakrio se kod jedne rođake čijeg su muža ubili partizani po završetku rata. Rana je bila prilično ozbiljna. Metak ga je pogodio ispod desne ključne kosti i izašao je na leđa. Sakrio se u zemunici koja se nalazila u šumi, nedaleko od kuće. Oporavljao se prilično brzo: rana, mada ozbiljna brzo je zarastala. Nadao se da će Šipčić i Novović uskoro doći kod njegove rođake jer im je ona bila odan jatak i veza pomoću koje su se povezivali sa ostalim grupama. Vasilije Pavlović bio je divovske građe: svaki mišić na njegovom tijelu odisao je snagom i zdravljem. Poslije mjesec dana bijaše potpuno ozdravio. Odluči da više ne čeka povratak ove dvojice i jedne noći dođe u kuću da se

pozdravi sa rođakom. Po izlasku iz njene kuće sačeka ga cijela četa udbaša: htjeli su da ga uhvate živog. Počese da se hrvaju, ali mu ne mogahu ništa. Iz straha da im ne pobjegne, jedan od udbinih oficira opali iz mašinke u gomilu koja se kotrljala ispod kuće prema šumi. Četvorica udbaša izgubiše život pogođeni njegovim hicima. I Vasilija Pavlovića pogodi smrtonosni hitac: ostade nepomično da leži ne pružajući udbašima priliku da ga imaju živog u njihovim rukama. Da bi prikriji pravu istinu, smrt svojih kolega udbaši su pripisali Vladu Šipčiću iako je bio daleko od mjesta događaja.

Smrt Jagoša Novovića (1954g)

Veliki sin junačke Bosne i poslednji borac sa romanijsko-jahorinskih frontova borio se još od '41 rame uz rame sa svojim komandantom Ostojom Erinom protiv ustaške kame koja je nemilosrdno kosila srpski živalj. Čuveni srpski komandant Savo Derikonja govorio je da Novović ima srce Obilića i da se rijetko rađaju takvi junaci. Jagoš je i ovoga puta pokazao svoju hrabrost. U maju 1954. godine Novović, Tasić i Šipčić se sreću sa Titovom crvenom bandom u šumama između Pljevalja i Metaljke. Jagošev mitraljez zaštekta baš kao u stara dobra vremena i nekoliko krvnika padoše mrtva. Krenuo je na njih, ne čekajući ostale. Nikakva sila ga nije mogla zaustaviti. Potpomognut Tasićevom i Šipčićevom paljbom hrabro je išao naprijed: padali su krvnici pred njima, a oni koje ne stigoše njihovi meci pobjegoše glavom bez obzira. Paljba bijaše umukla, neprijatelj se povukao, a Šipčić i Tasić uputiše se prema Jagošu koji je sjajno vodio ovu bitku. On odjednom pade na koljena i njih dvojica mu pritrčaše. Njegovo junačko tijelo bilo je izrešetano zlikovačkim kuršumima. Imao je tek toliko snage da im, prije nego umre glasom isprekidanim od bola kaže:

»Braćo, i ovo je Kosovo! Ovi će krajevi jednog dana biti srpska svetinja!«

Nakon ovoga on izdahnu, a njih dvojicu ponovo zasu jaka vatra jer zlikovci bijahu dobili pojačanje. Šipčić i Tasić sa tugom u srcu morali su se povući sa bojišta i ostaviti mrtvog Jagoša njegovim dželatima.

Smrt Pavla Ivanovića

Pavle Ivanović, borac iz brigade Milana Matovića još od početka rata, pokazivao je izuzetnu hrabrost i svoju doslednost prema kralju i otadžbini.

Početkom jula 1955. godine Šipčić ga šalje iz planine Ožulja, da pođe dolinom rijeke Drine da obiđe neka stara skloništa između Gorazda i Foče. Po dobrom starom običaju putovao je noću, dok bi se danju odmarao u gustoj šumi kojom je kanjon bio dosta bogat. Jedne kobne noći, nedaleko od Uštikoline naišao je na zasjedu koju bijahu pripremili komunistički zlikovci. Paljba iz desetine vatrenog oružja je pokosila ovog patriotu kao i mnogo drugih.

Sjutradan dovezoše u Uštikolinu Pavlovo mrtvo tijelo koje baciše na sred ceste. Zaori se partizanska pjesma i povede se kolo oko njegovog beživotnog tijela: neki komunisti, tek sada kuražni počeaše zabadati noževe u Pavla, koji im je i mrtav prkosio i ugonio strah u kosti.

Udbini zločini

Predvođena Slobodanom Penezićem - Krcunom i Aleksandrom Rankovićem, ustaško-domobranska Brozova armija (UDBA) surovo se obračunavala sa nevinim srpskim narodom. Njihovi zločini ostaće zapamćeni kao najzvjerskija djela koja je čovjek mogao učiniti. Sva ova zlodjela pripisivana su četnicima, tačnije onom ostatku koji je ostao u otadžbini da se bori protiv ovog zlikovačkog rezima. Četnici su znali da, iako malobrojniji, moraju pružiti otpor ovim komunističkim zvjerima i osvetiti svoj

napaćeni narod. Među četnicima koji su se neprestano borili za slobodu srpskog naroda posebno su se istakli: Božo Bjelica, Vladimir Šipčić i Srpk Medenica.

Ljeta 1948. godine Udba bijaše saznala preko svojih špijuna da se Vlado Šipčić i Božo Bjelica kriju u donjem dijelu kanjona rijeke Tare. Odmah su po okolnim selima postavljene zasjede. Zasjede bijahu postavljene i oko sela Brijeg, u blizini Šćepan polja. Dok su komunisti čekali da ovi naiđu, Šipčić i Bjelica su ih vješto izbjegli i sakrili se u štalu njihovog jataka Mirka Ušćumlica čijega su brata Milana komunisti ubili poslije rata. Prvog avgusta pred sami mrak u selu se začuše plotuni. Ispred kuće Vukovića udbaši su pobili četiri muške glave: oca Miladina, sinove Vinka i Milorada, kao i bližnjeg rođaka Milana. Sjutradan odmah poslije sahrane, Miladinovu ženu i kćerku su odveli u šavnički zatvor, pod optužbom da saraduju sa četnicima. Počinioci ovog stravičnog zločina su bili: Mile Čosović, Aleksa Rović, Miloš Dakić, Vojin Andesilić, Ilija Kecojević i Vuk Petković. Ovaj gnusni zločin komunisti su pripisali Vladimiru Šipčiću.

*

Jedne junske večeri 1950. godine u mjestu Luka, koje se nalazi između sela Krajčinović i Rutošić komunisti su postavili zasjedu. Neko od špijuna ih bijaše obavijestio da se četnici nalaze u blizini, te da treba očekivati njihov dolazak. Čekali su ih cijelu noć i izmoreni, zaspaaše negdje pred zoru. Probudio ih je bat koraka koji se čuo sve jasnije i jasnije. Misleći da im se približavaju četnici, oni su otvorili paljbu i tako greškom ubili svoja dva saradnika: Stojka Radovića i Dušana Boškovića koji su im nosili hranu. I ova ubistva su, baš kao i prethodna, pripisana četnicima.

*

U ljeto 1950. godine u okolini Čajniča, tačnije u selu Kamen desetak udbaša upada u kuću četničkog jataka Boška Perendije kojeg su već odavno držali na oku. Odveli su ga u šumu, zavezali i tukli tražeći da im kaže gdje se nalaze četnici. Pošto im nije htio ništa priznati, zaklali su ga i ostavili u šumi, a onda se pridružili ostalima koji bijahu ostali u kući. U kući su silovali Boškovu ženu i njenu rodaku, koja se slučajno zatekla kod njih. Ova zločinačka ekipa je bila sastavljena od amnestiranih sandžačkih ustaša iz Handžar divizije. U ovom zvjerskom izivljavanju posebno se istakao Ramiz Hadžić čiji je otac, Ibrahim bio jedan od poznatih koljača srpske nejači za vrijeme rata. Ramiz je bio pravi sadista: sjekao ih je nožem na kojem je bio ugraviran polumjesec, a krv koja se slivala po golim polumrtvim ženskim tijelima lizao je jezikom i laptao kao najkrvoločnija zvijer. Negdje oko ponoći ih je obje preklao, a on se sa svojom grupom vratio u Čajniče kao da se ništa nije desilo. Sjutradan, na mjesto zločina se vraća ova ista ekipa, ali sada u pratnji svojih naredbodavaca. Odmah su po ovome kraju pronijeli glasine da je Božo sa svojim četnicima vinovnik ovog monstroznog djela.

*

Jovo Tuba, mirni i poštenu seljak iz Rupavaca radio je cijeli dan oko kućne ograde. Već je počeo da pada mrak kada je pošao u šumu da traži volove koje je tog jutra izveo na ispašu. Tek što je zašao u šumu, kad se ispred njega pojaviše nekoliko naoružanih milicionera. Jedan ga udari kundakom puške u glavu, od čega ovaj odmah pade na zemlju. Ležao je na leđima na vlažnoj zemlji i od krvi koja mu je lila niz lice jedva je uspio da otvori oči. Pokušao je da se ustane, ali ga u tome spriječiše jaki udarci teških vojničkih čizama.

»Reci nam gdje su četnici?« - upita ga jedan od milicionera. Uzaludno se Jovo branio da ništa ne zna i da nema nikakve veze sa četnicima, što je i bila istina, ali mu oni nijesu vjerovali.

»A što nijesi htio u partiju kad ne saraduješ sa četnicima?«

»Ja sam nepismen, kud ću u partiju?!« - branio se uzalud ovaj nesretnik.

Komunisti su nastavili sa batinanjem. Tukli su ga sve dok nije ispustio svoju napaćenu dušu.

*

U proljeće 1951. godine u šumama kod sela Podkamen, nedaleko od Čajniča Udba je počinila još jedan gnusni zločin. Savo Bilić, oficir Udbe zajedno sa Hilmom tadašnjim komandrom stanice milicije iz Zaborka. Uхватili su dvije žene, koje su bile pošle da beru neke ljekovite trave. Pod sumnjom da saraduju sa četnicima, prvo su ih silovali, a potom zaklali i bacili pored samog puta. I ovo gnusno djelo su pripisali Bjelici i njegovim četnicima. U poslijeratnom periodu, komunisti su počinili na stotine ovakvih zlodjela sa namjerom da zaplaše stanovništvo i primoraju ga na saradnju sa njima.

Samo je mogao bit dobar i pravi komunista, koji je ubijao rodoljube, u jame bacao vjernike, rušio krstove i za brade vešao sveštenike.

Bjelica, Šipčić i ostali

Šipčić i Bjelica, pošto su saznali za brutalno ubistvo njihovih jataka, zakleli su se na osvetu. U Štakorini hvataju jednog komunistu, za kojeg su znali da je špijun. Pošto su ga dobro izbatinali, ovaj im je otkrio imena vinovnika ovog zločina. Bjelica mu je tada dao jedno pismo i naredio da ga odnese u Udbu u Goražde. U pismu je bilo naznačeno da se Ramiz može sakriti i u mišju rupu, ali da će ga četnici naći i dati mu šta je zaslužio. Već narednih dana, iz straha od četničke osvete Udba prebacuje koljača Ramiza Hadžića na teritoriju Srebrenice.

Početak maja 1951. godine Bjelica saznaje iz pouzdanih izvora da je Ramiz Hadžić došao kući na odsustvo. Četnici su ga čekali u Čagljevinu, na putu za Čajniče, jer su saznali da treba sutri dan da ide na pazar.

Na pazarni dan, rano ujutru putem prođe grupa seljaka goneći buljoke stoke. Među njima bijaše i Ramiz, obučen u vojnu uniformu, ne sluteći da ga četnici vrebaju. Šipčić htjede da puca u njega, ali ga u tome spriječi Bjelica:

»Nemoj sada! Sredićemo ga večeras, kada se bude vraćao, kada bude pun para!«

Negdje oko podneva četnici se sakriše blizu jedne raskrsnice koja se nalazila u mjestu Čudanj. Ovuda su morali da prođu svi koji su se vraćali sa pazara. Pred veče Bjelica i Šipčić bijahu obukli vojne uniforme i počese ispitivati sve seljake redom kako se zovu i odakle su. One, za koje bi se ispostavilo da su špijuni, odvodili su duboko u šumu gdje bi ih najprije dobro istukli, a potom im sve oduzimali. Ramiz Hadžić je naišao među posljednjima. Bio je krupan i visok, tako da je štrčao među ostalim seljacima. Bjelica i Šipčić sačekase da im se ovi približe, pa im onda Bjelica reče da je iz Ozne, te da je tu u potrazi za četnicima. Naredio je da komunisti ostanu, a da ostali produže dalje. Kad su se seljaci udaljili, iz šume su, sa naperenim mašinkama, iskočili Tasić, Danilović, Kovačević i Vojinović. Bjelica udari kundakom svoje mašinke Ramiza u lice. Ovak padae kao pokošen i krv obli njegovo lice. Šipčić priskoči, izvuče mu pištolj iz futrole koju je nosio na opasaču i dobaci ga Vojinoviću. Kada se Ramiz osvjestio Bjelica mu se predstavi. Ostali petorica komunista su drhtali od straha. Ramiz je ležao na putu kao strvina. Šipčić mu priđe i udari ga nogom u rebra:

»Diži se krvoločo! Skidaj se! Brzo, šta čekaš?!« - ljutito mu naredi Šipčić.

Ovaj se skide za tren oka; bijaše ostao samo u gaćama. Kovačević uze Ramizovu uniformu i htjede da je stavi u ruksak, kad iz jednog džepa ispade nož:

»Evo noža kojim je zaklao Boška i one nesretne žene! Šta misliš da mu ga dam, da vidimo kako se bori?«

Šipčić pogleda u Bjelicu i klimnu mu glavom, vadeći svoju kama, te stade na metar ispred Ramiza kome Kovačević dade nož. Čim je dotakao korice svoga handžara, Ramiz kao lud navali na Šipčića. Držeci nož u lijevoj ruci, Ramiz zamahnu iz sve snage prema Vladi. Ovaj odskoči u stranu i stavi kama tako da je Ramiz iz sve snage naletio rukom na nju. Kama se zabola tik iznad šake, ali je Vlado uspio da trgne tako jako da je razrezao Ramizu cijelu podlakticu. Ramiz ispusti handžar vrišteći od bola. Kleknu i poče da plače, pridržavajući ranjenu ruku i moleći da mu poštede život.

»Šta da ti oprostimo, jebem ti krvoločnu majku balijsku?!« - reče mu Vojinović i ispali mu metak u čelo. Sjutradan, u potjeri za četnicima udbaši su naišli na Ramizovo beživotno tijelo. U ustima mu se nalazilo pismo sledeće sadržine:

»Komunistički krvoloci, ovakva sudbina čeka svakog vašeg zlikovca koji nam padne u ruke! Ko god počini zločine nad nevinim narodom bilo koje vjere, platiće glavom!«

Opsada Vijogore

Po ličnom naređenju Aleksandra Rankovića trebalo je pronaći i obračunati se sa ostatkom kraljevih vojnika. Sredinom aprila 1950. godine Udba, milicija, Ozna i tzv. civilna zaštita bijahu preplavili područje istočne Bosne i jedan manji dio Srbije. Najviše su bili koncentrisani oko planine Vijogore, koja je zbog svoje guste šume i brojnih pećina pružala četnicima sigurno sklonište. Srpski narod u ovim krajevima je bio jako naklonjen ovom malom ostatku kraljeve vojske, tako da je ovolika koncentracija komunističkih policijskih organa bila i donekle opravdana. Na ovom području ostalo je svega desetak četnika, koji su vješto uzimali pred komunističkom najezdom. Vijogora je bila potpuno opkoljena, a oni koji nijesu mogli da nose oružje,

dakle djeca, žene i stari bili su prinuđeni da dugim metalnim šipkama prave rupe u zemlji i tako otkriju četnička podzemna skloništa. Vijogora je izgledala kao mravinjak: mnoštvo ljudi danonoćno se kretalo po ovom području i stezalo obruč iz kojeg nije ni ptica mogla pobjeći, a ne ljudi na koje je organizovan ovaj lov. Četničko sklonište se nalazilo visoko u planini, iznad sela Đakovici i bilo je tako dobro sakriveno, da su četnici mogli, bez ikakve bojazni da budu otkriveni, da posmatraju ovaj čopor krvoločnih zvjeri koji ih je uporno tražio. Milan Matović se priključio četnicima u Vijogori poslije provedene zime u drinskim stijenama.

Nekoliko dana prije ove potjere Matović je poslao Šipčića i Bjelicu na područje Priboja, da se povežu sa četnicima Srpka Medenice. U povratku su primjetili veliku vojsku i miliciju, koje su vješto izbjegavali. Poslije nekoliko dana napornog pješaćenja u toku noći su stigli su u selo Rutošići, u kojem je živio njihov odani prijatelj Vule. Vule, osamdesetogodišnji starac, ostao je vjeran kralju i otadžbini, iako mu je sin bio oficir u Titovoj gardi. On je bio u krvnoj vezi sa braćom Tasić, koji su bili veliki borci za slobodu srpskog naroda. Znali su da ih kod Vula niko neće tražiti, i da mogu slobodno da se odmore prije nego što nastave put. Dok su doručkovali Vule im je ispričao da se, prethodnu noć vojska i milicija uputila prema Vijogori. Vule im je očinski savjetovao da ostanu kod njega jedno izvjesno vrijeme, jer su tu najsigurniji, a onima gore u planini više ne mogu pomoći. On im tada reče:

»Sinoć sam bio kod moga komšije Rama Trla, da uzmem neke eksere koje mi je kupio. Tamo sam zatekao nekoliko udbina oficira i nekog majora Branka Asanovića koji im je glavni. Iz njegove priče sam mogao da zaključim da zna gdje vam je sklonište. Mora da vas je neko izdao. Još sinoć se silna vojska uputila prema planini: nema skoro nikoga u selu, svi su krenuli u potjeru za vama. Dok ste vi jutros spavali, ja sam otišao kod Rama da mu pomognem da složi neku dasku. Ja tamo, kad daska složena, a Ramo sjedi sa petoricom naoružanih ljudi. Tada mi

reče da je on, kao sekretar Narodne odbrane ostao sa ovom petoricom da nadgleda selo.«

»Znaš li đede Vule ko je taj Asanović?« - upita ga Bjelica.

»A ko će mu ga znati moj Božo! Nosi srpsko ime, a po naglasku bi mu se reklo da je Turčežina.«

»Vlado, moramo nešto učiniti! Moramo spasiti braću koja su opkoljena gore u Vijogori!« - reče Božo odlučno.

»Znam kako ćemo ih spasiti!« - reče Vlado stavljajući petokraku na šajkaču.

»Posjetićemo druga Trla! Biće prijatno iznenađen!« - reče Vlado smješeći se, a Božo, shvatajući ove njegove riječi stavi petokraku na šajkaču.

Pozdraviše se sa čika Vulom, zahvaljujući mu se na dočeku i korisnim informacijama, i onda se sa mašinkama o ramenu uputiše prašnjavim sokakom prema Ramovoj kući.

Nadoše ga kako stavlja veliko kamenje na čoškove vitla. Čim ih ugleda on zgrabi pušku i uperi je u njih dvojicu. Ovi nastaviše da koračaju prema njemu i Šipčić mu reče:

»Spusti pušku Ramo, naši smo!«

»Ne prilazite, ja ne znam ko ste! Šta hoćete?«

»Poslao nas je major Asanović. Naredio je da svi pođete sa nama u Vijogoru, jer smo pronašli četničko sklonište, pa nam je potreban svaki čovjek« - reče mu Šipčić ubjedljivo.

»Nadam se da ćemo im ovoga puta doći glave!« - reče Bjelica smješajući se.

Ove Bjeličine riječi razuvjeriše Rama koji spusti pušku i poče da im se izvinjava:

»Oprostite drugovi zbog ovakvog mog ponašanja, nego, znate, nikad se ne zna sa kim čovjek ima posla« - te prisloni pušku uz vito i krenu da se rukuje sa njima.

»Svaka čast na opreznosti!« - reče mu Božo tapšući ga po ramenu i onda nastavi:

»Nas dvojica smo oficiri Udbe iz Kalinovika. Ja sam Crni, a ovo je drug Mišo. 'Ajde idi u kuću i zovi ostale da krenu pošto nemamo vremena za gubljenje.«

»Nijesu oni u kući, naredio sam im da budu dolje oko puta. Odoh ja da ih zovem; a vi uđite u kuću i popijte po rakiju, na stolu je. Ja se vraćam za deset minuta. Ništa ne brinite!«

Čim je Ramo zamakao iza međe, Vlado izvadi udarnu iglu iz Ramove puške i vrati je na isto mjesto. Bjelica uđe u kuću koja bijaše prazna. Vrati se noseći svežanj novca koji pokaza Vladu sa praga kuće i stavi ga u ruksak.

»Gdje si našao te pare?« - upita ga Vlado.

»U drvenom sanduku, u spavaćoj sobi! Bijaše zaključan, pa sam odmah znao da ima nešto vrijedno unutra. Razvalio sam mu dno, uzeo ono što nam treba i ponovo ga vratio na isto mjesto tako da se ne može primjetiti da ga je neko dirao.«

Nakon petnaest minuta pojavi se Ramo sa dva milicajca i tri čovjeka u civilu. Svi su nosili po pušku, izuzev vodnika milicije koji je imao mašinku. Ovi priđoše da se pozdrave sa tobožnjim drugovima, i pošto se rukovaše Šipčić ih počeo požurivati, a Bjelica reče da bi bilo najbolje da idu prečicom. Ramo zaključa kuću, pa otrča do ambara da uzme ruksak sa municijom i bombama. Dok su išli kroz gustu šumu koju je Ramo dobro poznao razgovarali su o trenutnom stanju u kraju i opštoj mobilizaciji; Ramo se žalio drugovima Crnom i Mišu kako se neki iz sela nijesu odazvali pozivu za mobilizaciju i kako su tu paščad morali nasilno mobilisati.

»Evo pogledajte moju porodicu: moja žena i oba mi sina su se prvi javili kao dobrovoljci, i još sinoć su krenuli sa ostalima u potragu za bandom. Da je sreće svi bi uradili isto, nego...!«

»Aferim družo Ramo! Ti si stvarno srećan čovjek kad imaš takvu familiju. Valjda će se i ovo brzo završiti, pa će ovaj narod ovdje moći mirno da spava!« - reče mu Bjelica.

»Više bih volio da ih pohvatamo žive nego da mi daju mjesto uz druga Tita! Kada bi mi samo pali šaka, znao bih ja kako da se obračunam sa njima. Prvo bih uhvatio Milana Matovića, osamario bih ga i natovarilo sto kila na njegova leđa. Onda bih uzeo debelu toljagu i tukao kao psa sve dok ne crkne. Ne

interesuju me ostali, samo ova trojica, samo kad bih njih mogao da uhvatim!«

»A koja su druga dvojica?« - upita ga Bjelica.

»Pa zna se koja su dva najveća zlikovca: Bjelica i Šipčić, majku im jebem čupavu! Ne znam što se ne vrate u Crnu Goru, nego vršljaju ovdje kod nas i unose strah u kosti narodu! Zamislite, priča se po ovim našim krajevima da im ni metak ne može ništa! Našao bih ja načina da ih pobijem! Bjelicu bih pred narodom skinuo do gole kože, sapleo mu noge kao konju i onda mojim sinovima Ibru i Rasimu dao bukove maljeve da ga tuku dok mu lobanja ne prsne!«

»A šta bi uradio sa Šipčićem?« - upita ga Sinan, vodnik milicije.

»Šipčića bih najviše mučio: razapeo bih ga kao onog njihovog Isusa, da ne može ni prstom da mrdne. Onda bih mu čupao sa brade dlaku po dlaku i natjerao ga da sve to proguta!«

Svi prasnuše u smijeh. Tada mu se obrati Bjelica:

»A šta bi mu uradio ako nema bradu?«

»Ne može biti četnik, a da nema bradu! A ako je slučajno nema, ja ću ostrići ovcu, pa ću ga natjerati da to jede, sve dok ne crkne od muke!«

Svi su se toliko smijali, čak i Bjelica koji je gledao Šipčića koji se kisjelo smješкао. Poslije dva sata hoda iz guste šume izbiše na jedan proplanak u podnožju Vijogore, iz kojeg je izbijao izvor i gubio se dolje u bukovoj šumi. Šipčić priđe izvoru i pregrštima se napi hladne, planinske vode, pa se izmače i stade iznad njega. Dok su Ramo i ostali pili vodu, Bjelica i Šipčić uperiše mašinke u njih:

»Jeste li se dobro napili, Mošova kopiladi? Eee, majku vam jebem komunističku!« - dreknu Vladimir.

Nijesu shvatali šta se događa: okrenuše se prema Bjelici kao da od njega traže pomoć, ali je on mirno stajao držeći uperenu mašinku. Prostrijelio ih je oštrim pogledom, stavljajući im do znanja da se od njega ne nadaju nikakvoj pomoći.

»Šta je drugovi, šta se dešava?« - upita vodnik drhtavim glasom.

»Nijesmo mi vaši drugovi, govna komunistička!« - odgovori mu Bjelica. On im tada naredi da se odmaknu od izvora pored kojeg bijahu ostavili oružje dok su pili vodu. Tada se začu ljutiti Šipčićev glas:

»Ruke u vis bando crvena! Vi ste najobičnije ubice, pljačkaši i zlikovci!«

Tada Šipčić priđe vodniku i izvuče mu pištolj iz futrole.

»Ramo, kako ti ono reče malo prije da bi skinuo golog Boža Bjelicu?! Dođi da me skineš, majku ti jebem balijsku! A Šipčića bi ono razapeo kao Isusa, zar ne? Pa ajde ga raspni kurvin sine, eto ga ispred tebe!«

Ramo preblijeđe u licu, a krupne graške znoja mu izbiše po čelu.

»Šta čekas? Svlači se!« - reče mu Vladimir.

Pošto ovaj ne poslušao odmah, Vlado ga udari šakom u bradu i on pade na zemlju kao pokošen. Niko nije smio da mrdne. Tada mu priđe Bjelica i iz sve snage ga udari nogom u rebra:

»Diži se i odmah se svlači!«

Ramo skoči kao oparen: skide se za tren oka. Na njemu bijahu ostale samo duge gaće. Tada mu Šipčić viknu:

»I gaće, šta čekaš!«

Ramo poslušao; gledao ga je drhteći od straha. Bjelica potom naredi i ostalima da se skinu. Za svega nekoliko trenutaka sva šestorica bijahu kao od majke rođeni. Dok ih je Šipčić držao na nišanu, Bjelica im je pretresao stvari i uzeo mašinku, municiju i bombe. Pet pušaka je bacio negdje u šumu, a odjeću čušnu ispod izvora. Bjelica onda dade jednu debelu toljagu vodniku milicije i naredi mu da iz sve snage udara Rama:

»Ako ga budeš štedio Šipčić će ti pokazati kako treba da se udara!«

Sinan je udarao što je jače mogao, tako da je koža na Ramovim leđima pucala.

»A sad marš pred nama, nastavljamo put!« - reče ljutito Vlado.

Brzo su stigli do Đakovica. Bjelica tada reče Vladu kako navodno ide kod Tasića i da će se naći kod kapetana Milana, te da ovaj sa zarobljenicima može da radi šta hoće. Bjelica se tobože izgubi u

šumi, a Vlado naredi zarobljenicima da sjednu. Tada on izvuče iz unutrašnjeg džepa jakne list papira i počeo da piše pismo upućeno majoru Branku Asanoviću.

Pismo je glasilo:

»Komandante krvoločnih trupa, evo ti šaljem ove hrabre Titove vojnike kao dokaz da četnici nijesu ubice kao što ste vi! Lako vam je mučiti i ubijati srpski narod kad vam štiti leđa vaš komunističko-ustaški poglavnik iz Kumrovcu. Ljudi koji te poznaju su mi pričali da imaš balijski naglasak, a nosiš srpsko ime! Jesi li to ime pozajmio da bi u bratstvu i jedinstvu lakše klao Srbe? Poturice! Pa ako te stid što si vjeru promijenio, mogao si samo poljubiti časni krst i vratiti se vjeri prađedovskoj! Ali, ni tebi ni mnogima drugim povratka nema, jer je na vašim rukama krv nevinog naroda.

Za kralja i otadžbinu! Smrt komunizmu!

Vladimir Šipčić

Vlado tada dade pismo vodniku Sinanu i naredi mu da ga preda lično majoru Asanoviću. Komunisti, srećni što su živi, pobjegoše kao opareni u selo, a Vlado osu kraći rafal iznad njihovih glava. Kad su ovi zamakli, iz guste šume iziđe Bjelica i obrati se Vladu:

»Ako bacimo po jednu bombu, šta misliš da li će nasjesti i krenuti za nama?«

»Nemamo šta da izgubimo! Hajde da pokušamo!« - reče Vlado, te obojica izvadiše osigurače iz bombi i baciše ih što su dalje mogli.

Nijesu bili sigurni u uspjeh ove akcije, ali su barem znali da su učinili sve što je u njihovoj moći da spase svoje.

Pošto je pročitao pismo, major Asanović je odlučio da usmjeri potjeru prema Čajniču. Bratskim Vladovim i Božovim žrtvovanjem Vijogora je bila slobodna.

Tri dana kasnije kapetan Matović je sa svojim stigao u planinu Ljubišnju gdje se sastao sa Vladom i Božom, a odakle su

posmatrali prelijepi kanjon Tare koji je odvajao Vladov rodni kraj od Ljubišnje.

Udbin neuspjeh

Selo Strmac se nalazi na granici Srbije i Bosne i sa još nekoliko zaseoka zahvata veliku površinu. Ovi predjeli su bili idealni za izgradnju skloništa ostatku kraljeve vojske. Srpkio Medenica i Božo Bjelica imali su nekoliko skloništa na ovom terenu, a koje je Udba uzaludno tražila već neko vrijeme. Četnici su se iznenada pojavljivali na ovim terenima, prkoseći na taj način Udbi koja nikako nije uspjevala da ih se dočepa.

Među Bjeličinim i Medeničinim četnicima nalazio se i jedan do tada nepoznat mladić koji je komunistima zadao više muke nego svi četnici zajedno. Vladimir Šipčić je tako znao da ruča u hotelu i da udbašima ostavi pismo u kojem piše da je bio tu i onda, dok ga milicija traži po gradu on se pojavi u jednom od okolnih sela u kojem opljačka neku od državnih prodavnica i plijen podijeli sirotinji.

U periodu između zime i proljeća 1950. godine Udba je držala u pribojskom zatvoru veliki broj žena i ljudi iz Štrmaca, a koji bijahu optuženi za saradnju sa četnicima. Među njih ubaciše i jednog njihovog čovjeka, da sluša i špijuna. Svi su znali da je Radojko Radović, inače predsjednik mjesnog odbora, njihov čovjek te da pred njim ne smiju ništa progovarati. Radojko je bio zatvoren pod optužbom da je kao istaknuti komunistički funkcioner širio propagandu protiv Tita i države. Preko dana su ga iz zatvora odvodili u streljanu, gdje je vježbao gađanje, a kada bi ga uveče dovodili u zatvor pričao je kako ga muče i ispituju po cijeli dan.

Krajem aprila puštaju iz zatvora nekoliko osoba za koje su bili sigurni da imaju kontakt sa četnicima, a Radović ostaje u zatvoru do kraja maja. Po Strmcu i okolnim selima se pričalo da će ga osuditi na dugogodišnju robiju, a Udba je čak i inscenirala konfiskaciju njegove imovine. Čak su i oni koji su znali da je

Radojko okoreli komunista počeli sumnjati u njegova politička opredjeljenja, a neki su se čak počeli prisjećati i njegovih oštrih kritika ovdašnjeg režima. Negdje krajem maja u njegovu kuću dolazi policija i počinje sa pretresom kako njegove kuće tako i ostalih kuća u selu, jer je Radojko navodno pobjegao iz zatvora.

Početkom jula nađoše četnici Radojka kako spava u šumi, pored rijeke Uvac. Kad je otvorio oči vidio je da oko njega sjede četiri naoružana čovjeka. Božo Bjelica, Vladimir Šipčić, Ivan Šljukić i Risto Danilović su ga radoznama posmatrali. Dvojica bijahu u oficirskim uniformama, a druga dvojica u civilu, sa nekim čudnim zelenim dolamama. Podiže se i protrlja oči.

»Pa jesi li se naspavao?« - upita ga jedan od njih.

Nije odmah odgovorio. Posmatrao ih je nekoliko trenutka, sve dok ga jedan od ove četvorice ne uhvati za rame i snažno ga prodrma.

»Šljukiću, pusti čovjeka da malo dođe sebi!« - reče Bjelica kroz smijeh.

»Ko ste vi?« - upita ih bojažljivo Radojko.

»Ja sam Božo Bjelica, a ovo su moji četnici! A sada ti nama reci kako se zoveš?«

»Ja sam Radojko Radović, iz sela Strmci...«

»Pa otkud ti tako daleko od kuće?« - upita ga Bjelica praveći se da ništa ne zna o njegovom bjekstvu.

»Pobjegao sam iz pribojskog zatvora prije nekoliko dana« - reče on bojažljivo:

»A što si bio u zatvoru, kad si ti komunistima desna ruka?« - upita ga Bjelica.

Ovaj obori pogled i poče da priča:

»Kad se rat završio, mene, pošto sam bio jedini pismen u selu upisaše u partiju i postaviše za predsjednika. Nijesam smio odbiti, a u ostalom dobro su me plaćali. Nije mi trebalo dugo vremena da shvatim da hoće da unište sve što je srpsko. Vidio sam da su ustaše koje su nekada klale po Sandžaku sada na vlasti, te rade šta im je volja. Ja sam Srbin i ne mogu to više da podnesem! Rekao sam to pred nekim i tako dospio u zatvor. Tri mjeseca su me

svaki dan vodili na ispitivanje i mučili. Jednu noć me tako povedoše na ispitivanje i ja viđeh da su stražari malo popili te da nijesu naročito oprezni i ja iskoristih priliku i pobjegoh. Evo pogledajte kako su me mučili« - te zavrnu džemper i košulju i pokaza tijelo koje bijaše prekriveno modricama.

»Majku im jebem zlikovačku! Vala su te nagrdili!« - reče Danilović.

»Šta ćeš sad?« - upita ga Bjelica.

»Ja bih sa vama u šumu... Ako me primete... Meni više nema povratka u selo...«

»Pa dobro nam došao brate Radojko!« - reče Bjelica prijateljski mu pružajući ruku.

Odatle su se upitili prema Čajniču i svratili u neko selo u kojem su našli pušku za Radojka. Poslije desetak dana ponovo su se vratili na područje oko Priboja. Nekolika puta su se susreli sa Udbom i milicijom. Radojko se pokazao kao neustrašiv borac. Nijesu išli ni u skloništa ni kod jataka, jer Šipčić još uvijek nije imao povjerenja u njega. Sa Šljukićem i Danilovićem se rastadoše na Zlatiboru, jer su ovi trebali da provjere neka skloništa nedaleko od Vardišta. Ova trojica legoše malo da se odmore ispod neke visoke jele. Šipčić je držao stražu. Negdje oko jedan sat poslije ponoći probudi Vladimir Radojka i reče mu:

»'Ajde ti sad čuvaj stražu! Uzmi moju mašinku, jer ako naiđu komunisti lakše ih je zaustaviti. Nemoj slučajno da zaspeš, jer nas mogu sve pobiti na spavanju!«

Vlado uze njegovu pušku, stavi je uza se i zaspao. Radojko je šetao ispred njih dvojice i posmatrao ih kako bezbrižno spavaju.

Malo kasnije on izvuče šaržer iz mašinke i pošto se uvjerio da je pun, priđe im i potegnu obarač. Mašinka ne opali. Šipčić skoči kao ris, uhvati ga za grlo, podiže u vis i baci ga onda iz sve snage na zemlju. Šipčić je stajao nogom na njegovom grkljanu.

Božo se probudio pitajući šta se dešava. Vlado je uzeo mašinku koja bijaše Radojku ispala iz ruku kada ga je ovaj bacio na zemlju:

»Evo šta se dešava: ovo komunističko kopile je pokušalo da nas pobije!«

Vlado uperi mašinku u Boža i poteže obarač. Mašinka nije opalila. On onda nastavi:

»Evo pogledaj, da nijesam bio oprezan ko zna šta bi sada sa nama bilo!«

Vlado tada iz džepa izvadi udarnu iglu i pokaza je Božu, pa mu onda dobronamjerno reče:

»Od tebe sam mnogo toga naučio i prosto mi je teško da shvatim da si bio tako naivan da mu povjeruješ! Zar te nijesu opekale bratske rane?!«

»E moj Vlado, milo mi je da je đak bolji od profesora!« - te ustade i počeo da udara Radojka iz sve snage.

»Izvuci mu kaiš iz pantalona pa ga zaveži!« - reče Božo.

Božo onda otkinu jednu granu, te počeo tako tući Radojka da mu je koža pucala kao da je od papira. Ovaj je ležao skoro nesvjestan na zemlji. Božo tada reče:

»Hajde da ga objesimo negdje dolje, pored puta, da posluži kao primjer ostalim špijunima!«

»Imam ja jednu bolju ideju: poslaćemo ga u Udbu sa jednim pismom...«

»Zar da ostaviš ovog krvoloka živog?! Ti si potpuno poludio! Hoćeš da mu oprostiš što je pokušao da nas pobije?!«

»Poslušaj me, nećeš se pokajati!« reče mu Vlado.

Odatle su se uputili prema željezničkoj prugi koja je vodila od Priboja do Užica. Zaustaviše se kod prvog tunela od Priboja; Šipčić odveza Radojka i dade mu pušku bez municije. Vlado napisao nešto na parčetu papira i stavi mu to u džep:

»Ovo predaj udbašima! Sada možeš da ideš!«

Radojko nije mogao povjerovati da su ga pustili živog, a i Božo se čudio ovakvom njegovom postupku. Kada je ovaj malo odmakao, Božo odmah upita Vlada zašto je to uradio.

»Ići ćemo za njim kroz šumu. On mora preći preko željezničkog mosta na Uvcu da bi stigao u Priboj. Znaš da ga vojska i milicija čuvaju...« - objasni mu Vlado smješajući se.

Pratili su Radojka koji je sporo odmicao prugom. Njih dvojica bijahu došli do jednog krša sa kojeg se vidio most na kojem je bilo desetak milicionera. Čim im se Radojko približio Vlado reče Božu:

»Gledaj sad šta će biti sa Radojkom!«

Vladimir osu kraći rafal po milicionerima, a Radojko kada ču pucjavu htjede da skine pušku sa ramena i da je baci. Milicija je odmah pomislila da on puca, te osuše po njemu snažnu paljbu. Radojko je krenuo još nekoliko koraka naprijed i onda pokošen rafalom pade na zemlju.

Božo i Vlado krenuše kroz šumu sa namjerom da se sastanu sa Šljukićem i Danilovićem.

Ubrzo je na most došla silna vojska i milicija. Kod Radojka su pronašli pismo sledeće sadržine:

»Bando komunistička, mi ovome vašem gadu nećemo ništa. Malo ga bolje odškolujte, a nama pošaljite nekog sposobnijeg!«

Vlado Šipčić i Božo Bjelica

Radojko je, po Udbinom naređenju sahranjen na nekom nepoznatom mjestu, a njegova smrt je pripisana četnicima.

Božo u potrazi za ubicama

Još od 1946. godine Božo Bjelica traga za trojicom zlikovaca koji su mu za vrijeme rata ubili brata i još mnogo drugih srpskih rodoljuba. U proljeće 1951. godine, poslije likvidacije velikog broja četnika, oko Romanije i njenog područja, desetine hiljada ustaško-komunističkih zlikovaca se prebacuje sa tih terena na područje Višegrada i Goražda. Cilj im je bio da u istočnoj Bosni, unište ostatak kraljeve vojske. Ispred pobješnjelih udbinih trupa, četnici se dijele u dvije grupe. Matović se sa nekolicinom povlači kanjonom Drine prema Foči, dok se Bjelica sa ostatkom prebacuje na područje Pljevaljskog sreza. Početkom juna, usred dana upadaju u školu u selu Kosanica. Zatekli su učitelja i dvojicu seljaka, kako na zidu

učionice, postavljaju veliki okvir sa Titovom slikom u sredini, dok su oko njega bile načičkane slike partizanskih heroja toga kraja. Božo se predstavi, a zatim im predstavi Šipčića, Tasića, Vojinovića, Danilovića i Kovačevića. Učitelj je drhtao od straha kad ču njihova imena, posebno kad mu Šipčić reče:

»Zar ti uče, nemaš pametnijeg posla nego da kinduriš zid srpskim krvolocima? Skidaj to odmah majku ti zlikovačku!« Zatim ga natjera da sa ostalom dvojicom izgaze okvir. Naređenje su izvršili bez pogovora, tako da za tren oka izlomljeno staklo i okvir pocijepa slike. Božo tada naredi Kovačeviću da ga »propusti kroz ruke«. Dok je Kovačević tukao učitelja, ona dvojica su se pravdala da nijesu u partiji, ali i pored toga su dobili po koji šamar. Božo tada primora učitelja da mu napravi spisak, svih učesnika rata i komunista iz ovoga kraja. Na spisku su bila trojica poznatih partizanskih dželata: Marinko Golubović i Momčilo Jakšić iz sela Maoče, a treći je bio Milan Jelovac iz Mrčeva u podnožju Ljubišnje. Ova trojica su još od 1941. godine odkako su prišli partizanima, kao dobrovoljci vršili najprljavije rabote, pljačke i ubistva. Između ostalog učestvovali su u ubistvu Božovog brata. Četnici su naredili ovoj trojici u školi da ne smiju izlaziti iz nje dok se ne smrači. Uputili su se prema Pljevljima da zavaraju trag, a zatim, čim se više nije vidjela školska zgrada prebacili su se na drugu stranu puta Pljevlja - Žabljak. Sjutradan poslije podne četnici su iz šume posmatrali kuću Marinka Golubovića. Dvojica starijih ljudi su postavljali drvenu ogradu oko voćnjaka dok su dvojica mlađih kupili otpadke iza njih i bacali ih na zapaljenu vatru. Sva četvorica su bili naoružani puškama, koje su prinosili na domah ruke kako je ograda napredovala.

»E, Bože, kakve slučajnosti!« - reče Božo skidajući dvogled sa očiju! »Dva krvoloka zajedno. Vidite li onog glavatog što drži kolje, e, to vam je Marinko Golubović, a onaj što udara maljem je Momčilo Jakšić.« Oko četiri sata Danilović im pokaza štalu koja bijaše desno od kuće. Četvorica naoružanih milicionera iziđoše iz nje i uputiše se prema kući.

»A, znači, čuvaju krvoloka kurvini sinovi.« - reče Vlado Ljutito.

»E, džaba će im biti. Danas ih neće moći sačuvati, platit' će mi obadvojica bratsku krv!« - reče Božo škripeći zubima. Milicija stiže kući te posjedaše oko velikog stola ispred vrata. Žena iznese iz kuće tacnu sa rakijom i pozva ostale da im se pridruže. Dok su ovi pristizali polako noseći oružje, jelo je bilo postavljeno na sto. »Šta da radimo!« - upita Tasić.

»Pustićemo ih da se dobro najedu, neće moći brzo bježati!« - našali se Božo. Zatim svakome pokaza mjesto gde da se privuče kući, da ih uhvate u unakrsnu vatru. Reče da niko ne smije pucati dok on ne opali. Oko pet sati, taman su četnici bili zauzeli položaj, tada jedan milicioner i jedan mladić napustiše trpezu, odoše ispod kuće i izgubiše se u šumi. Na pedesetak metara od kuće, Božo se diže iz svoje busije sa uperenom mašinkom i strogo naredi da niko ne mrda. Svi su bili iznenađeni Božovom pojavom kao da ih je grom pogodio.

»Bjelica« - glasno je Marinko izgovorio i pošao rukom prema prislonjenoj puški iza sebe. Bjelica ga je odmah gađao. Ostali li su poskakali i počeli da bježe bez oružja, osim mladića koji bijaše zgrabio nečiju mašinku pucajući nasumice. Jedva bijaše dotrčao između kuće i štale gdje mu Danilović sruči rafal u prsa i prikova ga za zemlju. Za milicijom koja bježaše bez oružja, nijesu pucali. Momčilo Jakšić je imao manje sreće, Tasić ga je pogodio u čelo tako da je pao na leđa. Čim se utajila pucnjava, četnici su se skupili ispred kućnih vrata. Marinko nije bio mrtav, samo je bio ranjen u desno ramu. Molio je Boža da ga ne ubije, ali je ovaj bio neumoljiv.

»Ovo ti je od moga brata« - reče mu Božo i jednim metkom iz pištolja mu prosvira glavu. Četnici prije no što su napustili kuću uzeli su nešto hrane i izgubili se u gustoj šumi odakle su i došli. Pred kuću Marinka Golubovića isto večer je stigla Udba i milicija, na uviđaj. Pored Marinka i Momčila Jakšića našli su mrtvog Marinkova starijeg sina.

Samo nekoliko dana poslije ovog događaja, Božo i ostali četnici su stigli u planinu Ljubišnju. U dosta komotnom skloništu

pravili su plan kako da ubiju Milana Jelovca, trećeg krvoloka iz ovog kraja. Odluka je pala da krenu sutradan u Mrčevo i da mu napadnu kuću. Kako je bilo dogovoreno, sutradan poslije dva sata hoda stigli su iznad Jelovčeve kuće koja bijaše na samku. Iz guste šume su je posmatrali nekoliko sati. Nijesu vidjeli nikoga od ukućana oko nje osim jedne žene koja je u više navrata išla do štale i do mljekara. Nije bilo ni stoke okolo, vladao je neki misteriozni tajac. Vlado im reče da mu se to ne sviđa:

»Možda nas očekuju pa nam spremaju zamku.«

»Znaćemo ubrzo jesi li u pravu« - reče mu Božo. Napravi raspored i počese se približavati kući iz tri pravca po dvojica. Dok su Tasić i Danilović pretrčavali jednu čistinu na stotinak metara od kuće, iz štale se oglasio mitraljez, tukući po njima. Iz kuće je takođe počela pucnjava, na koju su četnici uzvratili žestoko. Planina je ječala od silne paljbe. Četnici dobro prikriveni tukli su više od pola sata, po zgradama punim udbovaca i milicije. Bijahu odlučili da ne ostave nikoga živog, ali su se morali povući jer je stiglo veliko pojačanje vojske i milicije. Po dogovoru našli su se u skloništu koje su napustili izjutra. Čim je pao mrak pregazili su Čehotinu i uputili se u Bosnu. U ovom okršaju poginuli su jedan udbaša, zatim otac, brat i sestra Milana Jelovca, dok je bio veliki broj ranjene milicije.

Ustaše na četničkom nišanu

Ubijanja, silovanja i klanja srpski narod koji je živio u istočnoj Bosni nikada neće moći zaboraviti. Svim ovim zlodjelima upravljao je zloglasni Sulujeman Filipović, komandant handžar divizije. Filipović je mogao da radi sve što je htio, jer je bio pod zaštitom Ragiba Čapljića, koji je bio u to vrijeme glavni ustaški komandant za istočnu Bosnu i Sandžak. Čapljić je bio jedan od najvećih koljača i zlotvora, zvjer u ljudskom obličju, koja je bez grča na licu ubijala od novorođenčeta do starih i nemoćnih. Čapljića je na mjesto glavnog postavio Ante Pavelić, sa

namjerom da ovaj očisti ove krajeve od Srba. Pavelić mu je za uzvrat obećao upravu nad ovim krajem čim se formira NDH. Sa ciljem da opravda očekivanja svojih nadređenih, Filipović je u svoju diviziju okupljao najkrvoločnije muslimane iz Sandžaka, zadojene vjerskom mržnjom prema Srbima. Braća Ramo i Kasim Avdović iz Vikoča, potom Jusuf Adilović iz okoline Foče nijesu ni malo zaostajali za Sandžaklijama, nego su bili i krvoločniji.

Krajem 1944. godine handžar divizija se pridružuje partizanskim jedinicama, a Sulejman Filipović dobija, po Brozovom naređenju, čin generala, a po završetku rata bio je i jedan od glavnih Titovih savjetnika. Srbi koji su izbjegli ustašku kamu, poslije rata su se ponovo našli suočeni sa svojim starim neprijateljima koji su sada, umjesto crnih ustaških košulja nosili partizanske uniforme. Ramo i Kasim Avdović, kao i Jusuf Adilović živjeli su nakon rata kao ugledni građani Titove Jugoslavije. Srbi iz okolnih fočanskih sela koji su u ovim uzornim građanima prepoznavali nekadašnje koljače pokušavali su da ih prijave i raskrinkaju, ali im je to sve bilo uzaludno, tako da su mnogi od njih nestajali bez traga.

U septembru 1950. godine u komandu Udbe u Foči stiže pismo od Milana Matovića, tadašnjeg komandanta fočanske brigade. Matović je zahtijevao da se ovi zlikovci kazne onako kako dolikuje, a ako to odgovarajući komunistički organi neće da učine, učiniće četnički sud. Udba naravno nije pristala na ove zahtjeve, te je, znajući da će četnici uraditi ono što su naumili stavila ovu trojicu pod svoju zaštitu: još od početka proljeća u njihovim kućama su se smjenjivale straže. Odlukom četničkog suda ova trojica su bili osuđeni na smrt, a Matović je izvršenje ovog zadatka povjerio Šipčiću, Kovačeviću i Daniloviću. U julu 1951. godine njih trojica su došli u selo Vikoč i smjestili se na nekih stotinak metara od kuće braće Avdović. Osmatrali su skoro cijeli dan kuće dvojice braće, ali ne primjetiše ni jednu mušku glavu u blizini. Tek predveče, iz Ramove kuće iziđoše dva milicionera i dva civila sa puškama koje prisloniše uz zid. Poslije toga iznižeše iz kuće sto i dvije klupe. Žena u dimijama im donese kafu i rakiju. Iako je bio blizu, Šipčić ih je posmatro dvogledom.

U neko doba on reče Kovačeviću i Daniloviću da su to vjerovatno udbaši, na šta Danilović predloži da se privuku i da ih pobiju. Šipčić mu tada odgovori:

»Došli smo da pobijemo stare ustaše! Ovi nas ne zanimaju, oni su još mladi i vjerovatno nemaju nikakve veze sa njihovim zločinima! Čekaćemo sve dok se ne pojave, pa ćemo onda krenuti u akciju!«

Čekali su još jedno izvjesno vrijeme, kad se putem koji je vodio iza brežuljka pojaviše dva civila sa ruksacima na leđima i puškama u rukama.

»Evo ih!« - reče Danilović.

Šipčić pogleda kroz dvogled i ljutito reče:

»Majku im jebem ustašku! Vidi ih kakvi su! Balije!«

Čim stigoše pred kuću, Ramo i Kasim sjedoše za sto ostaviše puške i rusake zajedno sa ostalima. Bezbrizno su pili i razgovarali; nije bilo razloga za brigu budući da je prije dva dana ovuda prošla vojska i milicija u potrazi za preostalim četnicima, a iz koje su se i njih dvojica ovog momenta vratili. Šipčić reče Kovačeviću i Daniloviću da priđu kući sa strane, a on se brzo spusti kroz šumu i priđe otpozadi. Polako se prišunja ćošku sa kojeg je krajem oka posmatrao ovu šestoricu koji su bezbrizno razgovarali uz čašicu rakije. U istom trenutku i Kovačević i Danilović se pojaviše na suprotnom ćošku kuće. Vidjevši ovu dvojicu sa naperenim mašinkama, zatečeni, njih šestorica skočiše.

»Ne mrdajte i sjedite!« - reče im Šipčić sa suprotnog ćoška.

»Ko ste vi?« - upita Kasim sav blijed od straha.

»Balijo, ili si iznenada oslijepio ili odavno nijesi vidio četničku kokardu?« - reče Kovačević podrugljivo.

Danilović ih zaobiđe i pokupi im puške koje ostavi nešto dalje od njih.

»Šta hoćete od nas?« - upita Ramo drhtavim glasom.

»Malo ćemo da popričamo« - reče Vlado koji već bijaše prišao stolu, prislonivši mu cijev mašinke ispod desnog uva. Vlado onda dade Daniloviću znak da uđe u kuću, iz koje se začu vrisak uplašene žene. Jedan od mladića se usudi da ustane, radoznalo

gledajući prema vratima. Kovačević uperi mašinku i naredi mu da sjedne. U tom trenutku drugi mladić, iza koga bijaše Kovačević, naglo skoči i udari cijev njegove mašinke koja mu za malo ne ispade iz ruku. Kraći rafal se osu u vazduh. Ovaj isti mladić uhvati Kovačevića ispod pazuha i pokuša da ga obori na zemlju. Dva milicionera i Kasim skočiše prema Šipčiću, ali on već bijaše odskočio u stranu. Onda je opalio kratki rafal koji smrtno pokosi ovu trojicu. Mladić koji je ustao kada je žena završitala sada krenu prema puškama koje bijahu na svega nekoliko koraka od njega. Nije uspio da napravi ni dva koraka kada ga Danilović, koji je stajao na pragu kuće pokosi jakim rafalom. Ramo se nadao da će uspjeti da pobjegne koristeći gužvu, ali bijaše zaboravio na Šipčića koji ga je držao na nišanu. Šipčić ga prvo pogodi u jednu pa u drugu nogu, pa mu onda, kad ovaj pade na koljena reče:

»Idi sad pa se hvali Alahu koliko si srpske djece poklao!« - te ga pogodi u glavu.

Kovačević je još uvijek pokušavao da se oslobodi, i vidjevši da se ovo hrvanje neće ubrzo završiti Danilović priđe da mu pomogne. Tada mu Vlado reče:

»Pusti ga Risto da se sam snađe! Čemu ti služi glava crni Mirko?!« - dobaci mu Vlado.

Kovačević ga tada udari glavom u nos. Krv siknu po obojici. Ovaj ga je još uvijek čvrsto držao, te ga Kovačević udari još jednom. Mladić nije više mogao izdržati ove udarce, i pade na zemlju. Kovačević se još ne bijaše povratio, kada se mladić okrvavljenog lica diže sa zemlje i sa isukanim nožem krenu prema njemu. Kovačević mu tada sruči rafal u prsa i ovaj pade mrtav ispred njega.

Šipčić, Kovačević i Danilović koji su došli u Vikoč sa namjerom da izvrše naređenje četničkog suda, igrom slučaja ubili su i dva Ramova sina, Bećira i Uzeira. Četnicka trojka se odavde mirno uputila prema Bukovici, u potrazi za Jusufom Adilovićem.

*

Jusuf Adilović je živio u zaseoku Kovačevići, nedaleko od Bukovice, gdje je sagradio veliku kuću sa crvenim crijepom, a staru, trošnu kuću bijaše pretvorio u štalu. Novu kuću je sagradio uz pomoć Udbe koja mu je, kao besplatnu radnu snagu dovozila tadašnje političke zatvorenike iz zloglasnog fočanskog zatvora. Jusufova kuća je trebala, jedno izvjesno vrijeme, da služi kao stanica milicije iako se jedna stanica milicije već nalazila u Bukovici. Njegov zet, Ahmet Gaši, Šiptar, bio je komandir u ovoj stanici. Jusuf, stari ustaša, vodio je ovdje glavnu riječ. Obojica su se ponašali kabadahijski prema srpskim porodicama: Gaši je, kao i njegov tast imao odriješene ruke, te je radio sve što je htio. Srpski narod (kad kažem »srpski narod« pod tim ne mislim na šljam koji bijaše poljubio Brozovu čizmu) je cvilio pod terorom ove dvojice.

Poslije izvjesnog vremena stanica milicije bijaše preseljena u Bukovicu, u kojoj je nastavio da službuje njegov zet, ali koji je ostao da živi u Kovačevićima sa porodicom.

Nakon četničkog obračuna sa ustašama u Vikoču, milicija se tajno uselila u njegovu kuću: čuvali su ovog krvoloka jer su znali da će četnici izvršiti ono što su naumili.

Iz Vikoča, Šipčić je sa Kovačevićem i Danilovićem otišao u selo Slatina, u kojem su ostali dva dana kod jednog Vladovog prijatelja, nekog Ivanovića čiji je brat poginuo u četnicima. Ivanović je živio jako siromašno jer je bio žrtva neprestanih konfiskacija. Po odlasku, Vlado mu dade nešto novca da bi mogao prehraniti porodicu, i zatraži mu, za uzvrat flašu gasa ili benzina. Ovaj mu je sa zadovoljstvom dade, jer je znao u koje će je svrhe ovaj upotrebiti.

Napustiše Slatinu kasno uveče i uputiše se prema Bukovici. Morali su stalno biti na oprezu, jer su znali da je ustala vojska i milicija sa namjerom da ih konačno unište. Negdje pred zoru stigoše u zaseok. Iznad Jusufove kuće prostirala se gusta bukova šuma, a ispod veliki, pokošeni voćnjak sa nekoliko velika plasta sijena. Malo dalje od kuće bijaše štala ispod koje se nalazio kotar, razgrađen sa jedne strane radi privlačenja sijena. Njih trojica se

sakriše ispod krša zaklonjenog bukovinom odakle se prostirao pogled na Jusufovu kuću i cijelu dolinu. Počelo je da sviće, a crni, teški oblaci su lagano prekrivali nebo, kao da su nagovještavali neku tragediju. Gledajući kroz dvogled Vlado vidje kako iz kuće izlaze dvije žene u dimijama, noseći zavežljaje u rukama. Osvrnuše se oko sebe i onda se uputiše prema štali iz koje se odmah vratiše praznih ruku.

»Mora da je štala puna milicije!« - reče Vlado.

»Odakle znaš?« - upita ga Danilović.

»Pa vidje li one dvije bule kako se vratiše iz štale praznih ruku! Ono je sigurno hrana za miliciju!«

»Eno ponovo izlaze!« - dobaci Kovačević pokazujući prstom u pravcu kuće.

One iste dvije žene sada su u rukama nosile velike lonce, a za njima je išlo troje djece. Svi se uputiše prema štali i siđoše u magazu. Poslije pola sata žene iziđoše i krenuše preme kući. Djeca istjeraše krave i izgubiše se negdje iza brda.

»One bule pomuzoše krave! Nadam se da će nas pozvati na šolju varenike!« - reče Danilović češkajući se po potiljku.

Poče da rominja kiša, koja se ubrzo pretvori u provalu oblaka. Nebo kao da se bilo zapalilo: neprestano se smjenjivalo sijevanje i udarci groma po okolnim krševima. Njih trojica bijahu dobro zaštićeni granama stogodišnje bukve. Negdje oko devet sati iz kuće iziđoše dva muškarca: jedan u civilu, a drugi u milicajskoj uniformi. Napuniše po naramak iscjepanih drva i vratiše se nazad u kuću. Danilović se okrenu prema Vladi i reče:

»Imao si pravo: kuća i štala su pune milicije. Možda bi najbolje bilo da sada odustanemo od osvete, pa da ga koknemo kada se malo situacija smiri. Za dva ili tri mjeseca će već zaboraviti na nas.«

»Bog sa tobom Risto! Nijesi se valjda prepao od nekoliko komunista?! Nema odustajanja! Danas ćemo završiti posao zbog kojeg smo došli i tačka!«

Iz kuće su povremeno izlazile žene koje su nosile vodu sa bunara. Kovačević predloži da se privuku kući i da ih napadnu.

»Nećemo još, Mirko. Izenadićemo ih kada se budu najmanje nadali. Poslije ručka će se vjerovatno malo opustiti i odspavati. Biće najbolje da ih tada napadnemo« - reče Vlado.

Vlado bijaše napravio plan napada: njima dvojici naredi da paze na štalu i pokaza im plašće iza kojeg su mogli posmatrati štalu a da im niko ne može pobjeći. Vlado im podvuče:

»Ne puštajte da iko živ iz nje iziđe, a ja ću se pobrinuti za kuću! Ako ne bude sve išlo po planu, naći ćemo se u Grdijevićima, kod Topalovića.«

On potom iz ranca izvadi flašu gasa za koju zavojem zaveza bombu. Kad je uradio sve što je trebalo on je vrati u ruksak. Kiša je još uvijek jako padala, a prasak gromova parao je uši.

»Kakav gazap u odnosu na juče!« - reče Kovačević stavljajući dva rezervna šaržera za pojas.

»A meni baš ovo vrijeme odgovara! Došlo je kao poručeno!« - reče mu Vlado.

Malo prije četiri sata oni se razidoše. Šipčić se privuče jednom plastu sijena koji se nalazio na desetak metara od kuće, izvuče iz ruksaka flašu gasa i još dvije bombe i sve to stavi ispred sebe. Čekao je neko vrijeme iza plasta, i onda kad sinu svjetlica on iskoristi priliku, izvuče osigurač iz bombe privezane za flašu, baci ih na krov kuće i ponovo se sakri iza plasta. Eksplozija je bila tako jaka da su izlomljeni komadi crijepa letjeli po cijelom voćnjaku. On baci pogled na kuću: crijepa je bilo samo po krajevima krova, a izlomljene žioke bijahu u plamenu. Ponovo se sakri iza plasta, kad začu viku:

»Grom, grom je pogodio kuću! Brzo donesite vodu!«

Nijesu imali vremena da odu po vodu. Šipčić već bijaše izvukao osigurače iz dvije bombe i baci ih na njih. Nakon nekoliko sekundi osu vatru prema onima koji su još uvijek bili na nogama. U istom trenutku začulo se štektnje mašinki iz pravca štale. Kada je paljba prestala on krenu prema četvorici milicionera i Jusufu koji su ležali mrtvi na nekoliko metara od njega. Šipčić se oprezno uputi prema vratima kuće: provirio je iza ćoska i pred vratima vidje Danilovića i malo dalje od njega Kovačevića koji je

stajao iznad leševa dvojice milicionera, svega na nekoliko koraka od štale. Danilović se uputi prema kući iz koje se čula kuknjava. Kovačević se pridruži Vladu, koji je stajao ispred kuće, noseći dvije mašinke koje ona dvojica nijesu imali vremena da upotrebe. Danilović istjera dvije žene iz kuće; mlađa je u naručju nosila dvoje djece. Šipčić im tada naredi:

»Pravac Bukovica!«

Izvadi zatim jedan metak i dade ga starijoj ženi:

»Kad odeš u Udbu, daj ovaj metak glavnom i poruči i njemu i svima da je četnički sud odredio istu kaznu svim komunističkim zlikovcima, od čijeg terora strada jadna srpska sirotinja!«

Jusuf, njegov zet i još petorica njihovih pomoćnika ležahu mrtvi. Najzad su ovi krajevi bili oslobođeni od užasnog terora koji je već cijelu deceniju terorisao nevini narod.

Poslije ovog događaja krenula je silna vojska i milicija u potragu za trojicom kraljevih vojnika kojima se gubio svaki trag.

Četnici iz Srbije

Poslije masakra nad četnicima kod Pribojske Banje 1946. godine, na području Srbije 1948. godine ostala je grupa od šest četnika. Oni su pokrivali područje Zlatibora, Čačka, Užica, Bajine Bašte, Priboja i Prijepolja i bila je pod komandom kraljevog oficira Slobodana Popovića. Od proljeća do jeseni djelovali su zajedno, a prilikom povlačenja na zimovanje dijelili su se u dvije grupe. Početkom zime 1949. godine Gvozden Penezić, Staniša Raković i Dušan Radenović su se povukli na zimovanje u sklonište nedaleko od Pribojske Banje. Za ovo sklonište znao je samo njihov vjerni jatak Sima, kojeg su komunisti već izvesno vrijeme držali pod prismotrom, tim prije što su mu dva brata poginula u kraljevoj vojsci. Jednoga dana njegov prvi komšija, saradnik Udbe javi ovima da je Sima kupio novi šporet mada se još uvijek mogao služiti starim. Udbaši odmah dolaze u njegovu kuću i vrše detaljan pretres i pošto ne uspijevaju da nađu stari šporet odvođe ga u pribojski zatvor gdje je nakon dvadeset dana strahovitih muka priznao da ga je dao četnicima. Zahtijevali su da im kaže gdje je zimovnik, i uzalud je Sima govorio da ne zna ovi nijesu popuštali. Udarci bijahu sve jači i jači, a mučenje sve nepodnošljivije, tako da naposljetku Sima popusti i priznade. Poveo ih je do skloništa, a komunisti, uvjerivši se da ih je doveo na pravo mjesto povedoše ga u jednu dolinu i zaklaše. Drama se odigrala u dva sata ujutru kada su ovi krvoloci opkolili zimovnik i krenuli u napad. Nakon kratkotrajne vatre sa obje strane nastade tajac. Komunisti pozivaju ovu malu grupu iz bunkera na predaju. Međutim, ova trojica ne prihvataju ovu sramnu ponudu i kreću u neravnomjernu borbu. Gvozdena Penezića je na samom izlazu iz bunkera pogodio rafal po stomaku. Premda teško ranjen, klečeći na koljenima on nastavlja da puca i pruža odstupnicu Radenoviću i Rakoviću. Njih dvojica uspijevaju da se probiju kroz ovaj pakleni obruč i nastavljaju da bježe u različitim pravcima. Raković, ranjen u stomak i u grudi

uspjeva da pretrči skoro cijeli kilometar, a onda, vidjevši da mu ponestaje snage sjeda iza jednog velikog kamena i čeka sa repetiranom mašinkom. Vidjevši ove izglednije zvijeri kako mu se približavaju, on otvara vatru i uspjeva da ubije nekoliko njegovih progonitelja sve dok ga nije pokosio smrtonosni rafal.

Dušan Rađenović je imao više sreće: čim je izišao iz bunkera bacio je nekoliko bombe i tako sebi omogućio bjekstvo iz ovog paklenog obruča. Bio je lakše ranjen u lijevu nogu.

Slobodan Popović i Samuilo Račić proveli su zimu 1950. godine u skloništu blizu Pribojske Banje koje je bilo veliko: sastojalo se iz tri velike prostorije i bilo je dobro kamuflirano. U njemu je svojevremeno boravio i general Draža Mihajlović zajedno sa Budimirom Gajićem i Dragišom Vasiljevićem. General je još tada iz straha da komunistima ne padne živ u ruke naredio da se sklonište minira. Popović i Račić bili su žrtve sramne izdaje: 20. januara, na Svetog Jovana njihov bunker je bio opkoljen. Vidjevši da se ne mogu oduprijeti brojčano nadmoćnijem neprijatelju, oni se povlače u poslednju prostoriju sa namjerom da ih namane unutra. Kada su ovi krenuli za njima oni su aktivirali mine i uzviknuli:

»Za kralja i otadžbinu!«

Tako su junački poginuli njih dvojica, vodeći u smrt one koji su već godinama ubijali na hiljade nevinih ljudi.

U ljeto iste godine, u dolini rijeke Uvac gine Radoslav Minić. Njega je, po povratku iz Bosne, ne pružajući mu priliku da se bori ubila iz zasjede jedna partizanska patrola.

Dakle, ostaje živ samo Dušan Rađenović koji se naposljetku priključio grupi Srpka Medenice.

*

U jesen 1949. godine hirurzi jedne beogradske klinike trebali su da obave jednu izuzetno tešku operaciju zbog koje su pozvali doktora Hadži-Ristića. Po izlasku iz operacione sale doktor Hadži-Ristić se na hodniku srijeta sa jednim od svojih

nekadašnjih studenata. Sa stetoskopom oko vrata i ispisanim »dr Dragutinović« na džepu mantila ovaj prođe pored njega praveći se da ga ne poznaje. Dr Hadži-Ristić je bio siguran da je doktor kojeg je vidio njegov nekadašnji student koji je nakon prve godine napustio studije. Po malo zbunjen, on uđe u kancelariju svoga kolege Božidara, koji odmah primjeti čudan izraz njegovog lica, pa ga upita:

»Šta vam je kolega? Imate li možda neki problem sa pacijentom?«

»Ne, ne sa pacijentom je sve u redu, nego me muči jedna druga stvar.«

»Recite mi o čemu se radi, možda vam ja mogu pomoći.«

Hadži-Ristić ispi konjak koji je bio na stolu, podiže pogled prema Božidaru pa mu reče:

»Vidio sam ovdje kod vas, na hodniku izvjesnog doktora Dragutinovića...«

»Pa šta je tu čudno profesore Hadži-Ristiću? Došao je kod nas prije pola godine sa specijalizacijom hirurga iz Zagreba, ali pošto je prilično nespretna još uvijek mu ne dozvoljavamo da sam obavlja operacije.«

»Da mu nije možda ime Milan?« - upita profesor.

»Jeste« - odgovori Božidar sav zbunjen.

Profesor mu onda ispriča kako je svojevremeno imao jednog studenta sa tim imenom i prezimenom koji je napustio studije poslije prve odslušane godine i da se ovaj doktor Dragutinović jako liči sa njim. Njih dvojica ostadoše zajedno još dugo vremena razgovarajući o nekim drugim stvarima i praktično zaboraviše na dr Dragutinovića.

Nakon nedjelju dana dr Božidar zove dr Hadži-Ristića da mu kaže da su njegove tvrdnje bile istinite i da je samozvani dr Dragutinović uhapšen zbog falsifikovanja diplome.

Poslije nedjelju dana, Milana Dragutinovića Udba vodi lično kod Slobodana Penezića-Krcuna, tadašnjeg šefa Udbe. Usloveli su ga da radi za njih, a on će za uzvrat, po obavljenom zadatku dobiti diplomu doktora.

U proljeće 1950. u Priboj dolazi doktor Mile Nenadić sa zadatkom da se poveže sa srpskim življem u ovim krajevima i da po svaku cijenu otkrije četničke saradnike. U svojoj kancelariji je imao spisak ljudi na koje je Udba sumnjala. Kod njega su svakog dana dolazili bolesni iz zabačenijih sela pribojskog sreza, sa kojima je bio posebno pažljiv, jer se nadao da od njih može dobiti značajne informacije. Jednog dana dođe kod njega jedan starac kojeg doktor nađe na svom spisku. Bio je to Drago Bjelović iz sela Lunci; žalio se na reumu, a trebao mu je i nekakav lijek za babu. Doktor ga primi kao niko dosada: ljubazno popriča sa njim i daje mu lijekova, te mu na rastanku reče:

»Dođi junače kad god ti što zatreba, samo neka to ostane između nas!«

Petnaest dana poslije njihovog prvog susreta Drago dođe kod doktora sa šerpom kajmaka i stegnom suve bravetine. Ulazeći u kancelariju skide kapu sa glave. Doktor koji je u tom trenutku pio kafu sa bolničarkom koju odmah posla vani skoči sa stolice zagrli Draga i reče mu:

»Dobro mi došao moj dobri Srbine! 'Ajde sjedi, sigurno si umoran!« - te mu daje svoju stolicu.

»Ovo ti je baba poslala. Mnogo joj je bolje otkako pije one lijekove koje si joj poslao.«

»Ovo je mnogo, dobri moj Drago, nego kad je od babe uzeću!«

On iziđe, i poslije kraćeg vremena se vrati sa dvije kafe i dva čokanja rakije.

»E baš mi je milo što si mi došao! Da nas ima malo više kao što smo nas dvojica, srpstvo bi ponovo procvjetalo! Nego, reci ti meni šta ti treba?«

»Malo zavoja, joda, praška za rane i ako imaš nekakvih lijekova za skidanje temperature ako to nije previše! Znaš, mi seljaci radimo svakakve poslove, pa nam to uvijek treba.«

»Ma kako previše! Ja mogu i više za moje ljude ako treba!« - odgovori mu doktor.

»Dobri moj doktore, volio bih da jednom dođeš kod mene, da te ugostim kako dolikuje.«

»Šta to pričaš Drago? Ja sam ugošćen kad mi ti dođeš, a ako ima u tvom selu još ljudi koji su kao ti samo mi ih pošalji, biću srećan da im pomognem. Evo zašto, samo to nemoj nikome reći, čak ni tvojoj babi, znaš kake su žene.«

Doktor izvadi Dražinu sliku iz fioke i pokaza je Dragu.

»Ovo je moja zakletva! Svi Srbi bi trebali da budu ponosni na njega, da ga slave kao sveca! Nadam se da i ti misliš kao ja.«

Drago ustade, skide kapu sa glave, prekrsti se i ponosno reče:

»Slave mi doktore, mislim kao ti!«

Na rastanku dr Mile mu daje što je tražio i obeća mu da će doći u Lunce prvom prilikom. Čim je Drago izišao iz kancelarije lažni doktor je otišao kod svojih namjesnika da im podnese raport.

Krajem avgusta, dođe kod Draga po prvi put doktor iz Priboja. Dragovoj sreći nije bilo kraja: došao mu je doktor, prijatelj, Srbin kakav se samo može zamisliti. Pošto su večerali, njih dvojica uz dobru domaću šljivu nastaviše razgovor do kasno u noć. Tada se doktor povjeri Dragu i ispriča mu kako navodno tajno komunicira sa kraljem koji je u Londonu, i kako jedan put godišnje ide tamo da bi se sastao sa svojom braćom.

Drago je bio očaran ovim njegovim pričama, pa se pun povjerenja obrati doktoru:

»Vala doktore, i ja ću tebi otkriti jednu tajnu: i ja imam, s vremena na vrijeme veze sa našom braćom koji su ostali ovdje da se bore protiv ovih zlotvora.«

Prije nego što pođoše na spavanje doktor ga zagrli i reče:

»Brate Drago, ovo što si mi povjerio nemoj nikome pričati. Ja ću ti dolaziti kad god budem mogao, pa ako veliki Bog bude dao da se i ja sretnem makar jednom sa našom hrabrom braćom.«

Još u šest sati izjutra Drago bijaše zaklao jagnje, sa namjerom da isprati svoga dobrog doktora kako dolikuje. Bijaše to bogata trpeza kakva se sprema samo za rijetke i posebno drage goste.

Doktor bijaše donio dosta zavoja, joda i praška za rane.

»Evo ti ovo za našu braću, sigurno će im trebati!« - reče mu na polasku.

Drago ga je ispratio jedan dio puta prema Mrsavi odakle je trebao da uzme voz. Oprastajući se od njega doktor mu reče:

»Drugi put kad budeš došao u Priboj konačićeš kod mene, pa da se dobro ispričamo. Hvala ti na bratskom dočeku i pozdravi mi našu braću. Reci im da ću za njih uraditi sve što treba, a ja mogu mnogo da učinim.«

Poslije tri dana Drago se pojavi kod doktora Mila. Ovaj napusti posao i odvede ga u svoju garsonjeru, pa mu reče:

»Odmori se ti dok ja završim sa pregledima, eto mene brzo!« - te iz istih stopa ode u Udbu da javi da je Drago došao, a ovi mu dadoše dosta četničkog propagandnog materijala iz Londona i Pariza. Sat vremena kasnije on se vrati u stan noseći sve što je potrebno za večeru i dosta pića. Poslije večere doktor mu je čitao četničke novine i objašnjavao da će uskoro kralj doći u zemlju. Doktor je znao da je Drago došao drugim poslom, ali nije htio da ga ispituje, nego je čekao da mu on to sam kaže. Ujutru, dok su pili kafu Drago mu reče:

»Brate Mile, ako stvarno želiš da se sastaneš sa našom braćom ja ću ti to lično omogućiti! Brate doktore srećeš se ti ne sa bilo kim, nego sa čuvenim srpskim vitezom Srpkom Medenicom. Pričao sam ja njemu puno o tebi, pa mi reče da bi se volio sresti sa tobom. Došao sam da vidim kada bi mogao odsustvovati sa posla jedan dan pa da pođeš sa mnom.«

»Mogu ja doći kad god hoćeš. Ovima ovdje ću reći da idem kod tebe u selo jer ti je žena zaslabila.«

Na rastanku se dogovoriše da doktor dođe kod njega kroz tri dana. Tako i bi: trećeg dana doktor dođe kod Draga natovaren lijekovima, cigaretama i antikomunističkim propagandnim materijalom. Srpko je bio u brdu nedaleko od kuće sa Rađenovićem i Šljukićem. Kada je pao mrak on rasporedi ovu dvojicu oko kuće a on uđe unutra. »Hvala ti doktore na lijekovima i na novinama« - reče mu Srpko dosta suvo ispijajući rakiju koju mu Drago već bijaše nasuo.

»Nema na čemu vojvodo! Ja sam spreman da učinim i više za naše ljude« - odgovori mu doktor.

Sjedjeli su jedan naspram drugog; Srpko ga je posmatrao jedno vrijeme bez riječi, a onda ga upita:

»Gdje si završio medicinu, doktore?«

»U Beogradu« - odgovori mu Mile bez stida.

»A jesi li je završio?« - ponovo ga upita.

»Jesam opštu praksu, a dobio sam specijalizaciju iz hirurgije, pa ću se morati vratiti iduće godine u Beograd. Ne znam, možda bi bilo bolje da ostanem ovdje da radim, tako sam bliži i korisniji našem narodu« - odgovori mu sa osmijehom.

»Gdje su ti ostali? Treba da večeramo!« - reče Drago Srpku.

»Daj uobičajeni znak lampom sa prozora pa će odmah doći.« - odgovori mu Srpko.

Poslije datog signala pojaviše se Rađenović i Šljukić. Pozdraviše se sa doktorom i sjedoše za sofru. Nijesu razgovarali sa doktorom, samo su ga posmatrali i slušali njegov razgovor sa Srpkom. Poslije večere doktor im dade lijekove, cigarete i literaturu na čemu se zahvališe sva trojica. Oko ponoći njih trojica se oprostiše od doktora i ukućana i dogovoriše se da se vide kod Draga za nedjelju dana.

U to vrijeme Božo Bjelica se nalazio sa svojom grupom u okolini Čajniča i šalje Vlada Šipčića kod Srpka Medenice na Crni vrh. Šipčić bijaše stigao kod Srpka dan ranije, tako da su njih dvojica proveli cijeli dan u razgovoru. Nakon upoznavanja sa doktorom Šipčić savjetuje Srpka:

»Brate Srpko radi šta hoćeš, ti si stariji i iskusniji od mene, ali ja sam prilično sumnjičav prema ovolikoj doktorovoj predusretljivosti. Dobro sam ga posmatrao: ima u njegovim očima nešto što me ne može prevariti. Sigurno je komunista koji je poslat' da se zbliži sa nama i da nas izda. Podsjeća me na onog gada Pijadu: kad je došao u moje selo bijaše lijeporečiv isto kao ovaj tvoj doktor, a onda napravi pokolj.

»Ne boj se Vlado, još ću ja njega isprobati!« - reče mu Srpko tapšući ga po širokim plećima.

Šipčić je odmah ispričao Bjelici šta se dešava oko Priboja i kako mu je to poznanstvo sa doktorom prilično sumnjivo. Bjelica je

dijelio Vladovo mišljenje, te odluči da što prije vidi Srpka. Medenica ga je uvjeravao da ne treba da se sjekira i da je doktor pouzdan.

Krajem septembra Medenica se još jednom sreo sa doktorom i zakazao sastanak za proljeće, jer je trebao sa svojom grupom da pođe do Višegrada i Dobruna prije nego se povuku na zimovanje. Doktor je još jednom dolazio u Lunce kod Draga, i diskretno se raspitivao za Medenicino sklonište. Drago, pošto nije znao tačno mjesto reče da nije u tom kraju, i da je negdje sa druge strane Lima. Poslije doktorovog izveštaja Udbi, vojska i milicija je pošla u potragu za Srpkom. Poslije tri nedjelje traganja pronašli su sklonište: bilo je spremno za zimovanje, ali četnici nijesu bili u njemu. Čekali su ih već duže vremena, ali se ovi nijesu pojavljivali. Početkom januara doktor Mile dođe kod šefa Udbe sa namjerom da mu izloži sledeću teoriju: pošto se Medenica još uvijek nije vratio u sklonište, onda mora da se krije kod nekog od svojih jataka. On onda predloži da se pretresu kuće svih sumnjivih Srba, a posebno kuća Draga Bjelovića. Šefu se dopao ovaj doktorov predlog i samo nekoliko dana kasnije brojna vojska i milicija opkoliše selo Lunce.

Malo o Srpku

Srpko Medenica oficir kraljeve vojske, 1941. prebacuje se iz Užica u Bosnu na teritoriju Višegrada. Višegradskom četničkom brigadom komandovao je Dragiša Vasiljević, koji je od Srpka tražio pomoć pošto je srpskom narodu prijetila opasnost od ustaša. Srpko se pokazao kao izuzetno hrabar vojnik i sjajan taktičar. Još 1942. godine sreo se kod Prijepolja sa Božom Bjelicom koji je iz partizana prešao u brigadu Milana Jelovca. Božo je u partizanima imao funkciju političkog komesara, a napustio ih je pošto su mu ovi, dok je bio odsutan ubili brata koga je on doveo iz četnika u partizane. Božo im to krvavo vraća: od jednog svog saborca uzima mitraljez i ubija desetinu krvnika, ali ne uspijeva da ubije Jezda Jovića, koi je naredio likvidaciju

njegovog brata. Jović se u to vrijeme nalazio u trećoj partizanskoj sandžačkoj brigadi, a bio je član pokrajinskog komiteta za Sandžak i značajan faktor u komunističkim krugovima. Nakon godinu dana Boža je poslužila ratna sreća: u borbi između treće sandžačke partizanske brigade pod komandom Velimira Jakića i četnika kojima je komandovao Milan Jelovac u Prenčanima je zarobljeno puno partizana, među kojima se našao i Jović. Njega je kao i nekolicinu njemu sličnih »Četnički prijeki sud« osudio na smrt. Božo se tada zakleo, ako preživi rat da će pronaći Marinka Golubovića koi je bio jedan od ubica njegovog brata.

Smrt Srpka Medenice

U skloništu koje se nalazilo na desnoj obali Lima zimu su trebali da provedu Srpko Medenica, Dušan Rađenović i Ivan Šljukić. Nalazili su se u okolini Višegrada, i pošto je zima već bila počela njih trojica odlučioše da se povuku u sklonište. Jedne večeri, kada su išli prema skloništu, Dušan Rađenović koji je išao naprijed naglo zastade i dade im rukom znak da stanu. Sagnuo se i onda radozno počeo da posmatra zemlju na stazi ispred sebe. Vratio se i reče im da je primjetio otiske vojničkih cipela, te da ih ima toliko kao da je cijela armija prošla. Predloži im da ga njih dvojica sačekaju na nekom sigurnom mjestu, a on će poći zaobilaznim putem da vidi ima li koga. Mrak je već bio pao, kad se on pojavi u jednoj maloj pećini gde su ga čekali njih dvojica. On im ispriča kako ima puno vojske i milicije oko skloništa, te da im ništa drugo ne preostaje nego da se sakriju kod nekog od jataka. Krenuše dolinom Lima prema Rudom. U selo Lunci stigli su tek sledeći dan. Smjestili su se kod Dragomira Bjelovića, čija kuća bijaše na samom kraju sela, u blizini guste borove šume. Dragomir je imao jedno sklonište u potkrovlju kuće koje je bilo tako malo da je u njemu mogla boraviti samo jedna osoba, tako da su bili prinuđeni da naprave još jedno, u štali ispod sijena.

Srpko je ostao u kući, a njih dvojica su bili u skloništu u štali. Duge zimske noć i provodili su zajedno, dok bi dane provodili dobro sakriveni u skloništim. Prva tri mjeseca protekla su bez ikakvih problema. U januaru 1951. godine iako je snijeg bio veliki, a snažna mećava nosila sve pred sobom, u Lunce stiže vojska i milicija. Rađenović i Šljukić, kao po običaju, predoše iz štale u kuću, koja je samo nekoliko trenutka kasnije bila opkoljena sa svih strana. Njih četvorica su sjedjeli u mraku i razgovarali, a domaćica bijaše zaspala u jednom ćošku sobe. Niko se nije nadao toj nepoželjnoj posjeti u gluvo i hladno doba noć i malo poslije ponoći u kući nastade pravi pakao: prvo se začula lomljava prozorskih stakala, a zatim i snažna eksplozija. Na kuću se potom sruči kiša zrna iz raznog oružja. Sva četvorica bijahu ranjeni, ali uprkos tome oni izidoše napolje sa namjerom da spase ukućane. Rađenović je iskočio kroz prozor i osuo vatru iz mašinke. Tad vidje kako ispred kućnih vrata popadaše pokošeni jakom vatrom Medenica i Šljukić. Znao je da im više ne može pomoći. Poče bježati prema šumi. Dragomir je bježao prema potoku: uspio je da iskoči kroz prozor kada je paljba počela. Rađenović vidje kako Drago pade pokošen rafalom. Rađenović je bio od eksplozije bombe ranjen u stomak, ali je uporno išao naprijed. Svratio je kod jednog prijatelja koji je živio u susjednom selu i koji mu previ ranu komadom stare košulje, a onda se odatle uputio prema Crnom vrhu sa nadom da ga tamo neće tražiti u ovo doba godine. Utočiste je našao u jednoj kolibi koja je u ovo doba godine bila prazna. Rana ga je sve više i više boljela: bila je velika, a geler je još uvijek bio u stomaku. Tri dana je bio skoro polusvjestan, a već četvrtog dana je čuo mnoge glasove u blizini. Bijahu to komunisti; čak ih ni snijeg ni mećava nijesu spriječili da krenu u potragu. Rađenović je čuo da se približavaju kolibi. Baci mašinku blizu ulaznih vrata, a on se sa dvije odšarafijene bombe presamiti u jednom ćošku kolibe i napravi se da je mrtav. Jedan oficir sa naperenom mašinkom otvori vrata. Prvo vidje Rađenovićevu mašinku, a onda i njega u jednom ćošku. Poče uspaničeno da viče:

»Ne mrdaj! Samo li mrdneš gotov si!«

Ostali pritrčaše i onda počеше da se guraju da uđu u kolibu koja se za tren oka ispuni radoznalim zlikovcima. Jedan oficir priđe Dušanu i povuče ga za rame. U istom trenutku on je aktivirao obje bombe, ne želeći da padne živ u šake ovim dušmanima. Osvetio je Srpka i Ivana, kao i sve one koji su bili žrtve njihovog strahovitog terora.

Već naredne godine Milan Dragutinović odnosno Mile Nenadić bio je doktor. U rukama je držao diplomu »Medicinskog fakulteta« koju su svojeručno potpisali Krcun i Ranković. Bio je to samo mali znak zahvalnosti za dobro obavljen posao. Dugo je radio kao hirurg u Novom Sadu; bio je dobar i požrtvovan komunista u čije dijagnoze i intervencije niko nije smio da posumnja. Operacije su mu uspjevale, mada mu je mnogo pacijenata umrlo na stolu! Bilo je to u cilju očuvanja duha i čistote komunizma!

koliba na Crnom Vrh u kojoj je poginuo Rađenović

Šipčiću ni bomba ne može ništa

Ispod planine Štakorine, u selu Staronići živjelo je nekoliko čuvenih zlikovaca koji su ostali poznati po svojim zločinima u ovim krajevima. Rade Pejović, višestruki ubica i jedan od najodanijih partizanskih saradnika, bio je meta četnika. Pripisivali su mu oko pedeset ubistava poštenih ljudi koji nijesu htjeli saradnju sa komunistima, dok neki tvrde da ih je bilo mnogo više.

Pejović je 1942. godine pobio u pljevaljskom srezu veliki broj muslimana, a ovi zločini su kasnije pripisani četnicima. Bezdušno su pobijeni braća Mocović Zajko i Ibrahim, zatim Babčić Meho i Asim, Stovrag Suljo i mnogi drugi kojima se ni danas ne zna grob. Pejović je stalno živio u strahu od osвете: kako četničke tako i muslimanske. Upravo zbog toga ga je Udба danonoćno čuvala, tako da je u njegovoj kući uvijek bilo po pet ili šest milicionera. Četnici su u više navrata bezuspješno pokušavali da se dočepaju ovog zlikovca.

U noći između 15. i 16. avgusta 1951. godine Bjelica, Šipčić, Tasić i Jegdić se spremaju za likvidaciju Rada Pejovića. Oko tri sata izjutra dolaze u Staroniće i raspoređuju se oko Pejovićeve kuće. Bijahu spremni za akciju kada se iz nekog jarka u blizini kuće začu paljba. Upali su u klopku. Šipčić bijaše priljubljen uz kuću, kada neko sa gornjeg sprata od kuće baci bombu. Eksplozirala je praktično ispred njegovih nogu. Iako je eksplozija bila jaka, on je ostao da stoji uspravno, ne shvatajući u trenutku šta se dešava. Nije osjećao nikakve bolove; pitao se šta je sa ostalima i da li su živi. Osu iz mašinke rafal prema prozoru sa kojeg je bačena bomba. Znao je da mora da bježi što prije, te brzinom vjetra pretrča čistinu koja se nalazila ispred kuće i preskoči neki jarak. Našao se u gustoj šumi, konačno bezbjedan. Krenuo je prema skloništu. Poslije stotinak metara osjeti bol u lijevom stopalu. Produži dalje, ne obraćajući pažnju na to. Došao

je prvi u sklonište. Počeše dolaziti i ostali. Jegdić je bio lakše ranjen; Bjelica mu očisti ranu jodom i zamota je zavojem. Šipčić je sjedio na ivici kreveta i sav malaksao, jedva izgovarajući reče: »Taso, skini mi opanak...« - držeći lijevu nogu ispod koljena.

Od eksplozije bombe vrh gumenog opanka bio je skoro izgorio, a pantalone bijahu potpuno poderane. Tasić mu sazu opanak: rana je bila velika, a palac se jedva držao za nekoliko parčeta kože. Iz rane je neprestano šikljala krv.

»Iskrvariće!« - reče Bjelica i stegnu ranu što je jače mogao. Uspio je da uspori krvarenje.

»Šta ćemo sad?« - upita Tasić.

Vlado im naredi da mu odsijeku prst, ali tako da ostatak kože stave preko rane i da je potom zašiju. Božo mu odsječe prst brijačom britvom i vještim potezima zaši ranu običnim koncem. Šipčić je naredna tri mjeseca proveo u skloništu.

Iz straha da ga ne likvidiraju, Udба je Pejovića poslije ovog pokušaja ubistva prebacila na neko sigurnije mjesto.

Pogibija Boža Bjelice

Selo Domišići nije odavno zapamtilo tako oštru zimu kao te 1951. godine. Februar je bio tako hladan, da seljaci nijesu mogli pustiti ovce iz štala.

Jednog jutra, Golub Sekulić nađe vrata na štali širom otvorena. To mu je odmah bilo čudno, jer je znao da je prethodnu noć zaglavio vrata nekom metalnom rezom jer su vukovi počeli da napadaju stoku. Vidio je da je sva stoka na broju, tako mu odmah prođe kroz glavu da se neko iz sela našalio sa njim. Golub bijaše već odavno zaboravio na ovaj slučaj, kad mu u kuću dođoše nekoliko milicionera. Sve su pretresli, a da ni domaćin ni ukućani nijesu znali šta traže. Pošto su sve pretresli narediše Golubu i njegovom sinu da odu sa njima u stanicu milicije u Čajniču. Po dolasku u stanicu su ih razdvojili i počeli batinati. Negdje oko ponoći odvedoše Goluba u jednu kancelariju, narediše mu da stane između tri stola za kojima su sjedjeli udbaši. Golub je bio

modar od batina. Lice mu je bilo otečeno, a odjeća sva ulijepljena od krvi. Jedva je stajao na nogama.

Stajao je tako jedno vrijeme i uzaludno ih pitao šta hoće od njega. Niko mu nije odgovarao. Pade u nesvjest. Jedan od oficira naredi da ga pospu vodom. Odmah je došao sebi. Nekolika dana prije nego što su ga priveli, uhvatili su udbaši jednog njegovog komšiju koji je pokušao da proda trubu vojničkog sukna. Ispostavilo se da je to sukno iz jedno vojnog magacina koji su obili četnici prije godinu dana, čim su ga zatvorili priznao im je da je ukrao sukno iz Golubove stale. Uzalud se Golub branio i govorio da ne zna za sukno, oni su i dalje nastavljali da ga muče. Još nekoliko puta je pao u nesvjest. Golub nije htio ništa da prizna sve dok mu ne dovedoše sina unakaženog od batina. Tek tada reče:

»Moj vam je komšija rekao istinu...Sve ću vam ispričati, samo mi ostavite porodicu na miru...Oni ništa ne znaju!«

Narediše jednom milicioneru da mu odvedu sina iz kancelarije. Fadil Idrizović, zvani Duško mu dade stolicu i reče mu da sjedne i da počne sa pričom.

»Znate ljudi, ja se bavim po malo šnajderajom. Sukno mi je jesenas donijela snaha. Kada sam pitao Stoju odakle joj sukno, ona ne htje da mi odgovori, nego mi samo grubo reče da ima dovoljno sukna da sašijem nekoliko kapa i pantalona. Rekla mi je da ću za to biti dobro plaćen, te da ako ne pristanem da će mi suditi Božo Bjelica.«

»A otkud se ona poznaje sa Bjelicom?« - upita ga Duško.

»A odakle ja to znam?! Pitajte nju, neka vam ona kaže! Ima muža koji je mnogo stariji od nje, a ona je još mlada i lijepa...Mislim da ona ima nešto sa svojm mladim đeverom...Tako makar po selu pričaju. Ne poznajete vi nju, prava je razvratnica! Ja ljudi više ništa ne znam! Sad možete od mene raditi šta god hoćete!«

Goluba i njegovog sina su sutra dan sproveli u gorazdanski zatvor gdje je trebalo da im se sudi zbog saradnje sa neprijateljem. Već naredne noći Stoja je bila prinuđena na saradnju, a njena kuća preplavljena udbašima. Stoji je bilo milo

da ima toliko mladih momaka oko sebe, tako da je ubrzo počela ljubavna idila između nje i jednog mladića koji je dobio zadatak da joj se po svaku cijenu približi. Bjelica je kod Stoje prvi put došao jedne proljećne noći. Ona je izišla vani, u susret Bjelici, a da milicioneri koji su bili u kući nijesu smjeli da pucaju. Udba je sledeće nedjelje postavila pojačanje. Nakon nekoliko dana Stoja se ponovo sastala sa Bjelicom u šumi iznad kuće. Ona im je rekla da je vidjela Boža u šumi, te da sigurno nije daleko. Ovi su uzaludno pretraživali cijelu šumu, od Boža nije bilo ni traga ni glasa.

Negdje krajem avgusta Bjelica, Tasić, Danilović i Kovačević bijahu presreli jednu grupu seljaka koja se vraćala sa pazara iz Čajniča, a među kojima je bila i Stoja. Komunistima su oduzeli sve što su mogli, a ostale seljake nijesu dirali. Bjelica je tada dao Stoji novca i spisak sa potrebnom literaturom i piscim materijalom i reče joj da će uskoro navratiti. Stoja je po dolasku kući udbašima ispričala cijeli razgovor sa Bjelicom. Udbaši su ga uzaludno čekali, ali se on nije pojavljivao.

Početkom oktobra iste godine, u planini Čagljevinu grupa od šest četnika u kojoj su bili Božo Bjelica, Vladimir Šipčić, Borivoje Tasić, Pavle Ivanović, Risto Danilović i Mirko Kovačević je bila spremna za zimovanje. Šipčić je trebao da zimuje sa grupom Milana Matovića u kanjonu rijeke Drine, ali je morao da ostane sa njima zbog rane na nozi koju je zadobio sredinom avgusta. Trebalo je obezbjediti literaturu koja im je bila prijeko potrebna u dugom zimskom periodu kada su bili odsječeni od svijeta. Trebalo je poći kod Stoje po literaturu koju je Božo naručio. Bjelica se radovao što će je vidjeti, jer je znao da se neće gledati do proljeća. Bjelica, Tasić, Danilović i Kovačević su bili krenuli u Domišiće, kad im Šipčić, držeci toljagu u ruci prepriječi put:

»Zamolio bih vas braćo da ne idete večeras u Domišiće, jer imam neki gadan predosjećaj. Sačekajte malo da ja stanem na noge, pa ću ja poći sa vama umjesto veterana Danilovića!«

»Šta ti je Vlado, šta to pričaš?« - upita ga Bjelica začuđeno.

»Ama imam neki gadan predosjećaj. Bojim se izdaje! Sačekaj još koji dan, pa da me ujedno upoznaš sa tom tvojom ljepoticom!

Ona mene ne zna, ali ja nju dobro poznajem; gledao sam je ispred kuće dok sam čuvao stražu...«

»Prekini molim te! Privali tu i odmaraj dok se mi ne vratimo!« - reče mu Božo tapšući ga po ramenu. »Nemoj da brineš za nas, nije nam prvi put da idemo bez tebe. Znam da si ti mnogo oprezniji od nas svih! Ne boj se, Stoja mi je toliko vjerna, da me ne bi izdala ni da je udbaši peku na vatri!«

»Idite, ali mene muči neka strepnja...« - reče mu Vlado i skloni se sa vrata.

Mrak je već bio pao kad su njih četvorica stigli u Domišiće iznad Stojine kuće. Čekali su jedno vrijeme i pošto nijesu primjetili ništa sumnjivo krenuli su prema kući. Božo je rasporedio Tasića i Kovačevića oko kuće, a Daniloviću naredi da pazi na štalu. Božo se privuče prozoru, oslušnu nekoliko trenutka, pa onda, kao i obično pokuca dva puta. Stoja otvori i upita ga:

»Gdje si ti do sada? Uželjela sam ti se! Kupila sam ti sve što si mi tražio. Sve sam sakrila u štalu, ispod sijena. Odmah izlazim!« - reče mu i nestade sa prozora.

U tom trenutku odjeknuše dvije eksplozije. Udbaši su bacili bombe, jer nijesu imali hrabrosti da stanu na prozor od kuće i pucaju u ovog gorskog diva. Milicija je počela da izlazi iz štale, ali ih dočeka rafal iz Danilovićeve mašinke. Počelo je da dolazi pojačanje sa svih strana. Tasić i Kovačević su bili nemoćni pred ovom krvožednom hordom i bili su prinuđeni da se povuku. Ove hladne oktobarske noći živote su izgubili dva velika srpska sina, Božo Bjelica i Risto Danilović, čija će hrabrost i žed za pravdom biti uzor cijelom srpskom rodu.

Pogibija Mirka Kovačevića (1951g)

Jesen 1951. godine nakon pogibije Boža Bjelice i Rista Danilovića vojska, milicija i civilna zaštita svakodnevno pretražuju terene oko Pljevalja, Kovača, Metaljke, Vijogore,

Vučevice i Čagljevine. Veliki broj vojnika i milicije bio se koncentrisao u ovoj oblasti u nadi da će otkriti gdje se krije ostatak Bjeličinih četnika. Četnici koji su se nalazili u skloništu u Čagljevine bili su obavješteni o velikoj hajki koja se digla zbog njih. Iako je sklonište bilo dobro kamuflirano morali su biti na oprezu: čak ni vatru nijesu smjeli ložiti iz straha da ih dim ne oda. Bili su na najvišem stepenu borbene gotovosti: jedan veliki teški mitraljez bijahu postavili kod vrata, a straža se danonoćno smjenjivala. Šipčić bijaše napravio periskop uz pomoć kojeg su prilično dobro mogli vidjeti teren oko skloništa. Njihovo progonitelji su dolazili do samog skloništa više puta, ali ga nikako nijesu mogli otkriti. Tasić je predložio da Ivanović i on pođu na desnu obalu Lima sa namjerom da privuku pažnju Udbe jer je poštojala mogućnost da ih otkriju. Već sutra dan Tasić i Ivanović uletješe u sred bijela dana u državnu zadrugu u Štrbcima nedaleko od Priboja i primoraše prodavaca da im da zadružni novac. Tasić mu se tada obrati:

»Sad možeš ići u Priboj i reci Udbi da kraljeva vojska uzima ono što je sleduje!«

Odatle su krenuli prema Zlatiboru, sa namjerom da se zaobilaznim putem vrata u sklonište. Dan poslije njihovog napada na zadrugu komunisti odustaše od potrage za njima misleći da su oni na teritoriji Priboja i Zlatibora. Bio je kraj novembra i snijeg još nije bio pao, mada je sivo nebo nagovještavalo da može svakog momenta početi da pada. Šipčić još nije izlazio iz skloništa jer mu rana na nozi još ne bijaše zarasla. Jedne večeri Kovačević predloži da prije nego što snijeg padne odu u Vučevicu i odatle prenesu jedan teški mitraljez i nešto municije. Ivanović predloži da po municiju idu on, Tasić i Kovačević, a da Vlado ostane u skloništu zbog rane. Krenuše njih trojica negdje oko ponoći. Tasić, koji je izlazio zadnji iz skloništa reče Vladu:

»Eto nas sutra veče kod tebe, nemoj da brineš!«

U Vučevicu su stigli pred zoru. Sklonište je bilo mnogo manje od onog u Štakorini, ali je bilo jedno od najsigurnijih. Odmarali su se do pred veče, a zatim su sa potrebnim stvarima krenuli nazad.

Mrak je već bio pao kada su stigli u Čagljevinu i odatle im je trebao još dobar sat hoda do skloništa. Snijeg je već bio počeo da provijava, a njih su se trojica, već umorni od pješaćenja i tereta koji su nosili polako peli uz brdo jedan za drugim. Kovačević je išao prvi, a za njim Tasić i Ivanović. Tek što se Kovačević pojavio na brdu kad odjednom odjeknu žestoka paljba. Pokošen rafalom Mirko pade mrtav nauznačice i skotrlja se do Tasića. Ivanović uzvratu iz mitraljeza a Tasić iz mašinke. Zlikovaca je bilo puno, a bili su i u boljem borbenom položaju. Tasić i Ivanović se povukoše nazad, odoše preko Zelene Slatine u Babino brdo, a poslije toga se spustiše u Poljane, tako da su iz suprotnog pravca stigli u sklonište pred samu zoru. Već sutradan sklonište je bilo sigurno jer je bilo zavijano snijegom.

Kraljeva vojska je Mirkovom smrću ostala bez jednog velikog junaka koji je bio oličenje neustrašivosti i koji će kao takav biti uzor mnogima koji su se borili zajedno sa njim. Čuveni četnički vojvoda Radomir Nešković ga je 1942. godine prilikom susreta u Uštirači nazvao »zmajem od Bosne« jer se u borbama protiv ustaša pokazao kao neustrašiv borac.

Sudbina četnika sa Romanije

1951. i 1952. godina bile su posebno teške i pogubne za četnike sa Romanije, Jahorine i Milan planine. Njihovu nesretnu sudbinu niko nije smio da opiše, jer komunistički zlikovci kao stalni služitelji laži i podlosti, nikada nijesu dali da se kaže prava istina narodu ovih krajeva.

Veljo Mastilo

Mastilo se uglavnom nalazio u predjelima oko Kalinovika i Trnova i bio je izuzetno omiljen među stanovništvom ovih krajeva.

1951. godine, opkoljen u jednoj šumi u blizini Dobrog polja od strane Brozovih krvoloka, gine poslije junačke borbe.

Uspio je da ubije dvojicu komunističkih oficira, a prije nego što je ispustio svoju plemenitu dušu uzviknuo je: »Živjelo srpstvo!«

Savo Derikonja

Oficir kraljeve vojske i komandant četničke romanijske brigade, unosio je strah u kosti ustašama i komunistima. Bio je to junak kakvog je mogla samo roditi planina Romanija. U junu 1952. godine Savo se nalazio sa još nekoliko svojih boraca u Vučjoj luci, njegovom rodnom selu. Sramnom izdajom srpskih komunističkih vazala, upali su u klopku. Junački je pokušavao da se, zajedno sa svojim saborcima probije kroz pakleni, smrtonosni обруч. Vidjevši da su nekolicina njegova borca ostala zarobljena u обручу, on se vraća sa namjerom da ih spasi. Tu junački gine, pokazujući svoju nesebičnost i hrabrost, baš kao i njegov predak Mijat Tomić, koji se za vrijeme turske vladavine proslavio svojom hrabrošću.

Mirko Veselinović

Za vrijeme rata bio je u glasinakojoj brigadi Arsa Gluhovića, a potom prelazi u brigadu Arsena Petrušića, a u kojoj se nalazio i njegov brat Mihailo. Marko gine ljeta 1952. godine, na putu za Foču, pokušavajući da se poveže sa četnicima Milana Matovića. Komunisti su postavili zasjedu u dolini Prace. Ubili su ga na mučki način, ne pružajući mi priliku ni da potegne oružje.

Đurko Rajić

Relja Milanović

Dušan Trifković

Služili su časno i pošteno kralju i otadžbini. Po potrebi su išli u različite brigade. Učestvovali su u najžešćim borbama protiv ustaša i komunista. Poslije rata su neprekidno proganjani od strane komunista. Uspijevaju da im se suprostave punih sedam godina.

1952. godine komunisti saznaju za četničkog jataka iz Bijelih voda kod Olova i tu im postavljaju zasjedu. Tridesetak komunista bijaše zaposjelo kuću i štalu i neumorno čekalo ovu trojicu. Poslije dvije noći čekanja ovu trojicu je umjesto njihovog jataka dočekala razgoropađena Brozova banda i mučki ih likvidirala, kao i njihovog jataka i njegovu ženu.

Sreten Erić
Kalas

Prvih dana septembra 1952. godine, nedaleko od Sokoca, u jednoj dolini obrasloj gustom šumom nalazila su se ova dva srpska viteza sa svih frontova opkoljena od strane nekoliko stotina vojnika i milicionera. Borili su se kao lavovi do poslednjeg metka, a onda pokušali da se probiju uz pomoć bombi. Nijesu imali nikakve izgleda da prežive, jer su mnogobrojni komunisti stegnuli čvrst обруč. Tako su izgubili živote ova dva velika srpska sina junačke Bosne i njenih planina.

Arsen Petrušić

Ubijen je na Romaniji 1952. godine. Njegova hrabrost i odanost kralju i otadžbini ostaće zapamćena u srpskom narodu. I ovo je bila izdaja od strane umno osunećenih Srba i vjernih Titovih vazala.

Mihailo Veselinović

U oktobru 1952. godine Mihailo je trebao da provede zimu kod jednog svog jataka u selu Kalauzovići, u dolini rijeke Prace. Komunisti su saznali za to i jedne noći iznenada osipaju vatru po kući i štali u kojoj je bio sakriven Veselinović. On, vidjevši da će pobiti ukućane iskače sa gornjeg sprata štale i aktivira dvije bombe. Ubio se, ne želeći da svojim dželatima padne živ u šake.

Jovo Opačić

Bio je legenda među bosanskim četnicima, poznat po junaštvu i patriotizmu. Za vrijeme rata bio je u romanijskoj brigadi pod komandom Sava Derikonje. Bio je pravi košmar krvoločnim ustašama. Gine u septembru 1952. godine, u selu Gornji Močioci, nedaleko od Sarajeva. Upao je u klopku, a previše ponosit i častan da bi se predao junački juriša na komuniste i tom prilikom ih ubija šestoricu, a potom gine ostavljajući primjer junaštva i časti svim Srbima sa Romanije i njene okoline.

*

Krajem 1952. godine, od četrnaest četnika iz romanijsko-jahorinske brigade ostaju samo trojica, koji su proveli zimu na ovim terenima a koji će već u proljeće 1953. godine napustiti ovaj kraj da bi se priključili Milanu Matoviću i njegovim četnicima koji su se nalazili u dolini rijeke Drine.

Šipčičeva osveta za Boža Bjelicu

Smrt Boža Bjelice unijela je veliku pometnju među četnicima: počeli su da sumnjaju i u svoje najvjernije jatake. Zatvori su bili pretvoreni u mučionice, a kancelarije Udbe su bile pune špijuna. Udba je znala da im se četnici bez svojih jataka ne mogu suprotstaviti, te su na sve moguće načine pokušavali da spriječe saradnju stanovništva sa četnicima.

Poslije Božove smrti Šipčić je u svom skloništu imao vremena da razmišlja o velikoj nevolji koja je zadesila srpski narod. Često je govorio ostalima da će ovakvo kukavičko držanje jednog dijela Srba odvesti u propast cijeli srpski rod. Nekolika dana prije nego što su napustili zimsko sklonište, Šipčić reče svojim:

»Braćo, počinje proljeće! Ponovo ćemo biti po šumama i kanjonima i ponovo ćemo biti na nišanu komunista. Da bi opstali, mi se moramo povezati sa našim najvjernijim jatcima. Ovoga puta moramo biti mnogo oprezniji! A sad bih prešao na glavno: imamo jednu svetu dužnost! Mi moramo osvetiti našeg brata Boža, kojeg izdaše i mučki ubiše njegovi jataci. Izvršićemo osvetu na nekom javnom mjestu, tako da će im to biti pravo iznenađenje. Tako ćemo lakše moći pokazati srpskom narodu da u ovoj zemlji još uvijek ima kraljeve vojske koja je spremna da ga brani i da se ne predaju komunistima...«

Nekoliko dana poslije ovog razgovora Šipčić, Tasić, Jegdić i Ivanović su otišli u brdo iznad sela Domišići i posmatrali kuću ispred koje je poginuo Božo Bjelica.

»Braćo, noćas ću otići da zapalim svijeću na mjestu na kojem je Božo poginuo« - reče im Vlado ne skidajući dvogled sa očiju.

»Idemo svi zajedno!« - reče mu Ivanović, te se još isto veče spustiše u selo. Kuća je bila ispod samog brda, na maloj zaravni. Ivanović, Tasić i Jegdić su čuvali stražu, dok je Vlado zapalio svijeću i ostavio na pragu od kuće pismo upuceno Udbi. Potom su sjeli na padinu i posmatrali jedno vrijeme svijeću koja je svojim nemirnim plamenom obasjavala usnulu kuću. Izgledala je kao

nacrtana. Prije nego što su nastavili put, Šipčić uze jedan kamen i baci ga odozgo na krov kuće. Vidješe da je neko upalio lampu, ali niko ne izađe napolje. Već sledećeg dana počele su da kolaju priče o Šipčiću i njegovim četnicima. Narod je izmišljao, uljepšavao, sve kako je ko htio. Poslije nekoliko dana već je cijela istočna Bosna brujala o tome kako su četnici dolazili da zapale svijeću Božu Bjelici, te da ih Udba ponovo nije uspjela uhvatiti. Vrlo brzo je narod saznao i sadržinu pisma koje su četnici ostavili: »Žena koja je izdala Boža osuđena je na smrt!«

Od ovog trenutka je Stoja, žena koja je izdala Boža, danonoćno čuvana. Komunistima nije bilo mnogo stalo do njenog života, nego im je bila najbolji mamac za četnike.

U februaru 1952. godine načelnicima Udbe u Sarajevu, Višegradu, Goraždu, Čajniču, Rogatici, Uštipraču, Foči, Rudom i Pljevljima stiže naređenje od Aleksandra Rankovića da se što prije likvidira Vladimir Šipčić. U naređenju se kaže: »Smrću Vladimira Šipčića četnici će biti znatno oslabljeni, pa ćemo tako lakše očistiti ove naše prostore od gamadi koja pokušava da uništi našu zemlju, jednu od najvećih i najljepših tekovina komunizma!«

Udbini načelnici su se bojali da će se, osvetom četnika, srpski narod okuražiti, pa će im otkazati poslušnost i ponovo početi da im pružaju pomoć. U tom slučaju likvidacija Šipčića je pristo nemoguća.

Na Petrovdan 1952. godine narod iz okolnih sela je, uprkos zabranama komunista, dolazio u kolonama na vašar u Rudo. Na vašar je, u pratnji dva milicionera u civilu došla i Stoja. Narod se bijaše razmilio po ulicama starog Rudog, a bila je to i prilika da se sretnu stari prijatelji i da se nabave neophodne namirnice.

Jedan kapetan se gurao kroz masu, pokušavajući da priđe kolu iz kojeg su dopirali zvuči harmonike i pjesma razdragane omladine. Bogatije djevojke, već prispjele za udaju hvatale su se za kolovođu i izazivale momke zveketanjem dukata na bujnim grudima. Veselju nije bilo kraja: kad god bi muzika stala neki od momaka bi plaćao harmonikašu da nastavi sa svirkom. U kolo su

se hvatali i oženjeni ljudi i udate žene i kao po starom običaju bili su na kraju kola. Između dva muškarca koji bijahu na samom kraju, nalazila se i jedna žena u crnoj plisiranoj suknji i bijeloj bluzi, oko čije kragne bijaše zavezana šarena marama. Kapetan je sa žarom u očima posmatrao ovo razdraganu masu, te im se i on na kraju pridruži, pružajući ruku mladoj seljanki. Igrali su tako sve dok muzika nije prestala, a kada se kolo počelo osipati, njih dvoje su se još uvijek držali za ruke.

»Ja sam Mirko.« - reče kapetan gledajući je u oči.

»Ja sam Stoja.« - odgovori mu ona kao stidljivo.

»A imaš li društva?« - upita Mirko.

»Imam i nemam.« - reče mu Stoja smješkajući se.

»Znači kao i ja?!« - reče joj Mirko još uvijek je držeći za ruku.

»Jesi li odavde?« - nastavi on.

»Ne, ja sam iz Zaboroka ispod planine Čagljevine, ako znaš gdje je to...«

»Ne znam, ja nijesam odavde. Ja sam iz Crne Gore, od Šavnika, a ovde sam samo u prolazu.«

Dok su razgovarali, Mirko primijeti da ona dvojica koja bijahu do nje u kolu prislušuju razgovor. On onda namjerno poče glasnije da priča:

»Hajdemo na piće! Ako imaš ovdje nekog od rodbine ili prijatelja pozovi i njih. Volio bih da upoznam nekog odavde, pošto ću uskoro biti sa službom u Višegradu.«

»Tu sam sa dvojicom komšija, sa njima sam jutros došla... Hajde, upoznaću te sa njima!«

»Ja sam Mirko Tomić. - « reče kapetan pružajući ruku onoj dvojici.

»Druže Tomiću, ja sam Kadribašić, a ovo je moj drug Petković!« reče visočiji mladić.

»Bujrum momci na piće sa nama, da malo pokvasimo grlo. U društvu se slađe pije!« - reče kapetan smješkajući se.

Dok su išli prema kafani kapetan ih pusti da prođu ispred njega i tada vidje da ovi imaju pištolje ispod kaputa.

Kapetan Mirko plati jednu za drugom dvije ture pića, a Petković naruči treću. Poslije više od sat vremena provedenih u kafani, kapetan im je pričao kako je, dok je bio sa službom u Hrvatskoj i Sloveniji vojska imala muka da likvidira preostale ustaše i domobrane. Pod uticajem pića Kadribašić poče da priča kako im četnici zadaju puno jada, te da sa njima nikako ne mogu izići na kraj.

»Pogledajte Stoju! Vi ni u snu ne biste mogli pomisliti ko je ova žena i koliko nam je pomogla! Nijesmo mi njene komšije, nego je mi čuvamo, jer se nikada ne zna odakle četnici mogu udariti!«

Kapetana je navodno začudila priča Idriza Kadribašića, te upita:

»A ko si ti Stoju da te tako čuvaju?«

Ona još nije uspjela da odgovori, kad mu Petković reče:

»Pa to je žena koja nam je isporučila Boža Bjelicu i još jednog četnika!«

»Svaka čast!« reče kapetan grleći Stoju. »E kako bih volio da se pojave četnici, pa da im pokažem kakvom se vatrom grije Titova armija!« - reče kapetan tapšući se po futroli od pištolja.

»Hoćemo li malo da prošetamo?« - upita Stoja.

»Hoćemo vala, šetaćemo ako treba i do same noći!« - reče Mirko uzimajući je ispod ruke.

»Sokolovi moji, Stoja i ja ćemo malo da popričamo. Ne brinite za nju, kada je sa mnom niko joj ništa ne smije!« - reče kapetan.

Dok su šetali, Stoja ga je upitala da li mora da ide toga dana u Crnu Goru. On joj je odgovorio da je na odmoru, te da mu se ne žuri jer ga kući čeka samo stara majka.

»Ovdje u blizini je Zagrađe, moje rodno selo... Htjela bih da vidim majku, već odavno je nijesam vidjela. Mislila sam ako bi htio da me ispratiš... Možeš tamo i prenoćiti ako hoćeš... Ja ću sutra ujutru u Zaborak... Tamo su me moji udali protiv moje volje za nekog gluvog bogalja...«

»Ja bih rado, ali ne znam šta će reći ova dvojica...« - odgovori joj Mirko osvrćući se iza sebe tražeći ovu dvojicu u masi. Bili su na desetak metara od njih i razgovarali su sa nekim starijim čovjekom.

»Šta me briga šta će reći! Neka me malo ostave na miru! Ti im reci da ćeš me ti ispratiti do majke, a oni neka idu u Zaborak.«
Stoja krenu jednim uskim putem koji je vodio za Zagrađe, a kapetan ode da porazgovara sa onom dvojicom.

Ne bijaše prešla ni pedeset metara, kad se nađe oči u oči sa trojicom četnika koje je poznavala od ranije. Odmah je poznala Jegdića, Tasića i Ivanovića. Tamo u daljini su dvojica njenih pratioca razgovarali sa kapetanom Tomićem i nijesu nikako mogli čuti njene pozive u pomoć. Počela je da trči i vrišti: »Četnici! Četnici!«

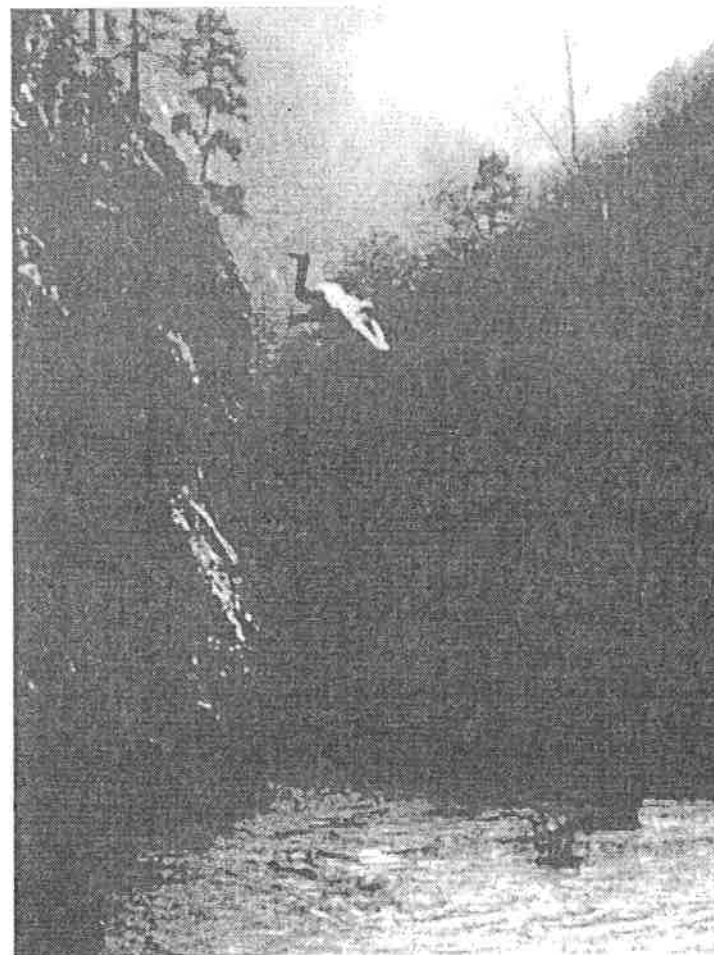
Kad oni najzad čuše njenu vrisku krenuše da izvade pištolje, ali je kapetan Tomić bio brži i već je držao uperen pištolj: »Ne mrdajte majku vam jebem zločinačku!« - reče kapetan ljutito.

Onaj stariji čovjek krenu da izvadi pištolj, ali ga kapetan tako jako udari svojim pištoljem po glavi, tako da ovaj istog trenutka pade kao pokošen. Drugoj dvojici bijaše uzeo pištolje i naredio im da legnu pored onesviješćenog kolege. Stoja je trčala prema kapetanu ne shvatajući šta se dešava. Bila je na petnaestak metara od kapetana, kad se prolomi pucanj. Napravila je još dva koraka i onda se sručila na prašnjavu cestu. Iza nje je stajao Tasić sa pištoljem u ruci, a malo dalje od njega stajahu Ivanović i Jegdić sa uperenim mašinkama. Vlado priđe Stojinom beživotnom tijelu i vidjevši veliku rupu na njenom potiljku reče Tasiću da je dobar strijelac i da je zaista pravo čudo gađati tako dobro sa tolike razdaljine. Kapetan se tada obrati narodu koji je uplašeno posmatrao ovaj prizor ne usuđujući se da priđe:

»Ja sam Vladimir Šipčić, a ova trojica su kao i ja kraljevi vojnici. Ova ovdje, koja leži mrtva izdala je najvećeg srpskog sina, Boža Bjelicu i zaslužila je da umre kao i svaki izdajnik. Narode moj, otvori oči i pogledaj kuda vas vodi krvoločni komunistički režim... Svaka kaplja krvi nekog od kraljevih vojnika biće osvećena. Za kralja i otadžbinu! Smrt komunizmu!«

Okrenu se i uputi se prema trojici četnika koji su ga čekali na putu koji je vodio iz Rudog uzvodno dolinom Lima.

Iste večeri je krenula milicija i vojska u pravcu Dobruna i kanjonom Lima. Međutim, njih četvorica su krenuli prema Crnoj Gori. Nakon dva dana oni su bili u jednoj pećini u kanjonu Tare, a u koju im je hranu donosio Stevan Dakić.

Vlado skače u Drinu

Spas u Drini

Jesen 1952. godine ostala je zapamćena u predjelima istočne Bosne po kišama koje su padale već danima i nabujaloj Drini koja je lako i brzo nosila izčupana stabla i balvane koje bijaše pokupila sa sada poplavljenih obala. Ta huka pomahnitale Drine zvučala je jezivo, kao da je neprestano nagovještavala nečiju smrt. Već dva dana se između života i smrti, između nabujale Drine i pobješnjelih Brozovih sluga nalazio ukliješten Vladimir Šipčić. Vjerovali su da im ovoga puta ne može umaći, jer je Drina nabujala i nosi sve pred sobom, a vojske i milicije ima toliko da im ni ptica ne može pobjeći.

»Ovoga puta ćemo ga uhvatiti!« - reče jedan oficir Udbe koji je upravljao ovom akcijom.

Šipčić se bio sakrio u jednoj pećini koja se nalazila iznad Drine. Put koji je vodio u pećinu bio je jako strm i opasan. Na prvih deset metara stijena je bila tako strma, da se samo iskusan i oprezan planinar mogao njome popeti. Uzaludno su njegovi progonitelji pokušavali da mu priđu; svaki put ih je sa tog puta odvrćao rafal iz njegove mašinke. Udbi i njenim ubicama se nije žurilo: izmoriće ga glađu i žeđu, pa će ga onda lako uhvatiti. Po njihovom mišljenju, bilo je to samo pitanje vremena.

Jedan dan poslije ovog mukotrpnog iščekivanja, negdje oko četiri sata poslije podne, Šipčić izide ispred pećine pokazujući da hoće da se preda. Iznad glave je držao mašinku za koju bijaše zavezao bijelu košulju u znak predaje. Na sebi je imao samo pantalone i potkošulju. Mirno je počeo da se spušta strmom stazom, a usta mu se razvukoše u neki poluosmjeh, tako da bi čovjek rekao da je krenuo u susret starim prijateljima, a ne ka svojim krvnicima. Došao je do krša koji se nalazio iznad rijeke. Tu je zastao, ispustio mašinku iz ruke i vinuo se kao orao kada hvata plijen u mutne valove pobješnjele Drine. Zaprepašteni, udbaši nijesu stigli na vrijeme da potegnu oružje. Brza rijeka ga je, u svom paklenom

zagrljaju, nosila daleko od njegovih progonitelja. Čula se silna paljba koja je povremeno nadjačavala hućanje rijeke.

Poslije nekoliko sata opsade pećine potjera je bila završena. Udba je bila ubijedena da je Šipčić našao smrt u mutnim valovima pobješnjele rijeke.

Kada se Šipčić našao u hladnoj vodi, prepustio se brzom matici. Nije znao koliko dugo je to trajalo; izronio je tek kada nije imao više vazduha. Sada je bio siguran, budući da ga je rijeka odnijela daleko od njegovih progonitelja. U jednom trenutku nešto ga je gurnulo prema dnu. Bilo je to veliko jelovo stablo za čije se grane uhvatio u posljednjem momentu. Držeci se za stablo, plovio je prema Međedoju. Mrak se bijaše spustio i Vlado, kojeg je hladna voda još uvijek nosila drhtao je od hladnoće kao prut. Kada je rijeka zanijela stablo prema obali, on je iskoristio priliku i dočepao se obale. Bio je iscrpljen, nije znao gdje se nalazi, te leže na vlažnu zemlju da malo predahne. Hladnoća ga natjera da ustane i nastavi put. Nalazio se na desnoj obali Drine; bos, polugo i gladan. Krenuo je da opipa pojas za koji je bio zađenuo pištolj: nije ga bilo, ispao je negdje u rijeci. Pošao je nasumice strmom stranom kanjona i poslije skoro sat vremena izišao je na jednu veliku livadu koja je bila okružena šumom. Produžio je dalje; oprezno je koračao, jer je znao da lako može naići na neku od mnogobrojnih zasjeda. Bilo je prilično mračno, a kiša nije prestajala da pada. Razmišljao je gdje se nalazi. Kroz gustu pomračinu razaznao je nekakav kotar u kome bijaše strpano sijeno, a negdje iz daljine čuo se lavež pasa. Krenuo je u pravcu iz kojeg je dopirao lavež, jer je znao da se tamo vjerovatno nalazi neko selo. Peo se uz neko brdo obraslo gustom šumom, osluškujući s vremena na vrijeme da nema koga u njegovoj blizini. Lavež pasa se čuo sve bolje i bolje. Kada je krenuo niz brdo ugleda jednu zgradu koja kao da je u tom trenutku izronila ispred njega. Oprezno je prilazio. Prvo je oprezno obišao, a onda je došao do vrata koja bijahu privezana konopcem za dovratnik da ih ne bi vjetar otvorio. Osluškiavao je jedno vrijeme pored vrata i pošto bijaše siguran da unutra nema nikoga skide konop i uđe.

Zapahnuo ga je miris sijena: nalazio se u jednoj velikoj, toploj štali.

»Hvala ti milostivi Bože. Ništa mi bolje za noćas ne treba!« - te stavi gužvu sijena između dovratnika i vrata, tako da se ona nijesu mogla otvoriti. Pošto je skinuo sa sebe mokre pantalone i potkošulju, zavukao se pod mirisno sijeno. Zaspao. Probudio se poslije nekoliko sati, pitajući se gdje je, neuzvjereno gledajući oko sebe. Stado, načuli uši i pošto se uvjeri da nikoga ne čuje zbacila sa sebe sijeno i navuče još uvijek vlažne pantalone i potkošulju. Uputi se ka vratima: kiša je prestala da pada i već uveliko bijaše svanulo. Vidio je ispred sebe brdašce obraslo šumom i koje mu se u prvi mah učini poznatim. Ispod brda bijaše stado brava, a malo dalje, u dolini, tri kuće. Sada je znao gdje se nalazi: bio je u muslimanskom zaseoku Alići, nedaleko od Trbošija. Sjeti se tada da se u Trbošijama nalazi stanica milicije, pa mu se pred očima ponovo odigra ona scena iz 1950. godine, kada su on i Božo Bjelica, obučeni u oficirske uniforme obavili smotru milicije. Sjeti se kako su tada u stanici zatekli šestoricu milicionera, dok ostali bijahu pošli u potjeru za četnicima. Tada su ih sve skinuli, zavezali i zatvorili u jednu prostoriju koja je bila pretvorena u zatvorsku ćeliju; uzeli su im tada oružje, municiju i hranu. Vlado se onda sjeti da su tada, u povratku, naišli na ovu kuću u kojoj su ih čekali Matović i dvojica Pavlovića. Kuća je pripadala nekom Ismetu Čustoviću, koji je prije rata doselio iz Gacka. Dolazio je Vlado tu i ranije. Matović i Čustović su se poznavali još od prije rata. Ismet je bio pošten čovjek; za vrijeme rata nije htio ni u jednu vojsku, pa je zato bio podvrgnut brojnim osudama. Matović je naredio četnicima da se korektno odnose prema seljacima iz ovog kraja. Pošto se prenuo iz dubokog razmišljanja, Vlado osmotri kako da najlakše i najsigurnije priđe kući. Magla je počela da se spušta i vrlo brzo će prekriti cijelu dolinu. On se vrati u stalu da bi razmislio šta mu je činiti. Do najbližeg skloništa su mu trebala tri sata hoda, a putovanje bez oružja, hrane i obuće bi bilo rizično i naporno. On ponovo iziđe ispred kuće: magla bijaše tako gusta, tako da skoro ništa nije

vidio ispred sebe. Odlučio je da krene prema kući. Brzo je stigao do nje. Zaobišao je i došao do druge, mnogo manje. Priđe vratima koja bijahu poluotvorena, oslušnu i pošto nije čuo nikoga uđe u kuću. Pošto je bila bez prozora, ova kuća je po svoj prilici služila kao ostava i mljekara. Zapahnuo ga je neodoljivi miris hrane koji je dolazio iz fijaker šporeta. Otvori rernu iz koje zamirisa pita. Na okrugloj siniji, blizu polica sa mlijekom, nađe veliki okrugli hljeb, još uvijek vruć. Pored hljeba se nalazio veliki nož kome se obradovao više nego hljebu. Nastavi da razgleda prostoriju: iza šporeta, u jednom ćosku sećija za jednu osobu. Zavuče ruku ispod nje u nadi da će možda naći nešto od oružja. Ne bijaše ničega. Na čiviluku iza vrata visila je odjeća. Našao je jednu staru kabanicu koja mu bijaše taman. Nađe i nekakav vuneni džemper koji odmah obuče. Od obuće nije ništa našao. On onda otkinu komad hljeba na koji stavi mladog skorupa sa jedne razljevene kalice. Sjeo je na sećiju blizu šporeta i počeo da jede. Mače koje je do tada spavalo na drvima ispod šporeta dođe kod njegovih nogu i počeo da mjaučeo. Vlado ga stavi na krilo i dade mu nekoliko komadića hljeba. Začuše se odjednom nečiji koraci; Vlado ispusti mače iz ruku i sakri se iza vrata sa nožem u ruci. U kuću uđe žena srednjih godina, u dimijama, pogleda pitu, naloži vatru i ode preko vrata.

»Fatima, o Fatima, izlazi iz kuće Alah ti sudio! Vidi će su ti bravi! Ako ih pogubiš baba će te ubiti kad dođe!«

Znao je da domaćin nije kod kuće. Stavi nož za pas i htjede da iziđe, kad se ponovo začuše koraci. On ustuknu, opet se sakri iza vrata i izvadi nož.

»Zehra, dođi da mi pomogneš da skinem brašno sa konja. Pridrži ovu stranu. Pazi da se vreća ne skvasi!« - reče neki muški glas ženi. Po svoj prilici bio je to domaćin.

Vrata se otvoriše i u kuću uđe čovjek koji nosaše na ramenu jednu vreću. Spusti je nedaleko od šporeta i ponovo iziđe vani.

»Odvedi konja u štalu, ali mu ne skidaj samar jer je umoran!«

Pošto ponovo uđe u kuću Vlado mu priđe sa leđa i stavi mu nož pod grkljan.

»Ne mrdaj ako ti je život mio!«
»Samo da spustim vreću, teška je...« izgovori ovaj jedva.
»Jesi li ti Čustović?« - upita ga Vladimir.
»Jesam, ja sam Čustović...« - odgovori mu ovaj.
Vlado mu skide nož sa grkljana i reče:
»Ne boj se Ismete! Ja sam Vlado Šipčić. Mi se već poznajemo!«
»A ma odakle ti Šipčiću? Zar si još živ?«
»Što jesam li živ?« - upita Vlado kroz smijeh.
»Jutros sam išao po brašno u Trbosije, pa se tamo priča kako su te juče ubili negdje kod Drine, nedaleko od Uštiprače.
»Kao što vidiš nijesu uspjeli, moj dobri Ismete. Pobjegao sam im kao po dobrom starom običaju. Nego, htio sam te nešto zamoliti: znam da imaš pušku jer vas je Udba prošle godine sve naoružala, pa sam mislio ako bi mogao pitati ženu da ti je donese kad se vrati iz štale...«
»Hoću vala Šipčiću, meni i onako ne treba!«
»Oprosti što te onako prepadoh kad si ušao, ali nijesam bio siguran da si to ti. Oprosti mi, molim te!«
Ponovo se začuše koraci ispred kuće.
»Zehra, jesi li to ti?«
»Jesam bolan, a ko bi drugi mogao biti?«
Ona uđe, ali ne viđe Vlada koji se brzo sakri iza vrata, dok je Ismet stajao kao skamenjen na sred prostorije.
»Šta tu još radiš?«
»Ne pitaj mnogo, nego mi donesi pušku, eno je ispod mindera.«
»Jesi li ti bolan poludio?! Šta će ti sad puška?!« - upita ga žena začuđeno.
»Nemoj ti ništa da brineš! Samo je ti donesi, a ostalo je moja briga!« - reče Ismet iznerviran ovakvim njenim pitanjima.
Čim je unijela pušku u kuću, Vlado skoči i uze joj je iz ruku. Zehra je gledala prestravljeno ovog neznanca, a onda pogleda u muža, kao da od njega traži neko objašnjenje.
»Ne boj se Zehra, ovo je jedan moj stari poznanik.« - reče joj Ismet.

»Da nemate možda kakve čarape i opanke? Platiću vam to jednog dana, ako Bog da!«
»Imamo moj Šipčiću imamo. Zehra, donesi mu čarape i opanke!« reče Ismet sjedajući na jednu vreću i nudeći Vlada duvanom.
Zehra se poslije nekoliko minuta vrati sa gumenim opancima i čarapama.
»U kući iza vrata ima jedna torbica sa municijom, pa mi je donesi!« - reče joj Ismet.
Pita u šporetu poče da dimi. Vlado krajem kabanice uhvati tepsiju i stavi je na siniju.
»Šteta bi bila da izgori!« - reče Vlado gutajući očima vrelu pitu.
Na vratima je stajala Zehra sa torbicom u rukama. Vlado poče da se obuva i da im priča šta se desilo i kako je dospio u njihovu kuću.
»Pa ti si bolan gladan! Hajde navali na pitu, a ima i mlijeka ako hoćeš!« - reče Zehra dobrodušno.
»Ne mogu, treba da krenem. A i onako sam vam već pojeo veliki komad hljeba sa kajmakom, pa...«
»A ma neka si, neka ti je sa Alahom!« - reče mu Ismet prekidajući ga u pola rečenice.
»Nego, reci ti meni Šipčiću kako mi je Milan? Nije mi odavno dolazio, pa se sve pitam šta je sa njim.«
»Dobro je. Možda je i bolje da ne dolazi. Gadna su vremena, pa da ga neko, ne daj Bože, vidi kod tebe, ti bi otišao na robiju« - reče mu Vlado nervozno pušeći.
Zehra bijaše zamotala u neku krpu dobar komad pite, pola hljeba i teglu kajmaka. Vlado stavi zavežljaj hrane u torbicu sa municijom i na rastanku reče Ismetu:
»Pođi malo kasnije u Trbošije i reci da sam ti uzeo pušku, da te ne bi poslije teretili!« - reče Vlado prijateljski se rukujući sa njim.
»Idi ti svojim putem, a ja tamo mogu otići i predveče. Reći ću im da vas je bilo puno, te da vam se nikako nijesam mogao suprotstaviti. Uzmi ovu kutiju duvana da imaš dok ne stigneš kod tvojih. Puno mi pozdravi Milana i reci mu da mu nijesam

zaboravio kada me spasio 1941. godine da me goraždanski četnici ne ubiju.«

»Vratiću vam za ovo dobro koje mi učiniste!« - reče Vladimir i izgubi se negdje u gustoj magli.

U proljeće, sledeće godine našao je Ismet Čustović jednog jutra kovertu sa novcem zakačenu na vratima, a na kojoj je pisalo:

»Neka vam Bog pomogne baš kao ste vi meni pomogli!«

Šipčić u klopci

Blizu Čajniča, na putu za Goražde nalazi se selo Gluščići. Kao i u ostalim srpskim selima i ovdje su partizani i ustaše ostavili krvave tragove. U Gluščićima su četnici imali puno svojih jataka. Jedan od njihovih najvjernijih jataka bila je jedna udovica čijeg muža su partizani ubili poslije rata. Živjela je zajedno sa jedincem sinom u kući koja se nalazila na jednoj strmoj strani na početku sela. Kuća ove nesretne žene stalno je bila pod prismotrom Udbe, budući da su sumnjali da saraduje sa Božom Bjelicom i Vladom Šipčićem. Poslije Bjeličine pogibije Šipčić je preuzeo brigu o njoj i njenom sinu. Dječak nije ništa znao o njenoj saradnji sa četnicima; iako je Šipčić često dolazio kod njih, dječak nije imao prilike da ga vidi. Sa njegovom majkom Vlado se tajno sastajao, najčešće u štali koja se nalazila iznad kuće, a sve sa ciljem da dječaka ne izlože bilo kakvoj opasnosti. U martu 1953. godine Šipčić se iz svoga skloništa uputio u Gluščiće, sa namjerom da dobije sve potrebne informacije.

Mrak je već bio pao kada je došao blizu njene kuće. Provirio je kroz prozor i vidio ženu kako česlja vunu pod slabom svjetlošću petrolejke. Pošto se uvjerio da je ona sama, on pokuca na vrata i ne čekajući odgovor uđe unutra. Kada ga je vidjela stala je kao skamenjena. Vlado ugasi lampu. Ona mu tada bojažljivo reče:

»Bježi kukavče crni, štala je puna milicije...«

Vlado odmah krenu preko vrata, ali je već bilo kasno. Kuća je bila opkoljena. Vlado zalupi vrata za sobom.

»Otkud ovolika gamad ovdje?« - upita on ženu.

»Čekaju te još od sredine februara.« - odgovori mu ona kroz plač.

»Molila sam Boga da ne dođeš i tražila sam nekoga da ti poruči da ovamo ne dolaziš! Kuku meni, ubiće te noćas ovi krvnici!«

»Ne boj se ti za mene, nego ti meni reci gdje ti je sin?«

»Jesenas je otišao u vojsku...«

Spolja se začu nečiji glas:

»Šipčiću, odmah se predaj! Ovoga puta nam ne možeš pobjeći!«

Vlado pogleda kroz prozor i vide da je kuća potpuno opkoljena.

Opet se začu onaj isti glas:

»Mogli smo te ubiti da smo htjeli! Trebaš nam živ, zato ti je bolje da odmah iziđeš! Sudiće ti se pred narodom...Bolje ti je i da provedeš nekoliko godina na robiji nego da te ubijemo!«

»Pređaću se, ali pod uslovom da sačekate da nešto pojedem. Nijesam jeo već tri dana!«

»Brzo, pomoz mi!« - reče Vlado ženi dajući joj vreću sa vunom. Dvije ostale vreće vune je prebacio u jednu i dobro zavezana i zbijena bijaše velika i okrugla.

»Čučni u ćošak iza vrata« - reče on ženi koja ga poslušala bez pogovora.

On otvori tada prozor, baci dvije bombe i samo nakon nekoliko trenutaka izbaci i vreću sa vunom koja se kotrljala niz stranu. Spolja se začuše jauci, a potom i nečiji glas:

»Pobježe nam zlikovac!«

Čuo je kako su se ovi razbježali, vjerujući da se skotrljao ispod kuće u trenutku eksplozije. Svi su krenuli u tom pravcu, nadajući se da će ga ovoga puta sigurno uhvatiti. Vlado je iskoristio ovu pometnju i iskočio je kroz prozor koji je vodio sa druge strane kuće. U daljini se čula paljba i povici pobješnjelih udbaša. Vlado brzo pretrča u štalu koja sada bijaše prazna. U jednom ćosku stale bijaše jedna gomila sijena u koju se brzo zavuču. Poslije nekoliko trenutaka paljba je prestala i on začu glasove svojih progonitelja ispred kuće. Neko je ljutito govorio:

»Opet nam je pobjegao! Trebaju nam nosila da prebacimo ranjene! Vas trojica idite trkom za Čajniče po kamion. Neka vas nekoliko ostane ovdje do ujutru, a ja idem sa ranjenicima i ostalima za Čajniče. Naći ćemo se sutra u Kovaču, na staroj koti. Dovešću pojačanje!«

Vlado je prepoznao glas onoga koji je pregovarao sa njim. Kada se sve umirilo, Vlado se namjesti udobno u sjenu i zaspao. Još nije bilo svanulo kad on začu glasove svojih progonitelja. Prošli su pored štale i uputili se prema brdu u potrazi za njim. Malo kasnije Vlado začu škripu vrata na magazini. Čuo je kako žena tjera kravu da iziđe. Provirio je kroz jednu šupljinu na vratima i vidio kako žena ukucava kamenom pripon kravi. Pošto je krenula prema kući, Vlado odškrinu vrata i zovnu je da dođe. Ona preblijede kao krpa i reče mu:

»Vlado, jesi li poludio?!« - reče ona šapatom.

»Nijesam još, ne boj se! Reci ti meni ima li još vojske i milicije u selu?«

»Koliko ja znam nema. Bili su samo oko moje kuće i u štali« - reče mu žena plačnim glasom. »Odoh da ti donesem nešto da pojedeš, pa ću ti onda sve ispričati!«

Ona se brzo vratila noseći u jednoj kanti hljeba i malo kajmaka. Tada sjede na prag štale da bi mogla osmatrati teren i tada počeo da mu priča:

»Jesenas, kad mi je Danilo otišao u vojsku, poslije tri dana dođe milicija kod mene. Odvedoše me prvo u zatvor u Gorazde i tu ostah petnaest dana. Neko im je rekao da sarađujem sa četnicima...Tu su me mučili i pošto im nijesam ništa htjela priznati, prebaciše me u Višegrad. E, kakve su me muke tamo snašle to ti ne mogu opisati. Jednom su mi zavezali ruke na leđa i onda me podigli na neku gredu i tako me držali dva dana. Padala sam u nesvjest od bolova. Obje ruke su mi bile iščašene. Nijesu prestajali da me tuku. Pošto su me odvezali poslije dva dana, bila sam crna kao ugarak. Narednih petnaest dana sam mokrila krv. Ni tada im nijesam ništa priznala! Poslije mjesec dana me odvedoše u jednu kancelariju. Tu me dočeka neki čovjek...u životu ne

vidjeh takvu grdosiju. Čim je progovorio shvatila sam da je balija. One što su me doveli odmah je istjerao iz kancelarije, a meni reče: »Sjedi popišuljo četnička!« Nijesam ga nikada ranije vidjela. On je nešto pisao skoro sat vremena i nije uopšte obraćao pažnju na mene. Odjednom skoči sa stolice, obiđe oko stola i prijeteći prstom mi reče:

»Kurvo četnička, jebem ti majčurinu koja rodi i tebe i tvoje četnike. Ne znaš ti još sa kim imaš posla! Nijesam ja kao ostali... Ja mogu da radim šta hoću! Sad te mogu zaklati ako mi je volja! Klao sam ja i derao četnike! Ako mi ne ispričaš sve što znaš o četnicima, večeras će te prvo silovati moji vojnici, pa ako i tada ne priznaš, onda ću ti na tvoje oči zaklati sina! Prvo ću mu iskopati oba oka i to polako da se što više muči. Poslije toga ću početi polako da ga koljem; zvaće te da mu pomogneš, ali će tada biti kasno.«

Onda skoči kao manit, uhvati me rukom za vrat i podiže me. Tada mi prinese glavu nekim vratima i reče:

»Vidiš četnikušo da se ne šalim! Naredio sam da mi ga dovedu iz Tuzle!« Kroz rupu na vratima vidjela sam moga Danila kako sjedi između dvojice koji su me mučili. Šta sam mogla drugo da uradim? Rekla sam im da ste dolazili ti i Božo Bjelica, dok je bio živ i da te od tada nijesam više gledala. Ostala sam tri mjeseca u zatvoru. Proljetos dođe kod mene petnaest milicionera i rekoše mi da će postaviti stražu svuda oko kuće jer se nadaju da ćeš doći. Eto, sada sve znaš moj Vlado...Oprosti mi, ali morala sam da spasim ono dijete, on mi je sve što imam!«

»Nemam ja tebi šta da opraštam, nego ti meni oprosti što sam te doveo u neprilike! Neću više dolaziti...Pokušaću da ti pomognem ako ikako budem mogao...Ostaću ovdje dok ne padne mrak i onda idem za Srbiju.«

Vlado nikada više nije dolazio kod nje, ali joj je, kad god bi mu se pružila prilika, poslao po svojim najvjernijim ljudima malo novca.

Šipčić i Jegdić na putu u Ostrelj

Početak ljeta 1954. godine Vladimir Šipčić i Blaško Jegdić napuštaju okolinu Višegrada, jer su trebali da se prebace u Bjelopoljski srez, tačnije u selo Ostrelj kod Vladovog jataka Miladina Nišavića.

Putovali su oprezno jer su šume bile pune vojske i milicije. Stigavši u okolinu Pljevalja, bijaše im ponestalo hrane. Vlado predloži Jegdiću da se spuste iz šume u selo i da od nekoga kupe namirnica dok ne stignu u Ostrelj. Ispod guste šume Jelovice prostiralo se dosta veliko selo Maoče sa prilično udaljenim kućama jedne od druge. Prije nego odlučiše da krenu kući koja im bijaše najbliža, iskusni opasnosti osmatrali su je nekoliko sata da se uvjere da slučajno nema milicije. Pošto su se uvjerali da su oko zgrada samo civili, izašli su iz šume dosta oprezno. Sunce tek bijaše zašlo kad njih dvojica stigoše do dosta velike kuće na sprat, ispred koje pet ljudi sjedijahu na nekim trupinama. Vlado im nazva dobro večer, našta mu samo jedan odgovori, dok su ih ostali gledali sumnjivo, vidjevši im oružje o ramenima. Jedan od njih, otprilike četrdestih godina, pravi gorostas ustade sa trupine i priđe im.

»Ko ste vi?« upita dosta nabusito.

»Nije važno ko smo i odakle smo.« - odgovori mu Vlado sa osmijehom. »Samo smo na prolaz kroz vaše selo, potrebno nam je nešto hrane prijatelju pa bi vas zamolili ako imate da nam učinite uslugu, platit' ćemo vam koliko hoćete.« Gorostas mu se približi i grubo reče:

»Nije moja kuća prodavnica, nego mi prvo recite ko ste vas dvojica?«

»Pa kad hoćeš da znaš, reći ću vam. Ja sam Vlado Šipčić a moj saputnik je Blaško Jegdić.« Još Vlado ne bijaše izgovorio Jegdićevo ime kad ga ovaj ščepa preko ruke oko pasa. Ostala četvorica poskakaše, dvojica na Vlada a druga dvojica na Blaška.

Počeo neravnopravno rvanje, borba za život. Pet komunista protiv dva kraljeva vojnika.

»Četnici!« - vrištao je gorostas iz svega glasa. U jednom momentu iz kuće je istrčao momak sa pištoljom, nišaneci čas Vlada čas Blaška koji su bili u paklenom zagrljaju krvoločnih komunista. »Gađaj Šipčića ne možemo mu ništa nas trojica!« - vikao je Vukojica. Čuo se rafal automatskog pištolja, koji je momak ispraznio u pravcu gdje se Vlado rvaao sa trojicom. Vukojica Peruničić je pao mrtav, jer meci namijenjeni Šipčiću smrtno su ga pogodili. Jegdića su druga dvojica bili oborili na zemlju i počeli da vuku prema jednoj trupini da mu glavu odsjeku sjekirom.

»U pomoć Vlado!« - vrištao je Blaško. Vlado vidjevši strašnu uru pred očima, baci kao perku sa sebe onu dvojicu, a onda osu rafal iz mašinke u nebo.

Komunisti su se razbježali s glavom bez obzira, svaki na svoju stranu, Vlado i Blaško su ih mogli tada sve pobiti. Ostavili su ih žive, da bi ti isti gadovi u saradnji sa Udbom opisali događaj sasvim drugačije. Vukojica Peruničić je za vrijeme rata, a i poslije pobio ogromni broj nevinog življa po zadatku komunista. Već sutradan, uzaludno stiže veliki broj vojske i milicije u potrazi za Šipčićem i Jegdićem. Njih dvojica su već bili stigli u Ostrelj, gde je Vlado imao jednu pećinu u žutom kršu u gustoj šumi zvanj Ramčevina.

U Stragačima

Krajem novembra 1954. godine, grupa od sedam četnika pod komandom Vladimira Šipčića nalazi se u skloništu na desnoj obali Drine, u blizini Višegrada. Sklonište bijaše opremljeno svim potrebnim stvarima, jedino im je nedostajao petrolej za lampu. Sklonište je bilo prilično veliko, a budući da se nalazilo u stijenama i prilično sigurno. Fijaker šporet se nalazio nasred pećine jer se tu nalazio izvod za sulundar. Blizu šporeta se nalazio veliki sto od grube daske oko kojega bijahu postavljene klupe. Od dasaka su skleпали krevete na kojima su bile slamarice

prekrivene ponjavama. U jednom dijelu pećine nalazila su se drva za loženje i namirnice, a blizu samog ulaza nalazio se otvor kroz koji se slivala voda u jednu jamu. Ulaz u pećinu, koji je bio prilično veliki, smanjili su tako što su ga zazidali kamenom i na njega postavili drvena vrata. Ispred pećine nalazila se velika stijena oko koje bijahu dva stoljetna bora, tako da se ulaz nije mogao vidjeti. Put koji je vodio u pećinu bio je jako strm, tako da joj se nije moglo lako prići. Ovim putem su išli samo kada bi ih nužda na to natjerala. Bijahu napravili neku vrstu mornarskih stepenica, uz pomoć kojih su se spustali iz skloništa, a koje bi onaj koji ostaje u njemu vraćao nazad. U slučaju da svi moraju napustiti sklonište, posljednji bi se spustio strmom stazom. Pećinu je sasvim slučajno otkrio Šipčić u julu 1948. godine kada je tuda prolazio sa Milanom Matovićem. Ležeći u visokoj travi prošaranom raznobojnim cvijećem primjetiše da svuda oko njih ima puno pčela što navede Vlada na zaključak da se negdje u blizini nalazi pčelinjak:

»Milane, mislim da negdje u blizini postoji pčelinjak! Bilo bi dobro naći malo meda...«

»Bilo bi dobro, nego kako ga naći?« - upita Milan.

»Lako ga je naći! Nalazio sam ga ja i po Durmitoru, pa kako ga onda ne bih našao ovdje. Gledaj!« - reče mu Vlado držeći pčelu za krila i vadeći iz džepa duvansku kutiju i istrese iz nje duvan.

»Daj mi malčice papira za motanje...«

Kad mu ovaj dade papirić, Vlado ga liznu i zalijepi ga pčeli ispod krila. Onda je ubaci u kutiju i držaše je tako nekoliko sekundi.

»Drži sad kutiju i otvorićeš je kada ti kažem.« - reče mu Vlado vadeći dvogled iz ruksaka.

»Sad!« - reče mu Vlado koji je dvogedom posmatrao kako pčela leti prema stijenama. Bijeli papirić se dobro vidio, i na nekih pedeset metara od njih pčela se izgubi između dva bora koja su se nalazila oko stijene.

»Odletjela je negdje prema borovima.« - reče Vlado pružajući Milanu dvogled.

»Ti posmatraj, a ja odoh da se popnem, sigurno je pčelinjak negdje gore!«

»Kuda ćeš, Vlado? Pa gore se ne može ni divokoza ispeti, a kamoli ti! Slomićeš vrat!«

»Ništa ti ne brini za moj vrat!« - reče mu Vlado udaljavajući se.

Milan ga vidje poslije desetak minuta kako mu maše sa strme stijene koja se nalazila između dva bora. Onda odjednom nestade, pa se opet pojavi davajući Milanu znak da dođe. Ovaj mu odmahnu rukom, a Vlado je i dalje navaljivao pokazivajući mu kuda da se popne. Milan je jedva uspio da se popne.

»Ne samo da ima meda za godinu dana, nego ima i velika pećina, kao stvorena za nas! Veliki je Bog sa nama!« - reče Vlado sav ozaren.

Već poslije nekoliko dana počeli su sređivanjem pećine. Radili su uglavnom po noći, jer su se tako mogli slobodno kretati. Posao je bio jako težak, ali su poslije tri mjeseca uspjeli da pretvore pećinu u jedno od najboljih skloništa u kojem su trebali da provedu narednu zimu.

»Gdje ćemo naći petrolej?« - upita Vojin Pavlović.

»Ja znam!« - reče Boro Tasić českajući se iza uva. »Otići ćemo u Stragače, kod jednog Mićovića, zlikovca i pljačkaša. Obogatio se na račun četničkih porodica...Komunisti su mu dali odriješene ruke, pa radi šta mu je volja. Pričao mi je pokojni brat Stanimir da je ovaj za vrijeme rata ubijao i pljačkao, a čak je ubio i neke svoje rođake. Prije rata je bio najamnik u selu, a sada je jedan od najbogatijih ljudi u tom kraju. pričaju da je silovao puno djevojaka iz četničkih porodica, pa čak i svoje dvije sinovice koje su u to vrijeme imale jedanaest i dvanaest godina, a kojima je za vrijeme rata ubio oca. Starija se objesila istog dana, a mlađa je poludjela pa je djeca u selu gađaju kamenjem i balegema i govore joj:

»Tako ti i treba četnikušo!«

Šipčić se bijaše nalaktio i slušao njihov razgovor. Poslije nekoliko trenutka skoči kao oparen, skinu šajkaču sa glave i ljutito viknu:

»Pa kad ste znali šta je radio, što ga ne ubiste, rđe jedne?«

»Htjeli smo mi još davno da ga sredimo, ali je oko njegove kuće uvijek bilo puno vojske i milicije. Jednom smo se čak i sreli sa njima na samom izlazu iz Čagljevine. Bilo je to onda kada je Božo ubio ona njihova dva oficira, a kada je mene zakačio metak.« - pravdao se Tasić pokazujući ožiljak ispod desnog uva. Vlado pogleda na sat pa im reče:

»Idemo! Moram ja da vidim tog krvnika srpske sirotinje. Samo da ga se dokopam, pa će on dobiti šta zaslužuje!« - reče Vlado kipteći od bijesa.

Naredio im je da uzmu ruksake i da stave petokrake na kape. Pejović i Jegdić ostaše u skloništu, a njih se petorica uputiše ka Stragacima. Bilo je hladno, a gusti sivi oblaci bijahu prekrili cijelo nebo iznad kanjona rijeke Drine koja bijaše nabujala i od čije je huke odzvanjao kanjon. Išli su jedan iza drugoga na rastojanju od petnaestak metara sa ciljem da ako naiđu na zasjedu svi ne izginu. Pribjegavajući istoj taktici četnici su nekoliko puta uspjeli da izbjegnju masakr. Na sebi su imali dugačke zelene kabanice, a ispod njih sakriveno oružje. Poslije nekoliko sati hoda dođoše do Stragaca. Vjetar je jeko duvao, a već je i snijeg počeo da provijava. Pošto se sakupiše na ulazu u selo Vlado upita:

»Taso, gdje mu je kuća?«

»Ne znam, ali ćemo pitati nekoga.«

Bijahu blizu neke male trošne kuće ispred koje je žena u crnini cijepala drva. Posmatrali su kuću i okolinu jedno vrijeme, pa im Vlado onda reče:

»Oдох ja do one kuće, pa ako sve bude kako treba daću vam znak da dođete.«

Žena bijaše završila sa cijepanjem, te uze sjekiru i drva i uđe u kuću. Oprezno je prilazio oronuloj kući koja je izgledala tako tužno da Vlada nešto steže u srcu. Stade ispred vrata i oslušnu nekoliko trenutka, pa pošto nije čuo nikakve glasove, dade ostalima znak da priđu. Vlado pokuca lijevom rukom dok je u desnoj držao ispod kabanice mašinku spremnu za dejstvo. Vrata na kući se otvoriše: pojavi se ona ista starica koja je samo nekoliko trenutka ranije cijepala drva ispred kuće.

»Dobro večer strina!« - reče Vlado.

»Dobro večer...« - uzvratila starica zamuckujući.

Sa strahom u očima je posmatrala ovu petoricu koji nepomično stajahu ispred nje. Vladu bi žao ove jadnice, te da bi je malo ohrabrio stavi joj ruku na rame, i osjetivši da drhti blago joj reče:

»Nemoj da se bojiš, samo smo htjeli nešto da te pitamo. Možemo li ući na kratko?«

Ona se izmače i propusti ih da prođu. Kuća se sastojala od jedne male prostorije bez patosa i plafona, a kroz rupe na krovu naziralo se nebo. Na sred prostorije nalazio se šporet, a malo dalje jedna sećija i mala, okrugla sinija. Naspram vrata se nalazio jedan mali prozor na kojem umjesto stakla bijaše razapeta kozja koža. Sve je odisalo siromaštinom i ova trošna kuća više je ličila na jazbinu, nego na mjesto u kojem čovjek može da živi.

Žena ih sve bojazljivo osmotri, pa priđe šporetu i ubaci jednu široku bukovu cjepanicu. Svi su je ćutke posmatrali, dok ona u jednom trenutku ne reče:

»Šta hoćete od mene? Ja više nemam ništa! Sve ste mi živo iz kuće odnijeli! Ostavili ste me da krepavam od gladi i to vam nije dovoljno! Možete me ubiti ako hoćete, jer je taj bijedni život sve što imam...liše mi onoga djeteta koje je u svijetu...Što me ne ubiste kad sam bila u višegradskom zatvoru kao mnoge druge, nego ste me ostavili da se ovako mučim?«

Tasić je uhvati za obje ruke i reče:

»Ne boj se majko, nijesmo mi pogani komunisti! Mi smo četnici i samo smo u prolazu. Ono tamo je Vlado Šipčić, naš vođa, a ja sam Boro Tasić.«

Žena je začuđeno gledala Šipčića koji je ljutito gužvao šajkaču i sa suzama u očima vikao:

»Majku im njihovu zlikovačku! Dokle će mučiti ovaj nas nesretni narod?«

»Majko, reci nam gdje je kuća Ratomira Mićovića?« - upitao je Tasić.

Na ovo pitanje ona se trgnu i skrenu pogled u stranu. Bojala se starica; znala je da su komunistički zlikovci spremni na sve podlosti.

»Ne boj se strina, naši smo! Stavili smo petokrake da bi bili sigurniji. Tražimo kuću Ratomira Mićovića. Vele da čini svakakva zla od srpskog naroda, a mi to ne smijemo da dozvolimo!«

»To vam je prva kuća odavde, nema ni trista metra. Vidjećete jednu veliku nedovršenu kuću i odmah pored nje jednu staru u kojoj živi Ratomir« - reče starica ohrabrena Vladovim riječima.

»Reci nam sve što znaš o njemu.« - reče joj Tasić.

»Znam od njega jade i nevolju, eto to znam!« - te sjede na sećiju, huknu i nastavi da priča: »Čovjeka mi ubiše partizani, Sandžaklije, i to po Ratomirovom naređenju, a on nam je bližnji rođak... Poslije toga je silovao one dvije jadne djevojčice... Starija se objesila još istog dana...«

»A gdje je mlađa?« - upita Tasić.

»Ne znam tačno. Došla joj je tetka iz Srbije čim je saznala šta se desilo i povela je sa sobom. Po selu se priča da je u ludnici u Kovinu...« - i ne mogavši više izdržati starica zaplaka i prekri rukama lice.

»A gdje joj je majka?« - upita neko.

»Nju su jadnicu prebili u zatvoru. Bile smo u istoj ćeliji... I mene su tukli, ali nju su znali i po tri puta za noć voditi. Bila je sva crna i natečena od batina, a dan prije nego je umrla mi je rekla i da su je silovali. Samo kad se sjetim kakva je bila to poslednje jutro...«

»Reci mi strina kako se zoveš i imaš li koga od familije?« - upita je Vlado.

»Ja sam Milijana Mićović i imam jednog sina. Otjerala sam ga u Srbiju, što dalje od ovih krvnika. Radi u Smederevu, u željezari... Prihvatio ga je neki naš rođak.«

»Ima li milicije u selu?«

»Mislim da nema. Znam da su petorica noćili kod onog gada i da su jutros otišli sa njegovo dvoje djece prema gradu. Sigurno su ih povelili kod Ratomirove tazbine u Višegrad.«

Iziđoše iz Milijanine kuće i Tasić joj reče da ne pali lampu, a ona mu, začuđeno ga gledajući, reče:

»A kako da je upalim kad nemam gasa?!«

Prvo su naišli na novu, nedovršenu kuću baš kako im je rekla Milijana, a onda ugledaše i staru kuću u kojoj je gorela lampa. Vlado naredi Tasiću i Ivanoviću da ostanu ispred kuće i čuvaju stražu, a on se zajedno sa Vojinom i Radovanom uputi prema vratima. Ova dvojica stadoše sa strane, a on pokuca. Pošto niko nije otvorio vrata, Vlado pritisnu kvaku i uđe u kuću:

»Dobro večer!« - nazva Vlado ženi koja bijaše zauzeta spremanjem večere.

Ona streknu i kašika joj ispade iz ruke:

»Vala družer, ti mene noćas prestravi!«

»Ja sam kucao, ali mi niko ne otvori, pa ja sam uđoh. Nema čega da se bojiš, naši smo.«

Za velikim stolom pod svjetlošću petrolejke sjedio je čovjek četrdesetih godina sa titovkom na glavi i čitao novine. Na zidu, iznad njegove glave visi Titova slika, a na stolu stoji flaša rakije i do pola ispijena čaša. Čovjek ih mirno pogleda, smota raširene novine i krenu im u susret.

»Zdravo drugovi!« - reče pružajući im ruku. »Kojim mi dobrom dolazite?«

Vlado tada poče da se izvinjava i objasni mu kako su ih poslali drugovi iz Višegrada da prenoće kod njega, te nastavi:

»Juče smo došli iz Sarajeva po specijalnom zadatku. Naređenje iz Beograda. Rekoše nam da vam djeca nijesu tu, tako da će biti mjesta...«

»Dobro mi došli! Za vas uvijek ima kod mene mjesta!« - reče Ratomir sav ozaren.

Njih trojica skidoše kabanice i okačiše ih na čiviluk pored vrata. Vlado i Vojin zakočiše mašinke i staviše ih preko kabanica, a Radovan svoju prisloni uz zid kako bi mu bila na dohvat ruke. Vlado sjede na stolicu na kojoj je sjedio malo prije domaćin, a sa njegove desne strane sjede Radovan, a Vojin naspram njega. Domaćin im donese po rakiju:

»'Ajde popijte da se malo ugrijete!«

»Dobra rakija!« - reče Radovan otpivši jedan gutljaj.

»To ja pečem za sebe, a volim i da imam da počastim drage goste. Ispekao sam dosta rakije ove godine...« - hvalio se Mićović.

»Reci nam Ratomire, vraćaju li četnici u vaše selo?« - upita Vlado stavljajući kutiju sa duvanom ispred sebe.

»Nijesu odavno dolazili, a i ne smiju oni ovuda. Poslednji put su bili prije tri godine. Bjelica, majku mu jebem četničku, prikradao se zajedno sa još dvojicom mojoj kući... Bilo je to samo nekoliko mjeseca prije nego što su ga ubili. Dobro smo ga tada dočekali: milicija osula iz štale a ja iz kuće! Nekoga smo ranili jer smo našli sjutra dan krvave tragove blizu kuće. Od tada ne smiju udariti na mene! Tada su me drugovi dobro naoružali: dadoše mi novu pušku, desetak bombi i dosta municije. Volio bih da se ponovo pojave pa da im jebem majku četničku! Dobro bi me zapamtili! Ne bi bili prvi četnici koje sam ubio!«

Tada Ratomir počeo da se hvali kako se borio za vrijeme rata, kako su on i ostali drugovi ubijali na desetine četnika pa ih onda bacali po škripovima i vrtačama.

Vlado počeo da mota cigar gledajući Mićovića sa mržnjom i gađenjem.

»Druže, imam Kozaru!« - reče Ratomir uzimajući kutiju cigara sa police.

»Neću, navikao sam na krdžu!«

Vojin i Radovan uzeše po cigar i zapališe zajedno sa domaćinom.

»Vala drugovi, imam svega u kući! Kad završim novu kuću ova će mi služiti kao štala! Kupiću još nekolike krave, a možda i nekolike ovce...« - hvalio se Ratomir.

»A imaš li para za to?« - upita ga Šipčić.

»Primam dobru boračku penziju, a kad god idem sa milicijom u potjere dobijem i dnevnice. Kad konfiskujemo po četničkim i kapitalističkim kućama, konfiskovano dijelimo između sebe, tako da se lijepo živi. Ponekad bude toliko para da prosto ne znam šta

ću sa njima. Evo se ja raspričao, pa vam ne dam da dođete do riječi. Nego, recite mi odakle ste rodom?«

»Ja sa Durmitora, a njih dvojica su iz Foče« - odgovori mu Vlado gaseći cigaretu.

»Sa Durmitora i iz Foče? Bio sam ja u Foči više puta... Kad god bi bila potjera za Matovićem drugovi su me zvali. Kurvin sin, niko mu ništa ne može. Kažu da je za vrijeme rata bio komandant fočanske četničke brigade. Dobar taktičar.... Koliko puta nam se dešavalo da ga opkolimo, i dok mi stežemo obruč, oni pljačkaju državne radnje iza naših leđa. Pričali su mi neki drugovi iz Udbe da je sa njim neki Crnogorac, Šipčić i da im je on teži nego svi četnici zajedno. Vele da mu metak nište ne može...To pričaju četničke porodice...Šire propagandu. Sve bih ja njih pobio: od djeteta u kolijevci pa do starca na smrtnoj postelji!«

»Nemoj tako Ratomire! Ima i među njima dobrih i poštenih ljudi!« - reče Radovan vidno iznerviran. »Kad bi pobili sve četničke porodice u Jugoslaviji, onda bi morali pobiti pola Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Krajine i Like...«

»Ma sve ih treba pobiti, pa se onda ne bi ta govna mješala sa nama!« - zadr'o Ratomir kao Turčin u endek.

»A kako se ti zoveš, druže? Mislim, ako nije tajna, pošto drugovi često imaju nadimke« - upita Ratomir Vlada.

»E kod mene nema tajni! Ja sam Šipčić, iz istog kraja iz kojeg je i onaj o kojem si pričao!«

»Šipčić?! Pa da ti nije onda neki rod onaj krvolok što je u četnicima? Znači i vi ste podijeljeni kao i mi Mićovići...«

»Taman tako! Malo je Šipčića na mojoj strani; zapravo, ja sam jedini ostao živ...Ostale je pobila banda za vrijeme rata! Ono Šipčića što je ostalo prešlo je na drugu stranu.«

»A je li vam koliko brastvo?« - upita Ratomir.

»Jeste, ima više od stotinu muških glava« - reče mu Vlado mirno motajući cigaretu.

»Nemoj se naći uvrijeđen druže, ali u tvojoj porodici ima puno bande i izdajnika«

»Slažem se sa tobom Ratomire!« - smijao se Vlado iz svega glasa. Onda svi prasnuše u smijeh ponavljajući: »Banda, banda!« Ratomir im nasu rakiju i ponovo se obrati Vlodu:

»Meni se čini da si ti izuzetak u porodici Šipčić. Kad bi uhvatio onog četnika Šipčića, vjerujem da bi ga i ti slatko koknuo da vam ne sramoti rodu. Tako sam i ja pomlatio ovu moju pašcad za vrijeme rata.«

»Ne vjerujem.« - reče mu Vlado dosta hladno, gaseći cigar.

»Kako to ne vjeruješ?!«

»Evo kako: dodaj mi tu tvoju titovku!« - reče Vlado pružajući lijevu ruku.

Kad mu je ovaj pruži Vlado ga ščepa desnom rukom za dugački perčin i udari mu glavu od sto. Od siline udarca Ratomiru poispadaše zubi, a lice mu obli krv. Radovan priskoči ženi koja je stajala kraj šporeta, te joj stavi ruku preko usta, a kamu ispod grla:

»Da nijesi ni pisnula komunistička kobilo!«

Vlado prebaci Ratomira preko stola, a kada je ovaj pokušao da ustane Vojin ga udari iz sve snage nogom po rebrima. Ovaj osta da leži na patosu bez daha. Radovan je ženi već bio zavezao ruke maramom koju je nosila na glavi, a u usta joj bijaše stavio neku krpu da ne bi vrištala. Vlado iziđe i zovnu Tasića. Vojin je našao neki konop i svezao Ratomiru ruke. Ratomir je još uvijek nepomično ležao na zemlji, a iz njegovih usta šikljala je krv. Vlado naredi da pretresu kuću; našli su puno oružja, a Tasić nađe ispod jednog kreveta kutiju od cipela punu dinara i američkih dolara i jedna kesu zlatnika.

»Gledajte braćo!! Pravo bogastvo! Sve je ovo zlikovac opljačkao. Imaćemo šta da damo našoj sirotinji...«

U ambaru nađoše dvanaest flaša gasa. Vlado naredi da pospu po flašu gasa u ambar, štalu i u novu kuću. Bio je sam sa Tasićem u kući dok su ova trojica bili vani. Iz kutije sa novcem Vlado izvadi pedeset hiljada dinara i pet zlatnika i stavi ih u džep, a ostatak Tasić stavi u jedan ruksak.

»Sve je spremno!« - rekoše ona trojica sa praga.

»Nijesmo još završili! Drugovi imaju puno stvari u ovoj staroj kući, pa bi im trebali pomoći da ih presele u novu.« - reče Vlado podrugljivo.

Poslije deset minuta stara kuća bijaše prazna. Ratomir je bio došao sebi i sa njegove otečene, izobličene glave nazirala su se dva oka u kojima se vidio bijes. Vlado ga podiže i sjede ga na jednu stolicu koja igrom slučaja bijaše ostala u kući, pa mu reče:

»Neću te ubiti, mada to zaslužuješ... Zažalićeš što sam te ostavio živog!«

Ratomirova žena Grozda sjedjela je kao paralizovana u jednom ćosku prazne kuće.

»E sad je sve spremno! Ratomire, kad ti dođu drugovi ispričaj im kako Vlado Šipčić kaznjava siledžije!« Potom iziđe iz kuće i pozva ostale:

»Ti Pavle istjeraj stoku iz štale, pa je onda zapali, a ti Radovane zapali ambar. Vas dvojica uškopite onog komunističkog baka, tako da mu više nikada ne padne na pamet žensko!«

»Kako?« - upita Vojin iznenađen.

»Kako znaš i umiješ, to je tvoja stvar. Nemoj slučajno da ga ubiješ!«

»Preпусти to meni« - reče Tasić. »Hajde sa mnom pa ćeš vidjeti!« - reče Vojinu vukući ga za rukav.

Kad su ušli u kuću vidješe Ratomira koji je još uvijek sjedio na onoj istoj stolici. Tada Tasić reče:

»Drži ga za ramena...«

Začuše se nekoliko pucnja iz kuće i poslije nekoliko sekunde Tasić i Vojin se stvoriše ispred nove kuće:

»Gotovo je!« - reče Tasić brišuci znoj sa čela.

Vlado baci jednu flašu sa petrolom u novu kuću i reče Pavlu:

»Ostavi mi još jednu flašu. Čekajte me iza Milijanine kuće, odmah dolazim.«

Sačekao je da oni odmaknu, pa je onda zapalio kuću. Poslije nekoliko trenutka goreli su ambar i štala. Kad je vidio da sve gori, Vlado se trkom uputi prema Milijaninoj kući. Nebo je bilo tako

crveno da je Vlado u jednom trenutku pomislio da sviće. Uđe kod Milijane bez kucanja:

»Evo ti ova flaša sa petrolom i nešto para, tek toliko da imaš za neko vrijeme. Evo ti i ovih pet zlatnika, da imaš kad ti se sin bude ženio...«

Milijana još nije mogla da dođe sebi i tek što zausti da se zahvali, a Vlado već ode preko praga. Iz staričine kuće su se vidjele tri Ratomirove zgrade koje su gorele i osvjetljavale put seljacima koji su pokušavali da ugase vatru. U staroj kući našli su Ratomira koji je ležao onesviješćen, i njegovu ženu koja je uspjela da izvadi krpu iz usta i da zove u pomoć.

»Šta se desilo?« - upita je neko od seljaka.

»Četnici... Četnici su nam sve zapalili...« - vrištala je histerično. Odvezaše im obojema ruke i Ratomir tada poče nešto da pokazuje. Skidoše mu pantalone i duge sive gaće koje bijahu natopljene krvlju. Prisutni su gledali sa zaprepašćenjem.

»Ljudi, ovo je grijeh, uškopiše ga četnici kao krmka!« - reče neki od prisutnih seljaka.

Već sutra dan krenule su potjere i cijela planina bijaše preplavljena milicijom i vojskom. Vlado se, zajedno sa ostalima, već nalazio na sigurnom, u skloništu u drinskim stijenama.

Ratomir Mićović se u Stragače vratio poslije nekoliko mjeseca provedena na liječenju. U proljeće iste godine izvršio je samoubistvo, mada su se selom pronosile priče da su ga udbaši likvidirali zbog žene oko koje su počeli da obigravaju dok je on bio odsutan.

Smrt Milana Matovića

Krajem februara 1955. godine dolinom rijeke Drine snijeg se već bijaše otopio i ostalo ga je još samo po okolnim brdima. Četnici su još uvijek bili u svojim skloništim, jer im oštra zima nije dopustala da preduzmu bilo kakve akcije. U četničkom skloništu u kanjonu Drine poveo se razgovor o tome kako bi trebalo negdje naći svježeg mesa jer ga nijesu jeli već mjesecima.

Vojin Pavlović predloži da on, zajedno sa još nekim iz grupe ode u svoje rodno selo Mazoče, u blizini Foče i odatle uzme nešto hrane.

»A što tako daleko, Vojine? Ima u blizini puno komunističkih štala, pa ne bi bilo loše da ih malo oporezujemo!« - reče Šipčić.

»Pravo da ti kažem uželio sam se mojih, a posebno oca! Zadnji put kada sam ga vidio bio je jako bolestan, ne znam ni da li je živ. Bolje da uzmem od mojih jednog brava, nego od komunista. Ako uzmemo brava iz nečije štale, pa nas prijave Udba nam neće dati mira!«

»Ima Vojin pravo!« - dodade Tasić.

»Dobro! Kako hoćete!« - reče Šipčić dižući ruke kao da se predaje. Već narednog jutra Vojin Pavlović i Pavle Ivanović su grabili kanjonom rijeke Drine prema Foči. Oko četiri sata poslije podne stigli su do jednog starog podzemnog skloništa nedaleko od Mazoča. Odlučio je da tu ostanu dok ne padne mrak, pa da onda odu kod Vojinovih roditelja. U Mazoču je bilo snijega na pojedinim mjestima, tako da su morali ići kopninom da ne bi ostavili trag za sobom. Stigoše pred kuću Pavlović prilično kasno: ukućani su vjerovatno već odavno zaspali jer nigdje ne bijaše svijetla. Oprezno okružiše oko kuće, i tada Vojin pokuca na prozor sobe u kojoj su spavali njegovi roditelji. Tek što je pokucao treći put začuše starčev glas:

»Ko je?«

»Otvori stari, ja sam!« - odgovori mu Vojin.

Starac ih odmah uvede u kuću, te zastrije prozore i tek tada upali lampu. Tek što sjedoše, iz susjedne prostorije iziđe starica noseći rakiju. Dok su njih trojica pili, starica iznese na što nekoliko tanjira sa hranom.

»Stari, gdje su mi brat i snaha?« - upita Vojin grickajući komad suvog mesa.

»Još jesenas je otišao sa ženom u neko selo na Romaniji. Pisao mi je da mu je tamo lijepo i da fino žive. Radi na sječi šume...« Starac se raspitivao za ostale, a posebno za sinovca Radovana.

»Svi smo živi i zdravi. Radovan je dobro, rekao mi je da vas oboje puno pozdravim i izljubim. Vi prenesite njegovima da je on živ i zdrav, te da nemaju razloga za brigu!«

Vojin onda reče ocu da je došao da ih vidi i da uzme svježeg mesa jer ga nijesu već odavno jeli.

»Možda bi bilo najbolje da nam zakolješ jednog brava, pa da krenemo negdje pred zoru.«

»Mogu ja zaklati brava, nije to problem, nego mislim da bi možda bilo bolje da krenete sjutra več. Željni smo te i ja i majka da te vidimo i da se ispričamo.« - reče starac sa suzama u očima.

Pavle mu tada reče:

»Vojine, poslušaj oca jer je u pravu. Noćićemo ovdje, pa ćemo krenuti nazad sjutra več. Znaš dobro da poslije nekoliko mjeseca provedena u skloništu nijesmo baš sposobni da pređemo toliki put za kratko vrijeme!«

»Neka Pavle spava u štali, a ti ostani ovdje da bi mogli da se ispričamo« - reče starac zadovoljan što je uspio da ih nagovori da ostanu.

Starac dade Pavlu jednu ponjavu i isprati ga do štale. Pavle, umoran od puta, odmah se zavalio u mirisno sijeno.

Čim su ostali sami, starac počeo da priča Vojinu:

»Jesenas, tri dana pošto ste zapalili kuću onome Mićoviću u Stragačima, banu kod nas silna milicija. Pretresoše nam cijelu kuću, a onda nas oboje odvedoše u fočanski zatvor. Majku su ti pustili tek poslije deset dana silnih muka, kada su se uvjerali da ništa ne zna. Sa mnom ti je bilo nešto drugo: mene su mučili kao Isusa. Petnaest dana su me tukli ne dajući mi oka da sklopim. Oprosti sine, ali da sam znao gdje vam je sklonište ja bih im vjerovatno rekao. Muke su bile nepodnošljive. Sreća da je poslije mjesec dana došao neki general iz Sarajeva, te me on pusti iz zatvora. Dobar neki čovjek: dok mi je pisao otpusnicu ponudi me kafom i duvanom. Tada mi reče da je smijenio neke šefove Udbe jer su maltretirali narod bez ikakvog razloga. Zamisli sine kako je to dobar čovjek: prolazio je prije mjesec dana kroz selo i svratio je da me vidi. Bio je kod nas puna dva sata, a miliciju bijaše

poslao u šumu. Zamolio me da ti prenesem da bi bilo najbolje da se predaš, jer on zna da ti poslije rata nijesi nikoga ubio...«

Vojin tada skoči:

»Stari, ne vjerujem ja njima ništa! Ubili bi me čim bih se predao!«

»Ne bi sine, vjeruj mi! Biće ti suđeno, a on će sve srediti sa sudom. Dao mi je riječ i ja mu vjerujem. On je neka važna ličnost u Bosni i Hercegovini! Reče mi da ga je lično Tito postavio i da može raditi šta hoće. Zakleo mi se da nećeš ostati više od pet mjeseci u zatvoru, a bolje ti je biti malo u zatvoru, nego se cijelog života kriti po zemunicama. Reče mi da ni jedan jedini dan ne bi proveo u zatvoru kada bi uspio da ubiješ Šipčića i Matovića.«

Vojin se ovim očevim predlozima odlučno usprotivio i ljutito mu reče:

»Ako mi progovoriš još jednu jedinu riječ o tome, nikada me više nećeš vidjeti!«

Vojin nije rekao ocu da je Matović već odavno mrtav, jer su to četnici držali u tajnosti radi jataka koji bi im u tom slučaju okrenuli leđa. Već je počelo da sviće kada se Vojin pope na tavan da malo odspava. Negdje oko podne starac odnese ručak Pavlu u štalu, a onda se pope na tavan i stavljajući na pod tanjir sa hranom reče sinu:

»Zaklao sam vam najbolju ovcu jalovušu: sve sami loj na njoj. Sine, razmisli malo o mom predlogu!«

Vojin i Pavle su krenuli tek pošto je pao mrak. Putovali su polako jer su bili dobro natovareni. Osim svježeg mesa bijahu ponijeli i nekoliko litara rakije, malo meda i suvih šljiva. U sklonište su stigli pred zoru. Svi su primjetili da se sa Vojinom dešava nešto čudno: izbjegavao je razgovor, a dešavalo se da po cijeli dan ne progovori ni jednu jedinu riječ. Šipčić je bio sumnjičav prema Vojinu i pretpostavljao je da se nešto desilo kod njegovih roditelja. Vrijeme se ponovo pogoršalo i snijeg bijaše pao svuda po planinama. Prve nedjelje marta snijeg su zamijenile hladne kiše koje su istopile snijeg za svega nekoliko dana. Već je bilo vrijeme da napuste sklonište i izvide terene. Sredinom mjeseca

marta Vlado reče svojim da bi trebao, zajedno sa Ivanovićem, da ode do granice sa Srbijom i tamo se raspita kod nekog svog jataka kakvo je stanje i kuda se kreće milicija.

»Protegnite i vi malo noge! Pođite po okolnim selima i porazgovarajte sa nekim od naših da bi znali šta nam je činiti ovoga proljeća!«

Njih dvojica su se najprije uputili prema Rudom, a zatim u Priboj. Poslije nedjelju dana boravka u ovom kraju, vratili su se zaobilaznim putem preko planine Kovača kod svojih. Vladu se sada pružila prilika da ispita Pavla kako su bili dočekani kod Pavlovića. Kada mu je Pavle ispričao da su spavali odvojeno, Vlado je odmah shvatio da se nešto čudno desilo i da se treba bojati izdaje.

»Ne vjerujem Vlado! Jeste da se čudno ponaša u posljednje vrijeme, ali mislim da nije on sposoban za izdaju!«

Prije nego što su stigli u sklonište Vlado zamoli Pavla da pred ostalima kažu da nijesu išli prema Srbiji, nego da su bili u okolini Foče, te da su se vratili preko Šćepan polja i Ljubišnje. Vlado mu tada reče:

»Molim te, poslušaj me! Najprije moram da provjerim Vojina, a onda ćemo sve ispričati ostalima.«

Kad su stigli, u pećini zatekoše samo Radovana, koji im reče da su Taso i Vojin otišli na drugu stranu Drine prije tri dana, a Jegdić i Pejović su otišli po okolnim selima. Radovan se raspitivao dokle su išli i kakvo je stanje na granici sa Srbijom, a njih dvojica mu tada ispričaše unaprijed dogovoreni plan. Ne prođe mnogo, kada se u skloništu pojaviše Pejović i Jegdić. U rancima su nosili kivanog jarećeg mesa, tri hljeba ispod sača, nekoliko flaše kisjelog mlijeka i šerpu skorupa.

»Odakle vam ovo?« - upita Šipčić.

»Poslala ti ona moja rođaka koju ti mnogo voliš!« - zadirkivao ga je Jegdić.

Oko ponoći stigoše Vojin i Tasić. Bili su toliko umorni da su odmah zaspali, čak nemajući snage da večeraju. Ujutru, za doručkom, Tasić im ispriča da je saznao od jataka iz okoline

Rogatice da su prošle zime masovno odvodili Srbe u zatvor, te da su mnogi od njih bili mučeni i osuđeni na nekoliko godina robije. »Isti je slučaj i u okolini Foče!« - reče Vlado posmatrajući Vojina.

»Odakle ti to znaš?« - upita ga Tasić začuđeno.

»Umjesto da idu u Srbiju, oni su krenuli prema mom kraju!« - reče Radovan.

Na ove riječi Vojin se trgao, plašljivo gledajući Vlada.

»Znam šta se sve desilo od prošle jeseni pa do danas!« - reče Vlado samouvjereno.

Vojin ustade od trpeze i sjede na ležaj iza Vlada, kao da pokušava da izbjegne Vladov oštri pogled. Ostali nijesu pridavali važnosti Vladovoj priči, sve dok se on ne okrenu prema Vojinu i ne reče mu:

»'Ajde Vojine sad ispričaj ostalima ono što ja već znam!«

Vojin ćuti, gleda ispred sebe, prosto ga je tuga pogledati. Ovaj kolos ponašao se sada kao dijete koje je napravilo neku štetu. Iako je imao zečje srce, odjednom je skočio na noge i viknuo iz svega glasa:

»A ko si ti, oca ti jebem, da ja tebi polažem račune?« - a ruka mu krenu prema pištolju.

Tek što se dotakao futrole, kad ga Vlado udari po bradi tako jako da ovaj kao pokošen pade na ležaj koji se nalazio iza njega. Vlado je već klečao na njegovim grudima držeći mu kamu pod grlom, dok su se ostali začuđeno gledali ne shvatajući šta se događa.

»Kome ti da jebeš oca, od kojeg nema više ni kostiju, strvino jedna!«

Ostali priskočiše da ih razdvoje i tada Tasić zatraži da im ispričaju šta se dešava.

»Neka vam to on kaže!« - reče im Vlado mirno, sjedajući ponovo na klupu.

»Reci nam Vojine o čemu se radi?« - progovori Tasić. Vojin je najprije ćutao, a onda počeo da priča kako su mu roditelji, kao i mnogi iz sela bili pritvoreni i mučeni.

»To je sve!« - reče Vojin kipteci od bijesa.

»Pa što nam to nijesi ranije rekao?« - dodade Radovan.

Vojin samo slegnu ramenima i obori pogled.

»Ja od danas nemam više povjerenja u njega!« - reče Vlado.

»Nemoj tako Vlado!« - navališe ostali.

»Od danas ja i on nećemo zajedno čorbati! Svaki će na svoju stranu!«

Tek tada im je Vlado rekao da sumnja u Vojina, te da je cijela priča oko njihovog odlaska u Foču izmišljena.

»Svi ste primjetili da se čudno ponaša u poslednje vrijeme! Sve mi nešto smrdi na izdaju. Zato, još danas ja odlazim odavde! Ko hoće sa mnom neka se sprema, a ko hoće sa njim sretan mu ostanak!«

Pokušavali su da ga ubijede da promijeni odluku, iako su znali da on nikada ne mijenja svoje odluke. Vidjevši da se Vlado sprema za polazak, Tasić, Ivanović, Pejović i Jegdić mu rekoše da će i oni sa njim, a Radovan onda razočarano reče Vladu:

»Volio bih da se ne razdvajamo, ali brat mi je i ne mogu ga ostaviti samoga!«

»Sretno ti bilo Radovane! Zapamti moje riječi: čuvaj glavu!« - reče mu Vlado na rastanku tog 29. marta.

Iz skloništa su prema Čajniču pošli Šipčić, Tasić i Ivanović, a Jegdić i Pejović na desnu obalu Lima pošto su se prethodno dogovorili da se kroz dvije nedjelje nađu u planini Kovač.

Dan poslije njihovog odlaska, Pavlovići su se uputili prema Foči. 15. aprila u kuću Vojinovog oca dolazi sa pratnjom general Udbe iz Foče. Ostaše tu cijelo poslije podne, a u polasku general šapnu Vojinovom ocu:

»Reci sinu da te poslušaj! Ako se predomisli, ti odmah dođi kod mene. U slučaju da nijesam u kancelariji, ti im daj ovu cedulju i oni će me odmah zvati!« - te mu tutnu komadic žute hartije u džep.

Tri dana poslije generalove posjete Vojin se javi ocu koji je išao na izvor po vodu i reče mu da je tu zajedno sa Radovanom.

»Čim se smrači dođi u kuću! Čekamo te stara i ja, imamo neke novosti za tebe!« - reče mu starac sav srećan što ga vidi.

Vojin je proveo noć sa roditeljima i nakon njihovog ubjeđivanja pristade da se preda. 19-tog aprila Vojinov otac stiže u Udbu i zatraži od dežurnog milicionera da ga odvede kod generala jer ima nešto važno da mu kaže. Milicioner ode u jednu kancelariju iz koje odmah iziđe čovjek u civilu koji reče starcu da general nije tu i da će ga on primiti. Čim su ušli u kancelariju, starac izvadi iz džepa cedulju i dade je oficiru Udbe koji je na glas pročitao:

»Hitno me kontaktirajte, bilo gdje da sam i u bilo koje doba. Sa starcem fino postupajte, i zadržite ga dok ja ne dođem.

Buđoni!«

Oficir razgoračeno pogleda starca, te ga zapita:

»A ko si ti da se general Selimović toliko zauzima za tebe?«

»Nijesam ti ja niko i ništa, samo sam prijatelj sa onom ljuđinom od generala!«

»General je u Sarajevu, ali kad ga toliko voliš, odmah ćemo ga zvati!«

Već u jedan sat poslije podne general Buđoni je sjedio sa starcem u kancelariji. Starac mu tada ispriča kako je najzad uspio da ubijedi sina da se preda. Njih dvojica ostadoše još neko vrijeme u kancelariji gdje su se uz kafu i rakiju dogovorili o detaljima predaje. Istog dana, oko deset sati uveče, u selo dolazi general sa desetak milicionera. U kući Pavlovića ih je čekao Vojin, kojeg odmah presvukoše u milicajsku uniformu. On ih onda odvede do trapa u kojem se krio njegov brat od strica Radovan, kojega uhvatiše na spavanju i onda ga zavezanog povedoše u Foču. Selo je već bilo utonulo u dubok san, tako da je ovaj događaj ostao obavijen velom tajne.

20-tog aprila, oko sedam sati ujutru, u jednoj velikoj, lijepo namještenoj kancelariji sjedjeli su general Selimović-Buđoni, Vojin, daktilograf i dva oficira. Vojin im je najprije ispričao šta se desilo u skloništu i kako je tada bio čvrsto odlučio da ubije Šipčića.

»Vojine, ti mi reče o svima gdje su zimovali, samo mi nikako ne pričaš gdje vam je zimovao voda Matović!« - upita ga Buđoni nestrpljivo.

»Gospodine generale...«

»Nijesam ja nikakav gospodin! Mi smo drugovi, a ne gospoda!« - reče general upadajući mu u riječ.

»Druže generale, Matović je već odavno mrtav!«

Buđoni je ostao bez daha i začuđen i ljut u isto vrijeme ljutito reče Vojinu:

»Nastavi dalje! 'Ajde, nemoj ništa da mi uvijaš, nego mi pričaj sve što znaš!«

Vojin popi času rakije i nastavi da priča:

»Matović je već dugo vremena bio bolestan, tako da uopšte nije izlazio iz skloništa. Tako je kašljao da mu se ponekad dešavalo da pljuje krv. Šipčić je često išao da mu donese ljekove, samo nam nikada nije rekao kod koga ih nabavlja. Matović je onda naglo smršao, tako da ga je bilo jeza pogledati. Šipčić je jednom obukao vašu oficirsku uniformu i otišao u nepoznatom pravcu. Vratio se poslije nedjelju dana i pozvao nas u drugi dio skloništa, pa nam je ispričao da je nosio Milanovu pljuvačku na ispitivanje, te da su mu ljekari rekli da neće još dugo živjeti. Rekli su mu da ima tuberkulozu i da ne koristimo njegovo posuđe da se i mi ne bi zarazili. Ja sam stajao blizu Vlada, te sam na papiru koji je on držao u rukama mogao dobro vidjeti pečat sarajevske bolnice.«

»A odakle Šipčiću oficirska uniforma?«

»To je duga priča druže generale... Još '51. godine bile su organizovane velike potjere za njim, jer ga je neko vidio u kafani na Šćepan polju i javio Udbi. Sve je bilo blokirano, a on je ipak uspio da pobjegne. Kroz smijeh mi je pričao kako je pobjegao i kako vas je nasamario. Kafana je bila udaljena od Tare nekih dvadeset metara, i kada je vidio da se približavaju silna vojska i milicija, on se samo spustio prema Tari, zakačio se za neki splav i tako stigao do Broda. Rekao mi je da je čak ostavio cedulju na kojoj je pisalo da je tu ručao sa Rajkom Gagovićem, koji je u to vrijeme bio načelnik goraždanskog sreza, i da ga nikada nećete

naći. Kad je stigao do Broda uspio je da razoruža dva vojnika i jednog kapetana koji mu bijahu postavili zasjedu. Skinuo ih je gole, onda ih je povezo njihovim vlastitim košuljama i kaiševima i onda ih zavezao oko jednog drveta. Onda je obukao oficirsku uniformu, i na mostu kod Broda zaustavio vojni džip koji je išao prema Foči i naredio im da ga ostave na izlazu iz grada, tačnije na putu prema Goraždu.«

Jedan od prisutnih oficira reče da mu je poznat taj slučaj, jer se to desilo malo prije njegovog dolaska na ovaj teren.

»Malo je falilo da vojska ubije ovu trojicu, pošto nijesu znali ko su.« - nastavi oficir.

»Reci mi Vojine jesi li ti bio sa njim i sa Bjelicom kada su one godine zapalili naše barake i pustili onu omladinu koja je bila na prisilnom radu da se vrate svojim kućama?« - upita Buđoni pripaljujući cigaretu.

»Bili smo svi zajedno... Dok su barake gorele, omladina je pjevala: »Bolji nam je Šipčić Vlade, no Titove tri brigade«

»I njemu ćemo doći glave iako ga Srbi toliko vole. Nego, nastavi sa pričom o Milanovoj smrti!« - reče Buđoni nestrpljivo.

»Evo kako je bilo: posla jedno jutro Šipčić Ivanovića i Pejovića u Meštrovac da donesu bombe i municiju, a mene, Jegdića, Tasića i mog rođaka Radovana u jedno selo kod Čajniča, kod našeg nekadašnjeg jataka. Naredio nam je da ga opljačkamo jer smo saznali da je počeo da saraduje sa Udbom i da je prošle godine otkrio gdje se nalazi sklonište u kojem su tada bili Jegdić i Pejović. Tada su njih dvojica jedva izvukli živu glavu. Naredio nam je da ga dobro izmlatimo, a ako bude pružao otpor onda da ga koknemo. Pravo da vam kažem, ja nijesam bio voljan nigdje da idem.«

»A zašto Šipčić nije išao sa vama?« - upita Buđoni.

»On je ostao sa Matovićem. On je tada preuzeo komandu, jer je Matović već bio toliko bolestan da nije bio nizašta sposoban. Matović je već odavno odredio Vlada za svog zamjenika, jer je imao u njega najviše povjerenja.«

»'Ajde nastavi dalje!« - reče drsko Buđoni.

»Ne bijasmo prešli ni nekoliko kilometra, kad ja, pošto mi se nije išlo padoh namjerno u neki potok i počeh da kukam da sam iščašio nogu. Radovan me jedva izvadi iz potoka, a Tasić mi reče da se vratim u bazu. Ja sav sretan stigoh do baze i dadoh Šipčiću signal da mi spusti stepenice. Pošto mi se nije javio, ja sam se popeo sporednim putem i ušao u sklonište. Šipčića nije bilo unutra. Matović je spavao pokriven sa nekolicke ponjave, a tišinu u skloništu je narušavalo njegovo otežano disanje. Sjeo sam pored njega i stavio mu ruku na čelo koje bijaše vrelo. On odjednom počeh da kašlje. Podigao sam ga i stavio mu jedan jastuk ispod glave kao što je Vlado stalno radio. Ne otvarajući oči reče:

»Vlado, daj mi malo vode«, a ja mu odgovorih da nije Vlado. On odmah upita za Vlada, jedva govoreći. Ja mu rekoh da ne znam gdje je, i dadoh mu čaturicu sa vodom. Kako je voda bila jako hladna, on je počeo još više da kašlje. Čuh da neko priča ispod skloništa, te odmah odoh da vidim ko je. Vidjeh dvojicu kako posmatraju svuda okolo, a unutra, u skloništu, Matović kašlje bez prestanka. Priđoh tada Matoviću, protresoh ga i rekoh mu da prestane da kašlje jer je Udba ispod skloništa. Začuh onu dvojicu kako se raspravljaju i jedan grlat viče:

»Mora da su ovdje!« Bio sam siguran da je krenula potjera za nama. Matović je kašljao bez prestanka. Iz straha da nas ne oda, ja mu stavih ruku na usta i stegnuh što sam jače mogao. Držao sam ga tako sve dok nijesam čuo da se oni glasovi udaljavaju. Nijesam bio svjesan koliko sam ga tako držao, kad ga spustih na krevet vidjeh da je modar u licu, a oči mu bijahu iskolačene. Ja ga prodrmah i zovnuh po imenu, a on omlitavio i ne odgovara...«

Vojin prekide sa pričom, i zatraži od generala cigaretu. Pošto povuče nekoliko dima nastavi da priča:

»Pošto sam shvatio da sam ga ugušio, ja pokupih na brzinu moje stvari, te trkom pobjegoh iz skloništa da me Šipčić slučajno ne zatekne.«

»A šta bi bilo i da te je našao?« - upita Buđoni sa ciničnim osmjehom.

»Ne znate vi Šipčića, družo generale! Nema taj ni u koga povjerenja. Da me je zatekao pored mrtvog Milana, zaklao bi me kao jagnje. Volio je Matovića kao oca i bio je spreman za njega sve da uradi. Ja sam odmah pomislio da on može posumnjati šta se desilo, te pobjegoh glavom bez obzira. Odatle sam krenuo uz Drinu prema jednom malom skloništu koje smo već odavno imali. Tu sam prenoćio i vratio se u zajedničko sklonište naredni dan. Prije nego što sam ušao u sklonište, uzeo sam poveći kamen i udario sam po članku tako jako da je noga već poslije nekoliko koraka počela da otiče. Na ulazu u sklonište me dočeka Šipčić koji je držao ruku na kami i ljutito me pitao gdje sam bio. Ostali su me začuđeno gledali... Šipčić me gledao svojim zelenim očima koje su sjevale kao munje... Osjetio sam da mi srce ubrzano lupa i pomislih da ću se istog trenutka onesvjestiti od straha. Gledao me je kao zmija otrovnica kada vreba plijen. Jedva sam uspio da se priblerem i rekoh mu da sam, kada sam se vraćao u sklonište vidio neke ljude, tako da sam morao da se pritajim jedno izvjesno vrijeme. Iz njegovog pogleda sam zaključio da mi ne vjeruje. Tada me upitao šta buncam i rekao mi da nije bilo nikakve potjere nego da su seljacima pobjegle pčele i da ih je i on vidio malo dalje od skloništa. Pokazao sam im oteklu nogu i Tasić mi tada dade vlažnu krpu na koju je bio stavio so i ja je zamotah oko noge. Vidjeh da nema Milana na postelji i onda ih upitah gdje je, sa ciljem da prekinem ispitivanje. Tada mi rekoše da je umro kad je Vladimir otišao u selo kod jednog svog prijatelja da donese hranu. Sahranili su ga ispod pećine.«

Vojin Pavlović je već sledeći dan otišao sa vojskom i Udbom i pokazao im sva četnička skloništa koja su se nalazila u okolini Foče. Rekao im je i imena svih jataka koji već u naredna dva dana bijahu privedeni. Nakon ovoga, komuniste je poveo na područje Čajniča, Foče i Goražda i odao im preostala skloništa. Vojin Pavlović je osuđen na dvadeset godina zatvora. Na slobodu je pušten nakon godinu dana. Radovan Pavlović je osuđen na smrt strijeljanjem. Kazna je izvršena odmah poslije suđenja.

Svi privedeni četnički jataci bili su osuđeni na dugogodišnju robiju, pošto su prethodno bili podvrgnuti strahovitim mukama. Radovan Pavlović se na sudu pokazao kao veliki junak koji je ostao dosledan kralju i otadžbini.

Pogibija Blaška Jegdića (1955g)

U planini Ožulj, koja se nalazi između Rudog i Pljevalja, ljeta 1955. godine grupa Vlada Šipčića bijaše završila sporedni izlaz na skloništu u kojem su nekada Bjelica, Medenica i Šljukić proveli nekoliko zime. U narodu se bio pronio glas da su u maju negdje kod Drine poginula oba Pavlovića. Udaba je inscenirala njihovu pogibiju, tako da je i uviđaj vršen u prisustvu njihovih porodica. Vlado i ostali povjerovali su u tragičnu sudbinu obojice Pavlovića, i nijesi ni sumnjali da se Vojin predao i da je postao najbolji Udabin saradnik. Vojin je prvo počeo da odaje skloništa u blizini Foče, Miljevine i Kalinovika za koje Udaba nije ni sumnjala da postoje, a onda je rekao i imena svih četničkih saradnika. Udaba je imala pune ruke posla: trebalo je uhapsiti na stotine srpskih rodoljuba i surovo se obračunati sa njima. Kad je završeno čišćenje ovog regiona Vojina Udaba vodi na područje Srbije i tromeđe sa ciljem da im pokaže gdje se nalaze preostala skloništa. Tako su jedne noći opkolili i sklonište u Ožulju. Jedno jutro Jegdić je pošao u okolinu Rudog da donese sanitetski materijal koji im je Šipčićeva porodica poslala iz Sarajeva preko jednog njihovog čovjeka. Tek što je izašao iz guste jelove šume oglasio se komunistički mitraljez koji ga je odmah pokosio. Zahvaljujući sramnoj izdaji Vojina Pavlovića Šipčić, Tasić i Pejović bili su opkoljeni sa svih strana. Šipčić im reče da uzmu ruksake u kojima su bile najneophodnije stvari i da bježe na sporedni izlaz (za koji Vojin nije znao), a on će ih štiti sa glavnog. čim je vidio da su ova dvojica izišli napolje, on prestade da puca i uprti svoj ruksak. Tasić i Pejović, osuše paljbu po

komunistima i tako privukoše pažnju na suprotnu stranu. Planina je ječala od borbe koja se polako udaljavala od skloništa. Vlado oprezno proviri vani i vide nekoliko partizana koji su stajali blizu izlaza i koji su se baš u tom trenutku bezbrižno približavali skloništu misleći da su već svi pobjegli na drugu stranu. Vladimir izvuče osigurač iz dvije bombe koje u istom trenutku baci na njih. Tada sa mašinkom izleće iz skloništa i pucajući potrča niza stranu koja je vodila prema kanjonu. Tek tada je vidio da je komunistički bilo po cijeloj šumi. Taman su ga imali na nišanu, kad on odjednom nestade, kao da je u zemlju propao. Vidjevši da nema izbora, on je skočio sa jedne visoke stijene u gustu šumu koja se prostirala pod njim. Prije nego je skočio, osjetio je tupi udarac u leđa. Imao je sreću da je skočio na krošnju guste jele čije su se grane lomile pod njegovom težinom. Jelove grane ublažile su njegov pad sa visine od nekih tridesetak metara. Nakon nekoliko trenutaka našao se na zemlji kotrljajući se preko polomljenih jelovih grana ne osjećajući nikakav bol. Njegovo kotrljanje zaustavio je žbun koji se nalazio na nekoliko metara od jele. Njegovi progonitelji bili su sigurni da je poginuo, i sa optimizmom krenuše zaobilaznim putem da traže Vladovo tijelo. Spustio se u dno kanjona i onda trkom krenuo uz potok. Nije se zaustavljao, niti se osvrtao, tek poslije otprilike dva kilometra pređe na drugu stranu potoka i onda dobro osmotri teren oko sebe. Kada se uvjerio da mu udabaši nijesu za petama sigurnim i laganim korakom nastavi dalje. Nije osjećao neki veći bol; jedino su ga pekle ogrebotine po licu i rukama. Odjeća mu je bila pocijepana od čaporaka i granja, a i kapa mu je ostala među tim granjem. Poslije dobrog sata hoda došao je u jedno sklonište za koje su znali samo on i Bjelica dok je bio živ. Odmah je sazio mokru obuću i obuio suve čarape i rezervne opanke. Tek kada je počeo da vadi stvari iz ruksaka shvatio je od čega je osjetio onaj tupi udarac u leđa prije nego što je skočio sa stijene. Aluminijska čaturica bila je probijena sa obje strane, a zrno koje mu je bilo namjenjeno zaustavilo se u metalnoj kutiji za duvan koju mu je Milan Matović poklonio pred smrt. Ova aluminijska čaturica se i

danas nalazi kod Vladovog najmlađeg brata Radoja, kao uspomena koju mu je Vlado dao još u ljeto 1956. godine dok je boravio na svom rodnom Durmitoru. Ovo je bio rastanak trojice kraljevih vojnika, kojima se gubi svaki trag.

Sad razmišljajte će je Vlado Šipčić???

Komunisti: Umno bolesni, razvratnici, ljudske nakaze, u krv ogrezli, krvoloci svoje braće, izdajnici otadžbine, ustaški saveznici – proglašise se oslobodijocima.

SADRŽAJ

Vladimirovo djetinjstvo	5
Rodno selo Vlada Šipčića	9
Uvod	9
Slučaj na Trsi	16
Vladimir Šipčić bježi sa strijeljanja	25
U Vukuši	38
Misteriozna pogibija Spasoja Dakića u kanjonu Tare	50
Šipčić u svome selu 1947. godine	51
Pogibija Velja Kneževića i drugih boraca.....	61
Drago Brašanac	63
Dane Popović	63
Milosav Popović	63
Stanimir Tasić	64
Pogibija Milije Vojinovića	64
Smrt Ostoja Erin i Vasilija Pavlovića	65
Smrt Jagoša Novovića	67
Smrt Pavla Ivanovića	68
Udbini zločini	68
Bjelica, Šipčić i ostali	71
Opsada Vijogore	73
Udbin neuspjeh	80
Božo u potrazi za ubicama	84
Ustaše na četničkom nišanu	87
Četnici iz Srbije	95
Malo o Srpku	102
Smrt Srpka Medenice.....	103

Šipčiću ni bomba ne može ništa	106
Pogibija Boža Bjelice	107
Pogibija Mirka Kovačevića.....	110
Sudbina četnika sa Romanije	112
Šipčićeva osveta za Boža Bjelicu	116
Spas u Drini	122
Šipčić u klopci	128
Šipčić i Jegdić na putu u Ostrelj.....	132
U Stragačima	133
Smrt Milana Matovića	144
Pogibija Blaška Jegdića	156

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

94 (497.1) (093.3)
821.163.41-94

ШИПЧИЋ, Радоје

Poslednji kraljev vojnik u otadžbini :
Vladimir-Vlado Šipčić / R. [Radoje] Šipčić.
- 1. izd. - Beograd: R. Šipčić, 2004
(Beograd : Integra). -158 str. : fotogr.
;21cm

Tiraž 1.000

ISBN 86-906363-0-7

a) Четнички покрет - Црна Гора - У
успоменама

COBISS.SR-ID 118392844

